

**КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ЦЕНТР УКРАЇНОЗНАВСТВА
ПРИ КАРПАТСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Василь ГРЕЩУК, Валентина ГРЕЩУК

**МОВНИЙ СВІТ
ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Івано-Франківськ
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
2026

УДК 81'42'373'374'282:821.161.2-32В.Стефаник
Г 81

Рекомендовано до друку вченою радою
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
(протокол № 10 від 30.09.2025)

Рецензенти:

Роман Піхманець – доктор філологічних наук, професор
Карпатського національного університету імені Василя
Стефаника;

Ярослав Яремко – доктор філологічних наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету імені
Івана Франка.

Василь Грещук, Валентина Грещук

Г 81

Мовний світ Василя Стефаника : монографія. Івано-
Франківськ : Карпатський національний універси-
тет імені Василя Стефаника, 2026. 226 с.
ISBN 978-966-640-586-2

Монографія присвячена характеристиці основних аспектів і принципів, що формують мовний світ Василя Стефаника. У цій розвідці висвітлено структуру мовної особистості письменника, розглянуто взаємодію української літературної мови з південно-західними діалектами, простежено гуцульсько-покутські діалектні паралелі, здійснено кількісний аналіз лексики новеліста, змальовано роль окремих елементів тропіки, зокрема персоніфікацію, повтор і полісиндетон, а також окреслено рецепцію мовного простору Василя Стефаника в наукових студіях професора Івана Ковалика. Другу частину праці продовжує додаток, який містить фрагмент “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” (літери И, І, Ї, К).

УДК 81'42'373'374'282:821.161.2-32В.Стефаник

ISBN 978-966-640-586-2

© Грещук В.В., Грещук В. В., 2026
© Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2026

Передмова

Пропонована монографія є своєрідним продовженням реалізації концепцій вивчення мови і стилю новел Василя Стефаника, опублікованих у колективній монографії Василя Ґрещука та Валентини Ґрещук “Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника”. Тут розглянуто різноманітні питання, які проливають світло на мовний світ видатного новеліста, зокрема окреслено структуру мовної особистості письменника (Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук), літературно-діалектний дуалізм мови Василя Стефаника (Василь Ґрещук), взаємодію української літературної мови і південно-західних діалектів у мовному просторі нашого краю (Василь Ґрещук), гуцульсько-покутські діалектні паралелі (Василь Ґрещук), кількісний аналіз лексики новеліста (Василь Ґрещук), окремі елементи тропіки, зокрема персоніфікацію (Валентина Ґрещук), повтор (Валентина Ґрещук), полісиндетон (Валентина Ґрещук), рецепцію мовного простору Василя Стефаника в наукових студіях професора Івана Ковалика (Василь Ґрещук). Завершує цю частину праці аналітична студія, у якій здійснено детальну характеристику здобутків і перспектив вивчення мови і стилю Василя Стефаника (Василь Ґрещук). Продовжує монографію додаток, який містить фрагмент “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” (літери И, І, Ї, Й, К).

Мовна особистість Василя Стефаника

Словосполучення *мовна особистість* на перший погляд начебто й не вимагає якихось додаткових пояснень. У свідомості носіїв української мови особистість – це передусім конкретна людина під оглядом її інтелекту, ментальності, здібностей, культури, характеру, поведінки тощо; індивідуальність. Атрибут *мовна* звужує семантичний простір означуваного субстантива *особистість* до меж вияву індивідуальних рис особи у мові, через мову, за допомогою мови. Однак таке звуження позірне, оскільки чинник мови у становленні й діяльності особистості взагалі, з одного боку, є засадничим, а з іншого – найбільш репрезентативним щодо її виявів. Зазначене застереження спонукає до чіткого окреслення структури й змісту категорії “мовна особистість”. Мовну особистість зазвичай визначають як багатопластовий і багатокомпонентний набір мовних здібностей, умінь, готовностей до здійснення мовних актів різного ступеня складності, актів, які класифікуються, з одного боку, за видами мовленнєвої діяльності (йдеться про говоріння, аудіювання, письмо, читання), а з іншого боку – за рівнями мови, тобто фонетикою, граматиною і лексикою. Однак така інтерпретація мовної особистості виявилась індиферентною до національних особливостей мови, якої вживає ця особистість, та залишає без належної уваги мову художньої літератури, яка слугує надійним матеріалом для аналізу мовної особистості. З’ясувати мовну особистість письменника без звернення до мови його художніх текстів не можна, у дослідженнях мови літературного твору автор

може розглядатися як аналізована й описувана мовна особистість. Однак, як зазначають дослідники, письменник виступає в своїх творах не як єдина цілісна мовна особистість, а як множина особистостей, які говорять і сприймають, а словник його мови, аналіз лексичних, граматичних і стилістичних засобів у текстах із погляду їх адекватності художнім завданням автора та їх впливу на читача не можуть охопити всього багатства особливостей і багатогранності мовної особистості. Звичайно, в художньому тексті мова кожного з персонажів репрезентує окремі мовні особистості. Особливу площину становить авторська мова. Однак кожна мовна партія персонажа, як і авторська мова, в сукупності являють собою художню реалізацію єдиної мовної особистості, оскільки творцем, “відправником” усього тексту, в тому числі й індивідуалізованих мовних партій персонажів, є автор.

Безсумнівний інтерес для україністики має мовна особистість Василя Стефаника. Її контури в найзагальніших рисах уже вимальовуються саме завдяки дослідженням мови новел письменника, однак до комплексного дослідження мовного феномену новеліста, отого структурно впорядкованого багатопластового і багатокомпонентного набору мовних здібностей, умінь породжувати тексти, ще далеко.

Дослідження мови й стилю новел Василя Стефаника дали змогу виявити присутні компоненти для моделювання його мовної особистості. Одним із визначальних серед них є мовний дуалізм новеліста. Іван Ковалик резюмував: “У лінгвальній свідомості В. Стефаника співіснували дві посестри української мовної системи, з яких одна являла

собою територіально-діалектну систему на всіх мовних рівнях говірки його рідного села Русова, а друга – тодішня літературна мова, яку він засвоїв пізніше з книжок і з тодішнього мовного оточення. У цих двох системах було багато спільного (спільноукраїнського) та й відмінного” [Ковалик 2008 б, с. 385–386].

Лаконізм, лапідарність висловлювання – ще одна грань мовної особистості новеліста, про яку сказано може найбільше. Її відзначили уже перші літературні критики, оскільки Стефанікова художня мова засвідчила появу нового способу художнього мислення, оригінальні, до того часу невідомі нюанси естетики художнього слова. Іван Франко відзначив, що “Василь Стефанік, може, найбільший артист, який появився у нас від часу Шевченка”, “абсолютний пан форми”, який “ніде не скаже зайвого слова” [Франко 1970, с. 53]. Виступаючи на вшануванні столітнього ювілею новеліста, Олесь Гончар зауважив: “Доведені до найвищого лаконізму, до найвищої художньої концентрації, новели Стефаніка – це, власне, його індивідуальність, його природний подих, у них тільки йому властива інтонація, тільки йому притаманний малюнок художнього мислення <...> Варто знову й знову досліджувати Стефаніків феномен, ті дива, які в нього відбуваються зі словом, ту економність, з якою він різьбить образ, портрет чи епізод; можливо, перед нами зовсім якийсь новий принцип творення художнього образу” [Гончар 1974, с. 75].

Чимало необхідного для характеристики мовної картини особистості Василя Стефаніка містять дослідження мовних засобів образності й експресивності,

композиційних особливостей, архітектонічних одиниць, зокрема діалогів, монологів, невласне прямої і авторської мови, лексики й граматики новел [Грещук 2009], однак, як уже зазначалось, і в згаданих аспектах треба ще багато зробити. Водночас, коли йдеться про мовну особистість Василя Стефаника, не можна залишати поза увагою його обширний епістолярій. На це є кілька причин.

По-перше, мова листів – це об’ємний фрагмент реалізації мовної особистості в цілому (*homo loquens*). Мова епістолярної спадщини – це самодостатній лінгвальний феномен із своїми закономірностями, жанрово-стильовими та композиційними особливостями, які позначаються на лексиконі, граматиці, стилістиці, поезиці, архітектоніці, прагматиці листів. Мова листів захоче чимало інформації, необхідної для виявлення мовної особистості їх авторів. Характеристика мовної особистості митців слова без аналізу мови їхнього епістолярію буде неповною, обмеженою, неповноцінною.

По-друге, вивчення мови листів письменника дає змогу глибше й об’єктивніше з’ясувати мовну особистість у тій частині, яка заманіфестована в мові художніх текстів [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 165–176].

Мовознавче опрацювання листів важливе для пізнання того, якої трансформації зазнає щоденна практична мова письменника в його художній творчості, у формуванні його індивідуально-художнього стилю.

По-третє, епістолярій Василя Стефаника, як рідко кого ще з письменників, відображає творчу лабораторію новеліста. У багатьох листах подані первісні варіанти новел, виписано фрагменти окремих сюжетних ліній, ескізи

до майбутніх новел, “ліричні образки”, белетризовані спогади дитинства, почуті з уст народу, простих селян, мужиків, естетично наснажені слова, фрази, уривки мовлення тощо.

Це безцінні матеріали і для спостережень над мовним утіленням творчого задуму, над пошуком і добиранням адекватного художньому замислу слова, фрази, тональності, над формуванням модальності тексту, а отже й для аналізу мовної особистості новеліста.

Листи Василя Стефаника неоднорідні за тематикою, загальною тональністю висловлювання, інформативністю, мовними особливостями, стилістикою.

Зміст інформації та спосіб її подачі, мовного втілення зумовлені особистістю конкретного адресата, особистих, творчих, політичних, культурних взаємин його з письменником. Мовна особистість Василя Стефаника найкраще виявляється в листах до його найближчого оточення – літераторів, видавців, культурних і політичних діячів. “Потреба духовного єднання з інтелігентами, що стоять на найвищих щаблях культури (Кобилянська, Крушельницька, Морачевський) у нього [Василя Стефаника] така велика, що його листи просто-таки перетворюються у натхненні співи душі” і “кожен лист, до них – це його *ipsissima verba*, його *confiteor*)” [Денисюк 2005, с. 126].

Мовна особистість Василя Стефаника в епістолярії прозирає вже у формах звертання, в яких засвідчено як типологічне, так й індивідуальне в найменуваннях адресата мовлення [Богдан 2004, с. 225–230]. Структура звертання, її лексико-семантичне наповнення, прагматика визначаються

особистістю адресата, вони фіксують міру міжособистісної близькості відправника та отримувача листа, ступінь душевної спорідненості. Характерно, що в багатьох випадках мовні форми звертання дають змогу простежити еволюцію, поступовий розвиток взаємин епістолярних співкомунікантів. Так, перші листи до В. Морачевського у звертаннях відбивають офіційно-шанобливе ставлення письменника до адресата, пор. “високоповажний добродію”, “дорогий докторе”. Трохи згодом, коли вони ближче знайомляться і між ними встановлюються дружні взаємини, змінюються й формули мовних звернень, відображаючи зміни, що наступили, пор. “мій приятелю”, “дорогий друже”, “мій любий”, “дорогий приятелю”, “мій друже”, “любий друже”, “коханий друже”, “дорогі Ви мої”, “любий приятелю”, “кохані мої”, “дорогий мій приятелю”. Нарешті найвищий пієтизм, що фіксує виняткову душевну спорідненість адресанта й адресата, засвідчено звертаннями “єдиний друже”, “єдиний мій друже”. У Стефаниковій мові листів немає нічого випадкового. Ні до кого з інших, навіть до найближчих кореспондентів, він ніколи не вживає такої мовної формули звертання.

Вокативи в листах до своєї майбутньої дружини Ольги Гаморак характеризуються своїми особливостями. Найбільш уживаному “шановна товаришко” передувало офіційно-шанобливе “високоповажна пані”. Заміна *товаришка* на *приятелька*, *шановна* на *добра*, а потім і *дорога* засвідчує душевне зближення обох, яке часом проривається безпосереднім замилюванням, що виходить за межі товариськості, вираженому в оказіональному

звертанні “ой Ви!”. “Дорога Ольго” – так звертається в листах письменник після одруження.

Свої особливості мають звертання в листах до близьких друзів у юності. Мовною формулою тут слугує ім'я адресата у поєднанні з означенням, що виражає прихильне ставлення до нього. Так, до близького гімназійного товариша Левка Бачинського Стефаник у листах звертався “коханий Левку”, “дорогий Левку”, “любенький Левку”, “любий Левку”, “зрідка іронічно-фамільярно “коханий Льве Васильовичу”.

У спектрі звертань до Ольги Кобилянської “наша пані”, “добра наша пані”, “добра пані”, “добра товаришко” виділяється одне, яке трапляється тільки в листах до неї, – “найдорожча товаришко”.

Зазначені мовні виокремлення особи навіть у звертаннях листів, ці своєрідні “зосіблення” за допомогою лінгвальних одиниць, індивідуалізація апеляції є виявом однієї із ознак мовної особистості.

Самі тексти листів, комплексний аналіз їх мови має доповнювати мовну особистість Василя Стефаника, як вона постає у мові його художніх творів, тими інгредієнтами, які недостатньо виявляються у художній мові або взагалі відсутні у ній. Так, аналіз мови епістолярію дає додаткові надійні переконливі аргументи на користь літературно-діалектного дуалізму мовної особистості новеліста. Як відомо, ряд дослідників вважають, що Василь Стефаник писав свої твори покутським діалектом [Грінченко 1970; Кобилянський 1960, с. 38–52; Бичко 1993, с. 7–8]. Здійснений аналіз мови листів письменника, у яких часто, як і в мові новел, співфункціонують літературний і

діалектний різновид української мови, з усією очевидністю засвідчив, що він опанував, добре знав і користувався як у щоденному спонтанному практичному усному й писемному мовленні в середовищі інтелігенції, що фіксує мова листів, так і в літературній практиці, тогочасну українську літературну мову, витворену на базі говірок південно-західного наріччя, описану в тогочасних галицьких граматиках і словниках [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 167–172]. Галицький варіант української літературної мови, яким послуговувався Василь Стефаник, у листах значно більше заманіфестований, ніж у новелах, що зумовлено жанрово-стильовою специфікою листа й новели та своєрідністю, неповторністю новелістичної манери письма майстра слова. Давно відзначено, що в Стефаникових новелах авторська мова доведена до мінімуму, іноді лише окремих ремарок, є й новели, в яких тільки мова персонажів, напр. “З міста йдучи”. Феноменальне використання покутського діалекту в мові персонажів, яка покриває абсолютну більшість мови новел, а також наявність певних покутських діалектних рис в авторській мові, частина з яких була нормативною для західноукраїнського різновиду літературної мови, створюють ілюзію, начебто новели написані покутським діалектом. У мові листів, де авторська мова переважає над белетризованим покутським діалектом, використаним у вмонтованих у листи начерках новел, спогадах дитинства, шкідцях із життя тощо, відмінність між літературною мовою автора листа та використаним у ньому покутським діалектом простежується набагато краще.

Це добре ілюструє багато листів, наведемо уривок одного із них:

Я був у Коломиї на концерті Крушельницької. По концерті був комерс з тоастами. Говорила публіка – не артистка.

Перший пан як став говорити, то ціла публіка здригнулася. Ще чула в собі спів і правду, ще очи мала блискучі і здригнулася, бо пан мав позу на собі як брехун на ярмарку, в роті слова солоденькі, як ті Омеляна Огоновського, а плаксиві, як того попа, що звіщає про упадок кандидата руского до сойму. Як сей пан рот розтворив, то правда і сила втекла від публіки, а вона лишилася, як коли би “Діло” читаючи.

А другий пан говорив за меншого брата і заплакав. Комерс спустив голову в долину. А підвів єї в тот раз, як другий пан крикнув: тирани, що неньку розпинають!

То північ була і дощ накрапав. Під мурами сиділи менші брати з парасолями для “панства”.

Цю частину листа, написану українською літературною мовою західноукраїнського варіанта, продовжує текст, створений на покутському діалекті, пор.:

“Але бо співає якас дівка, най їй пес маму!”

“І я би за гроші день і ніч співав.”

“Говори свої, то як заспіває, як гай розвиваєси. Панство тепер єї вина купує і дькує єї, і пани, і ксьондзи...

– А як би так підокравси та став коло дверей, аби послухати...

– Ігій на тебе, та пани би зараз прігнали, тут хлоп смердзі та й машір!” [Стефаник 1954, с. 144–145].

Очевидним є, що в авторській мові немає слів, граматичних форм, які можна було б кваліфікувати як діалектні. З погляду норм сучасної української літературної мови такі мовні одиниці, як *комерс*, *з тоастами*, *очи*, *руского*, *сойму*, є позанормативними, однак на час написання листа вони цілком відповідали узусу західного варіанта української літературної мови, їх вживала тодішня галицька інтелігенція, такі форми поширені в мові тогочасних часописів, у листах інших громадських і культурних діячів. Натомість частина листа, що відтворює репліки селян, недвозначно відбиває виразні різнорівневі покутські діалектні риси, зокрема диспалаталізацію кінцевого [с] (*якас*), відмінкова форма *свої*, перехід [а] після м'яких приголосних у голосні переднього ряду (*дъикує*), частка *си* на місці *ся* (*розвиваєси*), *єї* замість *її*, *прігнали*, а не *прогнали*, вигук *ігії*, фразема *най її нес маму*.

Те, що письменник чітко розмежовував літературну мову й покутський діалект, який використовував у мові персонажів, підтверджує також нормативне авторське написання ряду слів у листах та відтворення діалектного звучання тих самих слів у цих же листах, вкладених в уста селян, від імені яких ведеться розповідь, пор.: Лиш одна баба Тимчиха знає, що ліс шептав і що то буде? Сидить на печі і пряде вовну і віщує *дівчатам*, що на вечерниці зійшлися.

“Чули-сте, *дівчата*, як ліс шумів? Война буде, ой буде.” [Стефанік 1954, с. 86].

Для з'ясування мовної особистості Василя Стефаніка, зокрема його літературно-діалектного дуалізму, важливо розглянути погляди письменника на використання діалектів

у художній мові, а також спосіб, характер такого використання. Часто наводять слова письменника “Тому, що я з природи лінивий, то я не навчився мови Куліша і Панаса Мирного, і цього я прилюдно каюся... Без літературної мови нема ні літератури, ні науки, ні публіцистики. Через те не можу радити нашим поетам і письменникам писати діалектом. Я вже давніше просив проф. Василя Сімовича, щоби переклав українською мовою мої жаргонові образки!” [Стефаник 1953, с. 84]. Письменник справді вважав за можливе задля *уприступнення сприймання його творів ширшою читацькою аудиторією* поправити мову персонажів своїх творів, наблизивши її до української літературної, проте він водночас зазначав, що таке редагування мови зменшить художню вартість творів. Покутський діалект в письменника виступає потужним чинником образотворення. “Кожний діалект, як кожна мова, мусить належати до цілого чоловіка, від дитини аж до старості, або мусить бути вивчений спеціальною наукою, інакше він стає жаргоном трохи блазнуватим, а трохи насмішкуватим над говорючим чоловіком, – підкреслював Василь Стефаник. – А вже перенятися фразою, бо я фразесович, то треба дійсно вродитися в Русові або вчитися, і то тяжко, того діалекту” [Стефаник 1953, с. 83]... В одному з листів, звертаючись до Осипа Маковея з приводу публікації своїх новел, він просить: “Якби йшли до друку, то прошу мені нічого не змінити, хіба похибки ортографічні, або можете *змінити бесіду мужицку на бридшу літературну* [виділення наше – В. Г.] [Стефаник 1954, с. 135]. Подібні мотиви і в листі письменника до Осипа Назарука: “Не мило вдаряє

мене наша мова в публіцистиці і популярних виданнях. Вона надто пригладжена, гладенько намащена і чути в ній старанне чоловіка простого до високого стилю. Видається мені не раз мова в цих виданнях, як перука на голові нашої публіцистики, всеж таки правдиве волосся, хоча й погане, є правдиве” [Стефанік 2011, с. 57].

Отже, письменник чітко усвідомлював, що без покутського діалекту мова персонажів новел буде “надто пригладжена, гладенько намащена”, “перукою” замість правдивого волосся. “Перенятися фразою” для нього означає видобути з покутського діалектного слова живий вогонь, який спалював його душу. “Діалект у новелах Стефаніка – це не тільки пошуки естетичної вимовності свіжого, нестертого слова, а й спосіб думання й почування персонажів, засіб створення чарівної безпосередності, ілюзії пульсації мозку, процесу народження думки. Це не інкрустація діалектного слова, як у Коцюбинського, не стилізація під народну ритмомелодику, як у Черемшини, не імітація діалекту, як у Харов’юка чи Хоткевича, не “жаргон трохи блазнуватий, а трохи насмішкуватий над говорючим чоловіком” – він належить “до цілого чоловіка, від дитини аж до старості” [Денисюк 2005, с. 137].

Мовну особистість Василя Стефаніка певною мірою доповнює аналіз мови тих сегментів листів, які в художній мові недостатньо або мало заманіфестовані. У новелах письменника авторська мова використовується дуже ощадно. У його художніх текстах немає мальовничих пейзажних картин, детальних портретних характеристик, розлогих описів інтер’єру тощо. Натомість у листах їх чимало, і в них вияскравлюються свої грані мовної

особистості майстра слова, напр.: “Пливе ріка, перебовтує воду і шумить аж дрощем ліс пробирає. Збилися ялиці в купу, в ліс – та й ночують. Страшно якось вони дримають, ті ліси. Які сни? Місяць згори розсипає світло, а ліс поставив над собою тисячі хрестів. Обороняти мають перед силою, що дримає у світах світених. Перед отими страшними скалами та мають хоронити ті хрести.

Ті скали і ті чорні тіні від них, то такий страшний сон. Сниться лісови той сон. Вперед є срібло у сні. Ціла земля срібла. Але встають великі чорні великани. Пожирають срібло і ростуть гет аж під небеса. Сили якісь божі посріблюють тих великанів, а перед ними земля без срібла. Йде сила на силу, йдуть гори на місяць, що місяць кине срібло, то скала прежре. Така страшна баталія скалів з місяцем. Отакниться лісови і боїться він тих скалів і кожною шпилькою цілює місяць і дрожить у страшнім сні.

Пливе попід скали і ліси ріка і шумить живим сріблом та й заколисує ліси до сну і так йде та йде помежи ліси і скали і все гудить пісню.” [Стефанік 1954, с. 116].

Принципи мовної організації пейзажу тут зовсім інші, ніж у новелах. У листах маємо розгорнуті пейзажні характеристики з необхідним лексичним наповненням, з детальним змалюванням краєвиду, без того лаконізму й лапідарності, які властиві нечисленним пейзажам у новелах, пор.: Над ними розстелилося осіннє склепінне небесне. Звізди мерехтіли, як золоті чічки на гладкім, залізнім тоці (“Виводили з села”); Довгий такий та широкий дуже, що оком зідріти не може. Пливе у вітрі, в сонцю потопає. Людські ниви заливає. Як широкий довгий невід. Виловить нивки, як дрібоньку рибу. Отой лан (“Лан”). Зазначені

особливості теж треба брати до уваги, з'ясовуючи мовну особистість Василя Стефаника. Специфіка використання мови майстром слова підпорядкована конкретним завданням, воно зумовлене метою, яку ставив перед собою письменник, бо для нього одна річ – художня творчість, а інша річ – душевна листовна сповідь найближчим, найдорожчим людям.

У структурі й функціонуванні мовної особистості важливу роль відіграє використання іншомовних одиниць. Йдеться не про лексеми, які репрезентують загальномовні або діалектні запозичання з інших мов, вони досить поширені і в мові новел. Василь Стефаник був високоосвіченою особистістю, знав, крім української, польську, російську, німецьку і французьку мови, вивчав латину й старогрецьку мову. Мова його листів засвідчує використання окремих слів і цілих виразів із зазначених мов, напр.: з російської: Тебе не так село заїдає, як то, що москаль каже “*ничего не делать*” (с. 26)¹, Якось дістав-єм лист від Маєвського, дуже для мене прикрий; він каже, що причиною всіх его “*бедствий*” єсть мій вплив на него <...> (с. 29); з польської: Я сам жию добре. По 7 год. сижу між мерцями, потім спасаю мир політикою, етикою (Спенсера, Золя, Дюма), бігаю по всяких *kółkach literackich* <...> (с. 27); Я вчера був на *więćiu akademickim*. Ані одного бесідника не було, аби бесіда его хоть трошки була виразом его власних гадок, все і все *tówka* (с. 50), Але входить Левицький і питає, де пишу, – “до панни”, – кажу, а він додає: *szużqcej*.

¹ Тут і далі цифра в дужках вказує сторінку видання: Стефаник В. Повне зібрання творів : у трьох томах. Т.3. Листи. Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. 330 с.

Такий *kochliwy'ŷ* він вже з природи до служниц (с. 57), І жадна панна не повість: нудко “от там отому” від наших делікатних розговорів та й стовк образ. Ні. Буде одна з другою, ганьба крилата, шепотіти: *jak tamcię kocham*, він стовк образ п'ятами (с. 77), Бо треба би було зараз нисше, як треба, схилитися, бо треба би було сказати, що я “*tylko nauką, a żadną polityką*” не займаюся <...> (с. 81), Сусідка тепер має назву *niepokalana*. Походить вона з одної диспути між Галею, а сею сусідкою (с. 157); з німецької: Я тому так розписався о образованию жінок, що ти в листі клав на се дуже велику вагу, і ще тому, аби раз бути *im Klaren* з сим образованием (с. 67), Тоді Галя *in der Hitze des Gefächtes* назвала її *niepokalana* (с. 157), А потім я співав зо три години собі під носом без гадки, без думки:

Und was sie reden – leerer Schaal

Ich bin ein Fremdling überall... (с. 171); з французької: Одна зі знайомих поеток наших дала мені *rendez-vous* в найменшій галицькій місточку, бо “лебеді єї душі линуць до мене, бо хоче мене мати на дві години лишень для себе...” (с. 236); з латинської: Чи ти уважаєш, як “хлібороба” помалу беруть самі мужики для своїх дописів?! Як Дорундяки, Марцінюки і т. д. заступають дуже добре місце лінивих Даниловичів *et consortes!*? (с. 28), Та же скажи меценасови, що жінки родя діти під клоаками желізниці, що на лавках III класи вони жовті як віск, зелені як трава, здихають як мухи, що мужики плачуть тай кажуть, що не руснаки ми, а цигани вже. Море сліз, пекло ціле муки! Нагадай єму лист Польки по виборах – де *morituri te salutant* – каже та душа (с. 64), То, видите, є доробкевичі, *homines novi*, що свою власну безсильність декламують, а

фальшиві є настільки, що не себе, а других жалують, нещирі настільки, що свою безсильність покривають (с. 178), Якби припало на іншого чоловіка такий лист написати, то може би інакше его й написав. Може би вийшло, що як любить – *ergo* оженився (с. 66); з старогрецької: Тіло – то одна одніська скісна лінія від п'яти до руки, а в тілі, в душі одна одніська гадка, аби сказати співгорожанам: *υειι ή αμειι* (с. 71).

Ці та інші органічні імплементації іншомовних одиниць у своє мовлення в листах є одним із специфічних виявів мовної особистості письменника, яке в художньому дискурсі фактично відсутнє. Лише мова листів дає змогу охарактеризувати й майстерність новеліста використовувати іншомовні слова та синтаксичні структури, більші за слово, із певною прагматичною функцією.

Аналіз мови листів дає дуже багато також для характеристики лексики та фраземіки мовної особистості Василя Стефаника, передовсім їх складу, тематичних меж, семантико-функціональних особливостей слів тощо. Про слова, засвідчені в епістолярії і відсутні в новелах, уже написано раніше [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 165–176], тут наведемо лише деякі фрази з листів, не вжиті в художній мові: Зі своєї сторони я вам нічого нового і доброго звідси написати не можу; бо тут живу *наг яко благ* (с. 25), Чому до *стилої матері* ні словом не гавкнете, як пішли вибори в Городенці і в селах дооколичних? (с. 42), Та заподіяло се “*ludowe etc.*” по виборах таке, що наш мужик означає так: *писав, писав, а г... запечатав*. Ви за слово вибачайте, але воно якраз тут надібне (с. 44), Картку Вашу дістав-єм ще дома та не відповідав-єм через то, що тоді

мусів би-м писати *rarugus* на чотири лікті, котрий би Вас зневолив слухати “жалів” русина, що му ляхи *портки скроїли*, – а се була би річ нудна (с. 43-44), <...> а він хотів би, даймо на то, лиш в Городенці *гандри бити* <...> (с. 64), І ти сьогодні завертаєш давну, *гірку чашу* і кажеш *пити* (с. 231), Я не можу класти на Ваші рани *квасного слова* (с. 240) та ін.

Таким чином, для комплексної характеристики мовної особистості Василя Стефаника необхідно залучати результати аналізу мови його епістолярію. Змодельована мовна особистість письменника лише на базі його художньої мови буде неповною. Мова епістолярної спадщини у низці сегментів структурування мовної особистості слугує надійним матеріалом для її адекватного моделювання, а в деяких – єдиним. Така фундаментальна для мовної особистості Василя Стефаника категорія, як літературно-діалектний дуалізм мови, отримує глибшу, більш аргументовану, переконливішу інтерпретацію, якщо до аналізу залучено мову його епістолярію. Результати аналізу мови листів значно доповнюють і поглиблюють у структурі мовної особистості новеліста своєрідність апеляції, лексику і фраземіки.

Літературно-діалектний дуалізм у новелах Василя Стефаника

Новели Василя Стефаника з часу їх появи викликали лінгвістичну дискусію про те, чи написані вони літературною мовою, чи місцевим покутським діалектом

[Грещук 2009, с. 286–304]. Думки дослідників щодо співвідношення в мові художніх текстів новеліста говіркового компонента та літературного стандарту потребують поглибленого аналізу авторської мови та мови персонажів творів письменника, оскільки всі попередні висновки щодо дуалізму мовної практики Василя Стефаника ґрунтувалися не стільки на аналізі конкретних мовних явищ, скільки на принагідних спостереженнях та на дослідницькій інтуїції, на загальних враженнях від спостережного. Єдиним винятком тут можна назвати працю Б. Кобилянського [Кобилянський 1960], у якій учений детально проаналізував авторську мову чотирьох новел В. Стефаника “Новина”, “Камінний хрест”, “Май” та “Кленові листки” щодо наявності в ній покутських діалектних форм, правда, без порівняння з мовою персонажів. Наслідком цих студій стало виявлення в авторській мові низки специфічнодіалектних, на думку дослідника, слів, зокрема в новелах “Новина” – 37, “Камінний хрест” – 90, “Май” – 40 і “Кленові листки” – 35, однак погодитися з такими числами не можна, бо в багатьох випадках, очевидно задля їх збільшення, до специфічнодіалектних віднесено слова, які навіть із погляду норм сучасної української літературної мови належать до літературного стандарту, ввійшли до реєстрів сучасних українських словників, пор.: *лишень, уповідали, не палив у хаті, полежіла би, погадав, глядіти, гадати, аби, держалися, пайка, межі, пиятика, здогонили, попри, шпурне, стадо, полонилися, не обзивалася, насеред, чекав пса, аби кусав, три дні опісля, сипів рій мух* тощо.

На підставі власного дослідження авторської мови зазначених новел та чотирьох новел Марка Черемшини Б. Кобилянський доходить висновку: “Проведений аналіз показує, що вживання значної кількості граматичних, лексичних і фонетичних діалектних елементів в авторській мові творів В. Стефаніка і М. Черемшини не можна заперечити. Правда, їх дещо менше, ніж у мові персонажів, але це зовсім не підтримує і не доводить твердження про загальнолітературну мову письменників” [Кобилянський 1960, с. 66].

Як уже зазначалося, достовірну відповідь на питання про характер мови новел Василя Стефаніка можна отримати, дослідивши особливості авторської мови у порівнянні з мовою персонажів, при цьому важливо мати на увазі, по-перше, стан розвитку української літературної мови в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття, по-друге, кількісне співвідношення масиву авторської мови та мови персонажів.

Аналізуючи мову новел Василя Стефаніка з погляду співвідношення в ній говіркового, діалектного й нормативного, враховуємо закономірності формування і розвитку української літературної мови, її нормалізацію й кодифікацію. На час написання текстів Стефанікових новел українська літературна мова розвивалася у двох варіантах – східноукраїнському та західноукраїнському. Ще Л. А. Булаховський писав: “На західноукраїнських землях розвивалась з деяким запізненням порівняно із східноукраїнськими і літературна мова, народна в своїй основі. Ця літературна мова значною мірою ґрунтувалася на місцевих південно-західних діалектах. Хоч нею

користувався, зрештою намагаючись зблизити її з “наддніпрянською”, такий великий майстер художнього слова, як Іван Франко, вона не ставала, однак, до кінця унормованою, одноманітною тією мірою, якою цього вимагають становище й функції справжньої літературної” [Булаховський 1977, с. 33–34]. Отже, українська літературна мова галицького різновиду щойно формувалася, виявляючи тенденції наближення її до тієї літературної мови, яка формувалася на Наддніпрянщині, але водночас зберігаючи певні особливості, оскільки ґрунтувалася на південно-західних говірках. Низка мовних рис, характерних для тогочасного західноукраїнського літературнонормативного стандарту, не відповідає вже теперішнім нормам сучасної української літературної мови. Діалектизми в мові новел В. Стефаніка необхідно аналізувати, беручи до уваги їх статус в умовах нормалізації західноукраїнського варіанта української літературної мови кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Читання в мовних нормах, їх неусталеність засвідчують навіть тогочасні граматики української мови. Так, автори “Граматики української мови” для гімназій С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер як нормативні подають словотворчі суфікси для творення віддієслівних іменників без подвоєння приголосних: “Назви чинності, події, стану і їх добутоків” <...>: **-те:** *житє, прокляте...*; **-ене:** *визволенє, сотворіне...*; **-анє:** *читанє, писанє...*” [Смаль-Стоцький, Гартнер 1914, с. 38].

Один із найкращих тогочасних граматистів В. Сімович у своїй “Граматиці української мови” писав: “Іменники на **-я (-є)**, поутворювані з прикметників, иньчих іменників та з дієслів <...> подвоюють перед тим **-я (-є)**

шелестівку, якщо вона тільки одна. То так балакаємо й пишемо: *безвіддя (безвідде), Поділля, весілля, божевілля, насіння, подвірря, колосся, клочья (-є), життя* [Сімович 1920, с. 64]. Однак тут же в примітці зазначає: “У західноукраїнських говірках (на Поділлі, в західній Волині, в Галичині, на Буковині, на Закарпатті і т.д.) подвійна шелестівка стяглася вже в одну, і в вимові чути, що вона одна. Через те й наддністрянські українці нею балакають, і, здебільшого, всі письменники цієї частини нашої землі пишуть: *безвідє, Поділе, весіле, божевіле, насінє, подвіре, колосє, клочє, ріля, нічу, лєш...*” [Сімович 1920, с. 64].

Схожих труднощів кодифікації норм тогочасної української літературної мови чимало, норму часто розхитувала мовна практика, породжуючи варіативність використання мовних явищ у художній літературі.

Переконливість та обґрунтованість вимог щодо мови новел В. Стефаніка – написані вони літературною мовою з використанням покутського говору в мові персонажів чи є “літературою на діалектах” – повинна спиратися на ґрунтовний аналіз авторської мови та мови персонажів новел.

Кількісний аналіз співвідношення авторської мови та мови персонажів у розрізі всіх новел подано у зведеній таблиці¹.

¹ За вихідну одиницю аналізу взято рядок новели. Матеріалом вивчення слугувало останнє прижиттєве видання творів В. Стефаніка (Василь Стефанік. Твори. З дереворитами В. Касіяна і М. Бутовича. Львів, 1933), тексти якого є канонічними. Якщо в одному рядку поєднано авторську мову і мову персонажів, то він зараховувався і як рядок авторської мови, і як рядок мови персонажів.

Таблиця №1

Назва новели	Авторська мова	Мова персонажів
Кленові листки	80	186
Діти	12	36
Синя книжечка	15	46
Засідання	55	139
З міста йдучи	–	150
Підпис	20	81
Лист	24	69
Святий вечір	27	91
У корчмі	25	55
Побожна	13	60
Виводили з села	39	22
Стратився	43	38
Лесева фамілія	33	47
Катруся	36	101
Майстер	13	91
Мамин синок	23	94
Янгол	19	63
Осінь	51	54
Шкода	27	33
Новина	49	25
Сама саміська	50	1
Лан	24	3
Вечірня година	23	73
Моє слово	–	80
Камінний хрест	158	188
Суд	64	136
Дорога	71	6
Скін	61	11
Давнина	94	71

Вістунки	63	26
Май	74	48
Палій	232	210
Похорон	23	24
Сон	33	16
Басараби	37	235
Озимина	24	32
Злодій	54	174
Такий панок	56	100
Вона – земля	24	76
Марія	167	113
Діточа пригода	3	57
Пістунка	13	19
Сини	47	119
Воєнні шкоди	43	89
Mogituri	22	80
Дід Гриць	7	108
Нитка	13	16
Давня мелодія	27	12
Роса	12	50
Мати	25	34
Дурні баби	26	44
Червоний вексель	97	2
Гріх	18	70
У нас все свято	3	106

Отже, увесь масив текстів новел містить 2292 рядки авторської мови та 3909 рядків мови персонажів, включаючи невласне пряму мову, що у відсотковому відношенні становить відповідно 36,96% та 63,04%. У більшості новел мова персонажів значно переважає авторську мову. Із загальної кількості 54 новел лише в 15

текстах авторська мова кількісно переважає мову персонажів.

В окремих новелах авторська мова взагалі відсутня. Так, у тексті новели “З міста йдучи”, крім назв персонажів через їх позначення “перший”, “другий”, “третій”, суцільна пряма мова. Суцільною прямою мовою є й текст новели “Моє слово”. У новелах “Діточа пригода”, “У нас все свято” авторська мова вичерпується трьома рядками. Отже, в текстах новел В. Стефаніка домінує мова персонажів. Авторська мова – це той абсолютний мінімум, без якого не може розгортатися сюжет.

Для подальшого аналізу авторської мови та мови новел із погляду наявності в них діалектних одиниць розглянемо текст новели “Стратився”, в якому кількість рядків авторської мови майже дорівнює числу рядків мови персонажів, навіть дещо перевищує його.

Авторська мова	Мова персонажів
<p>Колія летіла у світі. У кутику на лавці сидів мужик та плакав.</p> <p>Аби його ніхто не бачив, що плаче, то ховав голову у писану тайстру. Сльози падали як дощ. Як раптовий падали, що нараз пуститься, тай незабавки уймається.</p> <p>Твердий такт залізниці гатив у мужицьку душу як молотом.</p> <p>А він мінін вповідає:</p> <p>Одна велика сльоза покотилася долів лицем тай впала на тайстру.</p> <p>Притулив лице до шибки тай сльози по вікні спливали.</p> <p>Старий схлипав як мала дитина. Плач і колія відкидали</p>	<p>– Та ще снів ми си недавно. Дес я беру воду з керниці, а він дес на самім споді у такі подерті кожущині, шо Господи! Тут-тут утопит си. “Миколайку, синку, – дес я ему кажу – а ти-ж тут шо дієш?”.</p> <p>“Ой, дьидю, не годен я у воську вібути”.</p> <p>“Кажу я ему: терпи та навуки бери си та чисто коло себе ходи. Тай аді, вже навчив си...”</p> <p>– Іду до него та знаю, шо вже ’го не застану. Але ци буде до кого вернути си? Бігла за мнов полем, кєрвавими сльозами просила, аби ї взьити. Ноги ї посиніли від снігу, верещила як</p>

сивою головою як гарбузом. Сльози пили як вода з нори.

Мужикові причувся голос його старої, як вона біжить боса та просить, аби її взяв з собою. Але він коні батогом та батогом. Лиш зойк чути по полю, але далеко.

Колія бігла світами.

Колія добігала до великого міста.

Виходив із людьми. На вулиці лишився сам. Мури, мури, а між мурами дороги, а дорогами тисячі світил в один шнур понасилювані. Світло у пійтмі потапало, дрожало. Ось-ось впаде, і чорне пекло зробиться.

Але світила пускали коріння у пійтму і не падали.

Сів під мур. Тайстру поклав на коліна. Сльози вже на неї не падали. Мури подавалися один д' одному, світила сходилися всі до купи і грали барвою як веселка. Замкнули мужика, аби його добре оглянути, бо він з дуже далеких країв сюди завандрував. Став дощ накрапати. Ще гірше скулився, тай взявся молити.

Поліцай надійшов тай справив до касарні.

Вояк пішов дальше вартувати. Мужик лежав на вулиці тай стогнав. Як пролежався, то пішов вулицею в долину. Ноги делькотіли як підвіяні і шпоталися.

У трупарні на великій білій плиті лежав Миколай. Гарне

неповна розуму. Але-м нагнав коні тай прімкнув. Може де там серед поля вже домерзає... Було стару взяти. А нам же тепер чого траба? Най гроші йдуть, най худоба з голоду гине! Таким трупам, як ми, та нащо нам? Торби най пошиє та підемо просючі межі люди у то місто, що Миколаєва могила у нім буде.

– Ой, стара, того-м діждали си на сивий волос вінка! Тото, небого, дес беш головов у стіни, тото до Бога ридаш!

– Набезпешно вже і не застану. Коби ще мене спрьитали разом з Миколов у могилу. Най би-м' гнили разом, як вкупі не можемо жити. Най би над нами і пес не гавкнув на чужі сторони, але най бих укупі були! Де-ж він сам буде в чужі чужиници!

– А шкода, шо-с був уріє як дуб. Бувало, шо озме в руки, тай горит му у тих руках. Було одну втїти ще малому...

– Ой, Миколайку, кобих тїь хоть умерлого видів. Вже і міні, синку, тут буде амінь!

– Матінко Христова, усім добрим людем стаєш на поратунок. Николаю сьвітій... – тай бився в груди.

– Пане вояк, а то тутечка умер Миколай Чорний?

– Він повісився у вільхах за містом. Тепер лежить у трупарні. Йдїть тїєю вулицею в долину, а там хтось вам покаже.

– Синку, синку, тай ти стратив си!... Скажи міні, синку, шо тебе

волосся плавало у крові. Вершок голови відпав як лупина. На животі був хрест, бо навхрест пороли та позшивали.

Тато припав на коліна у ногах Миколая та молився. Цілував ноги сина, бив головою у плиту.

Потім підніс трупа, обіймив за шию тай питався, як коли би радився.

Сльози падали на трупа та на білу студену плиту. Плачучи убирав сина на смерть. У біленьку мережану сорочку, у пояс вишиваний та в капелюх із павами його убрав. Писану тайстру поклав під голови, в головах поклав свічку, аби горіла за страчену душу.

Такий годен та гарний парубок у павах! Лежав на студеній, мармуровій плиті та гейби усміхався до свого тата.

у гріб загнало? Нашо ти душу стратив?! Ой, привезу я розрадочку мамі від тебе. Марне пропадем.

– Ой, дитинко, ми тобі з мамою весіле лагодили та музики наймали, а ти собі гет від нас пішов...

– Скажи-ж міні, кілько служб наймати, кілько на бідні роздати, аби тобі Бог гріха не писав?..

В авторській мові засвідчено низку форм, які не передбачені нормами сучасної літературної української мови. До таких належать передовсім слова *колія* зі значенням ‘поїзд’, *тайстра* ‘торба, яку носять через плече’, *світило* ‘освітлювальний ліхтар’, *касарня* ‘казарма’, *делькотіти* ‘тремтіти’, *вандрувати* ‘мандрувати’, *шпотатися* ‘шпортатися’, однак всі вони були нормативними в західноукраїнському варіанті літературної мови, засвідчені тогочасними словниками, вживалися в художніх текстах інших письменників. Так, словник Є. Желехівського і С. Недільського [Желехівський, Недільський 1982] фіксує із зазначеною семантикою лексеми *колія*, *тайстра*, *світило*, *касарня*, *вандрувати*,

шпотатися. Характерно, що ці слова подає й словник української мови за редакцією Б. Грінченка [Словарь 1997], правда, *колія* та *світило* мають дещо інші значення. Ці слова використовували в художніх творах й інші західно-українські письменники, наприклад, у Ю. Федьковича слово *касарня* вжито 15 разів, *тайстра* – один раз [Юрій Федькович 2004]. Такими словами в усному мовленні часто послуговувалася тогочасна українськомовна інтелігенція. Отже, аналізовані слова на час написання новел були літературнонормативними, а діалектними їх можна вважати хіба що з позицій норм сучасної української літературної мови.

Трапляються в авторській мові й поодинокі фонетико-правописні й граматичні діалектизми, зокрема *міні*, *тай*, *потапало*, *дрожало*, *один д' одному*, *гейби*. Вони зумовлені здебільшого недостатньою унормованістю правописних норм.

За винятком відзначених особливостей, увесь масив авторської мови новел репрезентує чисту українську літературну мову, отже, немає ніяких підстав стверджувати, що в авторській мові В. Стефаник послуговувався покутським діалектом.

З іншого боку, мова персонажів новел засвідчує послідовне, цілеспрямоване, системне використання різнорівневих покутських діалектних мовних одиниць, власне це є естетично наснажені, видобуті художнім баченням і мисленням з глибин покутського говору неперевершені зразки діалогічного чи монологічного мовлення. Покутський говір мови персонажів новел засвідчує передовсім низка фонетичних рис, зокрема

перехід голосного **а** після м'яких приголосних в **и** (*взьити, спрьитали, втьити*), звука **е** в ненаголошеній позиції в **і** (*вісіле*), стягнення подовжених приголосних в один звук (*вісіле*), рефлексі колишнього **р** в **ер** (*керниці, кервавимі*), обниження артикуляції **е** у сполученні з **р** до **а** (*траба*), диспалаталізація кінцевих **с** (*дес*), брак протетичного **в** (*озме*) та поява епентетичного **в** (*навукі*). Близькі до них фонетико-правописні діалектні ознаки на зразок *міні, світий, тай*.

Покутські граматичні риси в мові персонажів новел виявляються в діалектних відмінкових формах іменних частин мови (*головов, з мамов, мнов, у такі подерті кожушині, на чужі сторони, у нім, людем*), в енклітичних формах займенників *го, му, ми, тьи, ї*, у модифікованих формах колишнього перфекта (*але-м нагнав коні, шо-с був уріс*), у формах дієслів умовного способу (*най бих укупі були, най би-м гнили разом, кобих тьи хоть умерлою видів*), у стверділому **т** у закінченнях дієслівних форм 3-ої особи множини теперішнього часу (*їдут*), у дистантному стосовно дієслова вживанні частки **си** (*снів ми си, стратив си*).

Покутську діалектну основу мови персонажів новел підтверджують і лексичні діалектизми *дьидьо* 'батько', *восько* 'військо', *поратунок* 'спасіння', *вповідати* 'казати, розказувати', *вібути* 'витримати, продовжувати існувати', *прімкнути* 'швидко поїхати', *урости* 'вирости', *тутечка* 'тут', *най* 'нехай', *тут-тут* 'ледве-ледве', *аді* 'бач'.

Таким чином, поглиблений порівняльний аналіз авторської мови та мови персонажів новел дає підстави для висновку про те, що В. Стефанік писав свої новели

тогочасною українською літературною мовою в її західноукраїнському різновиді, але в уста персонажів укладав високохудожньо опрацьовані, літературно-естетично відшліфовані зразки покутських говірок ареалу родинного села Стецева та навколишніх сіл. Помилкова думка про те, що новеліст писав свої твори покутським діалектом, ґрунтується на таких чинниках: 1) нерозрізнення авторської мови й мови персонажів; 2) неврахування двоваріантності розвитку української літературної мови. Дослідники мови новел В. Стефаніка у своєму аналізі не враховували присутні відмінності в авторській мові і в мові персонажів. Значне переважання мови персонажів над авторською мовою, випадки невикористання авторської мови в окремих новелах або зведення її до кількох рядків у багатьох текстах породжувало ілюзію того, що новели написані покутським діалектом. Ця ілюзорність підсилювалася використанням в авторській мові деяких мовних форм, які можна розглядати діалектними з погляду норм сучасної української мови, але які водночас були нормативними для тогочасного етапу розвитку української літературної мови на західноукраїнських землях. Однак навіть із урахуванням небагатьох мовних форм, зумовлених особливостями розвитку західноукраїнського варіанта української літературної мови та неусталеністю його нормалізації, зіставлення авторської мови та мови персонажів новел із усією очевидністю засвідчив літературно-діалектний дуалізм художньої практики Василя Стефаніка: новеліст свої художні твори писав тогочасною українською літературною мовою, а в мові персонажів послуговувався покутським діалектом.

Взаємодія української літературної мови і південно-західних діалектів: мова новел Василя Стефаника

Мова новел Василя Стефаника з погляду взаємодії у ній літературної мови і покутського діалекту віддавна цікавить мовознавців, однак і нині одностайності з цієї проблеми немає. Вже перші наукові розвідки про творчість письменника ще з передвоєнного періоду заакцентували увагу на проблемі використання покутських діалектних рис у мові його художніх творів. Одні дослідники вважали, що новели Василя Стефаника писані покутським діалектом. Відомий український письменник, літературний критик, публіцист Антін Крушельницький ще в 1931 р. писав: “Й у користуванні діалектом мав Стефаник гідного попередника – гуцула Федьковича. Але знову: у Федьковича діалектом писані діалоги. Та є у нього оповідання, де діалект – це тільки зверхня прикраса. Те саме й у його поезіях. Стефаник – навпаки. *Все пише діалектом* [виділення наше – В. Г.]... Стефаник перший надає права горожанства не тільки покутському діалектові, але й діалектові взагалі в українському письменстві” [Крушельницький 1970, с. 114]. Однак кількома роками перед тим автор підручника з української стилістики й ритміки Володимир Домбровський зазначив: “... не можна собі представити персонажів Стефаникових оповідань, взятих з галицького життя, балакаючих харківським наріччям, натомість відчуваємо як щось зовсім природне й самозрозуміле, що мова Стефаника там, де він оповідає від себе, рїжниться від мови виведених ним осіб, а – зберігаючи

деякі нарічеві окремішности галицьких діалектів – наближується до загальноукраїнської літературної мови” [Домбровський 1993, с. 15]. Трохи згодом аналогічну думку висловив молодий ще тоді мовознавець Іван Ковалик, який розпочав ґрунтовні дослідження мови й стилю письменника. Проаналізувавши вживання діалектних одиниць у мові новел та співвідношення їх із літературними, учений дійшов такого висновку: “Коли переглядати новели нашого автора, то стрічаємо у них досить стисле й послідовне відмежування в уживанні мови літературної й говіркової. Діалектизмів уживає автор тільки й виключно тоді, коли говорить до нас устами своїх постатей, героїв: селян, селянок та їх дітей (монологи й діалоги) [Ковалик 2008 а, с. 404]... Сам автор зате в своїх описах та в своїх автобіографічних новелах, як також і його герої-неселяни, все говорять і думають мовою літературною” [Ковалик 2008 а, с. 406]. Таким чином, ще у передвоєнний період минулого століття формуються два протилежні погляди на функції покутського говору в мові новел Василя Стефаника. Одні дослідники обстоюють думку, що новеліст писав свої твори покутським діалектом, тобто він становить основу авторської мови та мовних партій персонажів, інші вважали, що авторська мова – це тодішня літературна мова, поширена в Галичині, нею послуговуються й персонажі-неселяни, а покутський говір властивий лише мовленню літературних героїв-селян.

У 60-ті рр. минулого століття з новою силою розгорілася дискусія про покутський діалект у мові новел В. Стефаника. Поштовхом до неї стали публікації Броніслава Кобилянського, який, проаналізувавши

співвідношення діалектних явищ у мові персонажів і авторській мові, дійшов висновку, що Василь Стефаник писав свої твори покутським діалектом [Кобилянський 1960]. З ним не погодився відомий стефаникознавець Василь Лесин. Перебіг цієї дискусії, як і відголоски її в сучасному мовознавстві, детально висвітлено в нашій статті [Грещук 2009, с. 287–293], тому немає необхідності тут ще раз зупинятися на ній. Зауважимо лише, що більш аргументованим і переконливим виявився висновок Василя Лесина, який фактично ще раз підтвердив висловлений перед тим погляд Івана Ковалика: “Таким чином, мова персонажів-селян у творах Стефаника є переважно діалектною з більшою чи меншою кількістю внесених у неї літературних елементів (саме її мав на увазі автор, коли просив “приспособити свої твори для літературної мови”). Мова авторська є органічним синтезом тогочасної української літературної мови, якою видавалася українська періодика в Галичині, з деякими елементами покутського говору” [Лесин 1965, с. 44–45].

Проаналізуємо за виданням [Стефаник 1933], що вважається канонічним, які діалектні риси покутського говору відбиті в мові персонажів художніх творів Василя Стефаника.

Мовлення героїв новел засвідчує системне заманіфестування різнорівневих покутських діалектних рис. У ділянці фонетики відбиті такі явища.

Звук **а** незалежно від походження після м'яких приголосних і шиплячих переходить у голосні переднього ряду **е, и, і**: – Ой, дитинко, ми тобі з мамов весіле лагодили та музики наймали, а ти собі гет від нас пішов... (Стратився),

– Боже, Боже, як народови тісно стало жити, а як сьвита надійдуть тай нарід таки веселит си – гадкувала собі баба (Лист), Та я свому синові всю свою крішку дала, лиш собі один кут лишила, а він навіть до мене раз на місіць не подивит си (Засідання), – Ти, небоже, Петре, не будь угурний, таже знаєш, шо молодий мусит старому змовчѣти (Засідання), Бувало прийдемо до него колідувати. Віколідуєм шо віколідуєм, а він віходить із хати тай: проше, брата, до хати, най вам файно подькую за кольидку (З міста йдучи). Хоча в деяких словах маємо **а**, як і в літературній мові: – То ви наші? Богу дякувати, що ви вже раз прийшли – говорила (Марія). Звук **и** виступає на місці **а** в зворотних дієсловах: – Тимку, бери, май, кліщі та тягни зуб, та я цеї ночі по стінах драв си (Morituri).

Етимологічний **е**, а також з **ь** після **ч** та **й** не переходить в **о** у займенникових формах та під наголосом: – То єго смерть, а чій кременал? (Суд), – ... Тай дід як умре, тай єму маєте голосити ще краснішими голосами, ще чуднішими словами (Давнина), – А я прийшов письмо від Федора прочитати, бо вчєра на пошті прийшло (Лист).

У префіксі **ви-** на місці **и** послідовно виступає **і**: – ... Віколідуєм шо віколідуєм, а він віходить із хати тай: проше, брата, до хати... (З міста йдучи).

Звук **е** під наголосом лише в окремих словах обнижується до **а**: – ... Гадаю собі: таже траба якогось ліку шукати! (З міста йдучи), – Ой, Ілашку, видко, шо не буде, але як її не буде, тай мене не траба (Шкода).

Кінцеві **с'** та **ц'** зазнають диспалаталізації: – ... Ще й тепер дес попід сволоками заткнені “Божі листи” та “Луці Заливайки”, але тепер ніхто вже їх не читає, минули си...

(Давнина), – Та шос старший брат має на раді казати – говорив вїйт (Засідання), – Оца Марія, що ми в неї, дивїт си, як задеревїла від вашого співу (Марія), – Якос незабавки, як Максим умер, та в мене хлопец заслаб (З міста йдучи). М'який звук **ц** ствердїв і у суфіксах **-ець, -цьк:** – ... А ти не вмїєш, а я хлопец і мені не пасує голосити... (Діточа пригода), – Звертїв я си по місті за ручителями тай надїбаю шевица, отого злодюгу Лянчїнцкого (Підпис).

Диспалаталїзація м'яких **с** і **з** у суфіксах **-ськ-, -зьк-** засвідчена менш послїдовно, нїж у **-ець, -цьк:** – ... А якїс царї такї страшнї, московскї та турецкї та всьїкого дива (Янгол), але: – Донько, підпали вогонь та звари менї тої московської гарбати, бо чую помїчна дуже (Мати).

Шиплячі приголоснї, на вїдмїну від лїтературної мови, пом'якшенї: – Та не вїховаєш си, богачю, у підтичках жїночих (Суд), – Ну, та ці жебраки всьо би забрали! Таке воно кашливе та заслинене, що цїпа в руках не годно удержети, тай ще воно кокошит си! (Палїй), – То як мої дїти не схотїли би пошїнувати моїх святих, то купїт шкїрену шкатулу та покладьте їх менї на груди (Дїд Гриць).

Давнї звукосполучення **ъ, ь** з сонорним **р** між приголосними перейшли в **ер, ир:** – ... Дес я беру воду з керниці, а вїн дес на самїм сподї у такї подертї кожушинї, шо Господи! (Стратився), – ... а з твоїх очий, як з глїбокої кирниці, я вїловю єго очї і сховаю їх в моє серце, як у коробку (Сини), – ... Гого, цїлий рот кервавий і руки? (Діточа пригода).

Приголосний носовий **м** асимїлює наступний **ј**, внаслїдок чого на його мїсці появляється носовий **н:**

– Памнєть коротка якас (Суд), – Бийте по голові дьидю, у розум, у тїмнє (Лесева фамілія).

Групи приголосних **чн**, **чм**, **чт** зазнали дисимілятивних змін відповідно у **шн**, **шм**, **шт**: – ... Ідіт трошки коло неї, грайте си, бо єї скушно (Вістуни), – ... Коби забічи до коршми, бо як допаде, тай знов буде рейвах на ціле село (Лесева фамілія), – А я прийшов письмо від Федора прочитати, бо вчера на пошті прийшло (Лист).

За аналогією до тих слів, у яких приголосний **л** закономірно змінився на **ў** (правописне **в**) у звукосполученнях **ъл**, **ьл** між приголосними, звук **в** появився й у словах, у яких перед **л** не було зредукованого: – Пий горівку, та затерпне (Палій), – Твій спів і Іванова сопівка ішли низом... (Сини). Те саме стосується й **л** в абсолютному кінці іменників у називному відмінку, якщо після нього занепав **ь**: – ... Входимо до хати, пообсажує за стів тай каже: приймати мете як є, бо якби я не одинокий, то жінка би якос прилагодила, а так най жінка з Богом спочиває на могилі, а ви вібачьийте (З міста йдучи).

На місці щілинного **з** спорадично вживається аффрикативний **дз**: – ... Але як настав мадзур, тай найшов кожушину аж під вишнев. Кажу вам, мадзур біда, очи печи тай гріху за него нема... (Камінний хрест).

Подовжені приголосні стяглися в один звук в іменниках II відміни: – ... Стара ціле житє обтикала їх бервінком та васильком та голуби перед ними золотила... (Сини).

Звукосполучення губних **з** **й** на відміну від літературної мови зазвичай не має епентетичного **л**: Льиг я спати. Слю як камінь, спю – не вісипльию си (Майстер).

Однак навіть у наведеному реченні у спільнокореновому дієслові засвідчений епентетичний л (вісіпльию си). – Як робє, так мають, так їм Бог благословит (Палій).

Приголосний ф у деяких словах виступає на місці літературного хв: – ... За малу филою був бим си затыг (Камінний хрест), – ...Вчула я, що хтос дверима рипнув тай сфатилам си, кажу, певне до родів (З міста йдучи), – ...Походи трохи по нім мінуту, дві, тай готовий, ребра потерті на форост, бо то біленька кістка, як папір (Злодій).

Щілинний с у суфіксі -ськ- після сонорного н іноді переходить у ц: – ... Коби вам Бог тільки сили дав, абисте відшукали всі наші письма, з землі, з старих монастирів і ті, що замуровані в панцких палатах (Дід Гриць). В окремих словах перехід с у ц відбувається після голосних о, и: – ... Газди, а проше, а доцьигніт-же... (Камінний хрест), – ... Як прийдеш додому, тай кажи жінці так: “Мой, жінко, де ти міні прицьигала?” (У корчмі).

Звук й після і в багатьох словах редукується: – Ат сука баба, як *вішло* на єї, то зараз заговорила! (Вона – земля), А якби *віт* приходив та хотів розгонити, то ви не пустіт... (Суд), – Не *бі* си, такий мудрий, як старий (Мамин синок).

Досить послідовно відбиті в мовленні персонажів морфологічні особливості покутських говірок. У ділянці словозміни іменників упадають в око такі.

Іменники середнього роду колишніх -jō- основ у називному й знахідному відмінку однини мають закінчення е: – Цес якби лучив на старого, то взев би жите коло власної хати (Злодій), – ... Я подав си до порога, бом чув, шо її очи віпали і покотилиси як мерве каміне по землі (Сини).

В орудному відмінку однини іменники жіночого та чоловічого роду І-ї відміни, як і узгоджувані з ними прикметники та займенники, мають стягнене закінчення **-ов, -ев:** – ... Що ти *цев* *руков* годен удіяти? (Озимина), – ... Банно ми за *найменшов* *крішков* у селі, за *найменшов* *дитинов*, але за тим горбом таки ніколи не перебаную (Камінний хрест). За аналогією до іменників І-ї відміни деякі іменники III-ї відміни в орудному відмінку однини теж закінчуються на **-ов:** Ми *обоє* спалили село. В саме полудне пішло *кровйов* попід небо, *кров* заслонила ясне сонце (Гріх).

Іменники чоловічого і середнього роду II-ї відміни в давальному відмінку однини мають закінчення **-ови:** – То вона, бачу, дала той вексіль *братови* (З міста йдучи). Цілому *селови* шию та прьиду тай пальці ми *деревіют* (Засідання).

Закінчення **-и** характерне для іменників І-ї відміни м'якої і мішаної групи у місцевому відмінку однини: – ... По *земли* собі бігай (Лист), Мені легко стало на души тепер та я хочу *цего* газду в руку *поцулувати* (Злодій). Таке ж закінчення мають іменники II-ї відміни чоловічого і середнього роду м'якої групи та іменники III-ї відміни у родовому, давальному і місцевому відмінках однини: – *Ану-ко* покажи, як ти меш *їхати* у *воську* на *кони*? (Мамин синок), – ... Як *умру*, то най на моїм *поли* *чічки* ростут (Сини), – ... *Коби* тьи Бог *хоть* до *осени* *додержив* (Катруся), – Ой, *синку*, я так *тої* *смерти*, як *мами* *рідної*, *чекаю* (Святий вечір), – *Коли-ж* бо я, *сину*, *кількому* *морозови* і такі *студени* не *годна* *вітримати* (Святий вечір), – А в вас, *мамо*, на *печи* *Різдво*? (Лист).

Іменники давньої і-основи в давальному відмінку мають закінчення **-ем**: – Куме Іване, а лишіт же ви собі жінку, таже вона вам не воріг тай дітем своїм не воріг... (Камінний хрест).

Іменники назви істот у знахідному відмінку множини вживаються у формі називного відмінка: – Кобим не вмер ще доти, доки хлопці підростут, то мала би щисте, бо я би того межи люди розтрутив, аби робило саме на себе... (Вістуні), – ... Нічо ти не кажу, най тьи Бог скарає за мене тай за діти (Лесева фамілія).

Іменник у формі родового відмінка однини з прийменником **до** заступається іменником у формі давального відмінка однини зі зредукованим прийменником **д'**: – Тікай із землі, біжи д'бабі на піч! (Лист), – ... Бий як суку, бий, най вона тобі д'хати дідівських куснів не волочить (Святий вечір).

Іменники з числівниками *два, три, чотири* вживаються у формі колишньої двоїни: – ... Так ми сиділи нераз добрих *три години* у Максима (З міста йдучи), – ... Уходит з комори тай каже: Мой, старий, таже муки нема, лиш зо *дві мисчині* (Підпис).

Покутські діалектні риси виявляються й у прикметниковій та займенниковій парадигмах. Так, прикметники мають тільки тверду основу: Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на *сине* сукно... (Роса). Прикметники, означальні, вказівні та присвійні займенники жіночого роду в давальному й місцевому відмінках однини мають зредуковане закінчення **-і, -ї** без кінцевого **-й**: – Приходить си сидіти в свої душі, як у завалені хаті, де все розбите і понівечене (Дід Гриць), – То йдіт,

грійте си в студені хаті (Марія), – ... Та тут порьидні рибі нима шо на один зуб узьити (Камінний хрест). Поряд із літературними формами вищого ступеня порівняння прикметників трапляються й такі, які утворені за допомогою частки *май*: – Гандзю, Гандзю, а на тобі бучок, бо як ті пес надобає, тай роздере, а з бучком *май безпешнійше* (Новина).

Паралельно з літературними відмінковими формами особових займенників *я, ти, він, воно, вона* у родовому, давальному і знахідному відмінках поширені скорочені енклітики: – ... Як *ні* угрів кулаком межи очі, то кажу вам, шо тут-тут було падати (Злодій), – Правду кажеш, бігме правду, за це *ті* люблю! (Злодій), – ...Коли на *тьи* подивит си, тай зчорніє з жури (Катруся), – Іду до него та знаю, шо вже *'го* не застану (Стратився), – Ліпше, синку. Уваліт *му* ноги як псови, аби тьигав за собов! (Лесева фамілія), – Небезпешно уже *ї* не застану (Стратився), – Е, шо ми будем на *ню* дивити си! (Злодій).

Поширені також редуplikовані займенники: – То вона, бачу, дала *тот* вексіль братови (З міста йдучи), – ... Я, видите, тому не розумію нічо та все *тото* разом тримаю (Підпис).

У деяких числівниках трапляються фонетичні варіанти, зокрема *штири, трийцять* та ін.: – ... А як я вмру, то маєте всі *штири* надо мною голосити чудними голосами, красними словами! (Давнина), – То вже три, а я ще рахуюси молодий чоловік – міні може є, а може ще нема *трийцять* і п'ять років (Басараби).

Покутські говіркові особливості відбиті й у дієслівній словозміні. Із них найбільш поширені такі.

Дієслова з основою на г, к у неозначеній формі мають суфікс **-чи**: – ... Коби забічи до коршми, бо як допаде, тай знов буде рейвах на ціле село (Лесева фамілія), – ... Діду, – кажут – ми вам печи будемо, прати будемо, запишіт нам поля (Сини).

Основи дієслів II-ї дієвідміни у 1-й особі однини теперішнього часу зазнають вирівнювання внаслідок граматичної аналогії до основ інших особових форм, при цьому приголосний перед закінченням палаталізується: – Мушиш пити, як я *прося*! (Злодій), – Знаєте шо, Зубе, нате вам п'єтьдесєть левів гезди, *платю* вам все весіле, але ви гет віметіт це сміте з хати (Суд).

У 3-й особі множини дієслів II-ї дієвідміни теперішнього часу в закінченні, в якому згідно з відзначеною фонетичною закономірністю **а** переходить у **е**, **и**, **і**, втрачається кінцевий **т**: – А шо-ж вони *їды*? (Мамин синок), – ... Що вже чужим казати, як свої діти – та вони не *хоте* робити! (Палій).

Аналітичні форми майбутнього часу утворені поєднанням інфінітива основного дієслова з особовими формами допоміжного дієслова *йати*, при цьому останні вживаються зазвичай перед інфінітивом: – То *меш* з нами горівку *пити*, але не вівкай, бо спарю (Злодій), – Але дайте руку, бо гріх *мете мати*, я хочу вас поцулувати як рідного тата (Злодій).

У закінченнях дієслівних форм 3-ї особи однини і множини теперішнього часу, а також 2-ї особи множини наказового способу кінцевий **т** твердий: – ... *Ходит* по селі та все знає, шо де дієси (З міста йдучи), ... Вижу, пани лиш *зайдут* на ресторацію та *пют* та *поїдают* шо найліпше і

гроші маю*т* (Засідання), – То йд*іт*, грійте си в студені хаті (Марія).

У поодиноких дієсловах І-ї дієвідміни трапляються форми 3-ї особи однини майбутнього часу з закінченням *-ет*: – Якурат я. Так воно там стоїт, що кождий пізна*єт* (Підпис).

Минулий час дієслів зберігає фонетично й морфологічно змінені залишки перфекта, що за своєю структурою є поєднанням звичайної форми минулого часу, за походженням дієприкметника, з залишками особових форм колишнього дієслова *бути* в теперішньому часі, що фактично звелися до закінчень: – ... Тай піш*ов ем* до хати, виніс кочергу тай лопату тай склав навхрест (3 міста йдучи), – ... Тай піш*ов-сми* до нашої брехунки, до Касиянихи (3 міста йдучи), – Чим бив-*єс?* (Суд). При цьому енклітичні залишки особових форм допоміжного дієслова можуть вживатися і препозитивно щодо дієслова: – Але ци *сте чули*, яку Тимофій має патороч із жінков? (3 міста йдучи).

У формах умовного способу вживається частка **би** з особовими енклітиками в 1-й та 2-й особах однини і множини, такими, як і у формах минулого часу, або частка **бих** аористного походження: – Вижу, люди, шо буде біда, *уступив бим си* гет, а шос ні до него тягне... (Злодій), – Та нам коби цеї нехтолиці хто доносив, то ще *бисмо дубали* поволи (Morituri), – ... А казавем вам: “Наймїт у мене дівку”, були *би-сте мали* свої гроші (Палій), – Але *кобих* її лише *уздрів*, тай *бих перевалив* як суку! (3 міста йдучи), – *Волїла бих* тьи на лаву лагодити (Виводили з села).

Аналітичні форми 3-ї особи однини і множини наказового способу творяться за допомогою частки *най*:

– Діду Іване, а батюгов того борозного, *най біжит*, коли овес поїдає (Камінний хрест), Та серед того як оскаржені не хотіли зізнавати перед Онуфрієм, всі що стояли в сінях, почали кричати: “Вони вбили, *найже відпокутуют*” (Суд).

Мовлення персонажів новел репрезентує покутські діалектні службові частини мови. Так, серед сполучників, характерних для покутського говору або і для суміжних з ним інших південно-західних говорів, поширені *ануж, заки, таже, ци*: – Бабо, *ануж* ми повстаємо та позакурюємо собі люльки, бо чого ми будемо сидіти за столом, як трунок нічо не приймає (Басараби), – ... Та *заки* ти обернеш си, то пороги в хаті поскривлюют си, та вугли погниют (Виводили з села), – ... *Таже* ти сама, дитинко, видиш шо нема відки (Катруся), – ... Не знаю, хто за кого будем гріх мати, *ци* ти за мене, *ци* я за тебе? (Злодій). Із покутських часток відзначимо підсилювальну *-ко*, яка зазвичай супроводжує наказовий спосіб дієслів, та *май*: Кажут: “Старий, старий, а встань-*ко* та подивиси на нашого Івана, який він газда?” (Майстер), – Ануж *ко* глипни на моє, бо я вже єго чешу другий вечір, аж ні груди больи (Підпис), – Та шо, *май*, чувати, віте? (Засідання). Це також вигуки *мой* та *аді*, що утворився у результаті злиття сполучника *а* з формою наказового способу дієслова *дивись* та наступного усічення: – ... *Мой*, я твердий, я камінний, тебе з моїх рук ніхто не вірве (Злодій), – ... *Аді*, які мені побожні, лиш фоста на заді хибує (Побожна).

Покутська діалектна лексика відбита передовсім у мовленні персонажів. Вона репрезентує різні семантичні угруповання слів. З-поміж покутських діалектних слів виділяються назви осіб за різними ознаками, зокрема за

професією, характером діяльності – *дохтір* ‘лікар’, *шандар* ‘поліцей’, *професор* ‘учитель’, *злісний* ‘лісничий’: Аби і *дохтори* так по смерті пороли! (У корчмі), – Гей, як вони всі покінчили школи – тоді наші діти, та як пристали до нас, як ми збили си до них до купи! Де, моспане, тут вже *шандарям* дати раду (Дід Гриць), – ... Збереться бувало рада і ухвалить: “Так і так, це *професор* нелюдений, він дітий нам не вчєс добре” (У нас все свято), – ... Надибає мене *злісний* тай каже: ходіт на збір та хоть на старість подивите си, як мужики до купи єднают си (Засідання). Це також назви осіб за їх соціальним станом (*богатур* ‘багач’, *тазда* ‘господар’) та за спорідненістю (*дьидя* ‘батько’, *вуйко* ‘дядько, брат матері’): – ... *Богатур* був теменний, гроші сушив на верені і пішя ніколи не ходив (Басараби), – ... Був єм майстер, був єм *тазда* – ціле село прикаже. Тепер я лайдак (Майстер), – Аді, чуєш, шо *дьидя* каже, абис баби слухав, абис не пустував (Лист), – Ба, *вуйко* Василь ідут до нас із Николов Сименовим, із тим, шо в школах він си вчѣит (Лист). Велику групу покутських назв осіб становлять негативнооцінні найменування: *латюга, паршѣик, кальвін, бєнькарт, льирва, пайташ, кабан* та ін.: – Ні, бравєм си з ним за-барки за якогос там *латюгу*, шо туманит людий! (Засідання), – Май, ти *паршѣику*, не телепай си над книжков як шибеник на грабку, але давай, брѣи, горівки (У корчмі), – ... Тай поволочив, *кальвін*, таку збиту на друге село (З міста йдучи), – ... Кров свою п’ємо, жидам *бєнькарти* годуємо (У корчмі), – Ти, стара *льирво*, та ци ти здуріла? (Лєсева фамілія), – Як не глухнути в такім млині, стидайте си, старі *пайташі* (Morituri), – Марш, *кабане*, назад до дому! (Червоний вексель).

У мовленні героїв новел засвідчена покутська побутова лексика. Назви одягу репрезентовані лексемами *камазелька* ‘жилет’, *черес* ‘широкий пояс з кишеньками і пряжками’, *кінтар* ‘хутряна безрукавка’, *сардак* ‘верхній короткий рукавний чоловічий або жіночий одяг з грубого домотканого полотна’, *окрайка* ‘тканий пояс з кольорової шерсті’, *рантух* ‘біле тонке полотно’, *гачі* ‘верхні чоловічі штани з домотканого полотна або сукна’ та ін.: – Як у якого пана. Бо є такі, шо на соломі сплут, а зубами обіскают си. Зверхи *камазелька*, а сорочки нема (Засідання), – ... Лиш, каже, раз або два рази в рік вперізував *черес*, клав у “злодійку” петку тай гайда до коршми! (З міста йдучи), – ... Але вповідали люди, шо на храму вона скинула *кінтар*, а сорочка кервависька! (З міста йдучи), – ... Лиш бих руки обрубав, тай *сардак* на себе тай на мелдунок (У корчмі), – ... Тай я скинув *окрайку* і ми її [вівцю] спутали (Вечірня година), – Знов пускає *рантух*, який же біленький, як сніг (Діточа пригода), – Мой, старий, каже, але аби ти видів, який козак наш Тома, у сивій кучмі, у синих *гачах*... (Роса). Із назв їжі вжиті діалектизми *солонина* ‘сало’, *барабуля* ‘картопля’, *бевка* ‘юшка з муки і води’, *кулеша* ‘густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді’, *начінка* ‘страва з кукурудзяного борошна, кукурудзяних або манних крупів, локшини, масла, цукру та різних приправ’: – ... А *солонини* як унесе, то така як долоня завгрубшки (З міста йдучи), – ... Коби якого борщику, або *бевки*, або дідька рогатого, або шо... тицьне тобі *барабулю* (Осінь), – ... Тай сирца я роздавала людем до *кулешки* (Шкода), – ... Перед богачами все солонина та мнесо, а *начінки* лиш трошки, а перед бідними все лиш *начінка*, а мнеса кришка (Суд). Серед

побутової лексики виділяються назви будівель, споруд господарського призначення, такі, як *колешня* ‘стайня, сарай, хлів’, *куча* ‘приміщення для свиней’, *кошниця* ‘виплетена з лози повітка біля хати для зберігання кукурудзи в качанах’: – ... Ого, вже за мінуту тай верещит, аж крізь вуха промикає си: паршьику, а тиж мой, шо корову із *колешні* виводиш?! (З міста йдучи), – ... А маєш гроші заслужені, а ще приробиш, та й клади собі хату. А най вона буде як *куча*, але твоя! (Палій), – ... Тай таким не спирався, бо не було куда, лиш відмотав воловід від ясел, тай заліз у *кошницю* (Басараби). Це також назви знарядь праці (*рускаль* ‘лопата’, *кливець* ‘молоток’), посуду (*порція* ‘келишок’), предметів хатньогосподарського призначення (*дзитарок* ‘годинник’, *GRIDKA* ‘жердина для одягу, прикріплена до стелі’, *вереня* ‘рядно’, *коверець* ‘невеликий килим, витканий з вовняних ниток’): – ... Дес я побіг за *рускалем*, дес я спускаю ту воду в став... (З міста йдучи), ... А в голові як коли би цигани *клевцями* гатили (Майстер), То як вже віколідуємо, а він пє *порцію* до нас тай слози обтирає (З міста йдучи), – ... Плюну у жмені, сокиру в руки тай дивиси, а будинок як *дзитарок* віріс на подвірю (Майстер), – Як умру, то кожда собі забере одну перекладину з *грядок*, бо кожда однака, бо ви в мене однакі, мої діти (Давнина), – ... Богатир був теменний, гроші сушив на *верені* і пішя ніколи не ходив (Басараби), – ... Дід тобі всі *коверці* під ноги підкине, а байструкови порубас все полотно найтонше на пелінки (Сини).

З інших груп покутської діалектної лексики, що використана в мовленні персонажів, відзначимо також назви частин тіла – *твар* ‘обличчя’, *чиколонки* ‘суглоби

пальців', *чупер* 'волосся', *гамба* 'пашека', *писок* 'рот': ... Водила сухонькою рукою по *твари* (Катруся), – Потім мене такий туск напав, шо-м *чиколонки* гриз і *чупер* собі микав... (Камінний хрест), – ... Пий тай запри собі *гамбу*, бо в мене забава! (Палій), – ... Ти не пхай си межи молодих, але бери то, шо до твого *писка* (Озимина). Назви грошових одиниць – *грейцір*, *лев*, *феник*, *корона*: – ... Та ще кілька я зашию, аби душу погодувати – нема *грейціря* на топливце (Засідання), – ... Ви стара жінка, та я кажу, аби вас не замикати, ані бити, лишень дасте *лева* на церкову тай йдїть собі з Богом, а більше аби я не чув за ніяку крадіжку, – судив вїт (Засідання), – Коби-с, мамо, вішолопала послїдний *феник*, то би обїдец був (Янгол), – Та пара коний, та віз ще на початку війни австрияки взяли, конї з возом тисячу *корон* (Воєнні шкоди). Назви транспортних засобів – *шіфа* 'корабель', *колія* 'поїзд', *фіра* 'підвода': – На чім поїдеш? – На такі *шіфи*, як хата, великі, таким морем шіроким, шіроким, гет, гет... (Мамин синок), – Дьидю, чуєте, то вже чьис вїходити до *колії*, а ви розспївали си як за добро-миру (Камінний хрест), – ... Зразу то ховали в такого газди, шо він без мотилиці, але прийшли такі зрадники, то як напали пани на того газду, то вївезли відти шос сім *фір* найкращої одєжини (У нас все свято). Це і метеорологічна, й метрологічна лексика – *люфт* 'повітря', *плют* 'негода', *морг* 'міра землі, шо дорівнювала 0,56 га', *корець* 'центнер': – Осїнь, осїнь його доконала, сирий *люфт* і студїнь (Похорон), – ... Іду я до него у таку *плют*: "Дай міні *грейцір*, най ноги вбю" (Палій), – А шо, старий, де ваша Україна, а кілька *моргів* поля ти хотїв від пана...? (Дід Гриць), – ... зберуться до старости, вернуть з паперем, но і

дадуть пару волів, заладують тебе з родиною і їдь в инше село годитися: кілька *корців* збіжа дістанеш, кілька дров, чи маєш псалтир читати в церкві чи цілу службу співати (У нас все свято). Засвідчені лексичні діалектизми на позначення абстрактних понять – *речинец* ‘час, дата, термін’, *патороч* ‘клопіт’, *туск* ‘сум, туга’, *рихт* ‘право’, *путерія* ‘сила, міць’: – То вона, бачу, дала тот вексіль братови, а тепер приходит *речинец* платити тай дотискают (3 міста йдучи), – Але ци сте чули, яку Тимофій має *патороч* із жінков? (3 міста йдучи), – ...Люде, такий *туск*, шо не памньятаю, шо си зо мнов робит! (Камінний хрест), – ...Як єм с торбов за твій поріг переступила тай я вже не твоя ґаздиня, нема *рихту* (Святий вечір), – ...Я не чекаю, аби воно убрало си в силу, аби *путерії* набрало, аби воно коло мене нажило си (Кленові листки).

Крім указаних груп покутської лексики, використаних у мові героїв новел Василя Стефаника, заманіфестовані поодинокі репрезентанти багатьох інших семантичних груп, такі, як *бульбона* ‘пропасть, глибина в річці’, *грунт* ‘земля’, *деревище* ‘домовина’, *буката* ‘шматок, кусень, частина будь-чого’, *дучка* ‘діра, яма’, *спуза* ‘попіл’, *креминал* ‘тюрма’, *кертиця* ‘кріт’, *турма* ‘стадо, згряя’ і т.д.: – Гет люди падут у долину так, якби їх хто трутив у *бульбону* (3 міста йдучи), – *Грунт* маєш? – Є, пане, таже без *грунту* сегодни ніхто не даст (Підпис), “...Йдете ви, ідут діти за *деревищем*, ідут люди” (Лист), – ...Лишаю *букату* поля, на кого вже ви тепер скажете... (Дід Гриць), – ...Рве тіло, кости розважує, аби собі до душі такі *дучки* поробити, аби її відти вибрати (Басараби), – ...Дес як з мраки, як з мокрого попелу таскати свій розбитий маєток та від *спузи* обтирати

руки (Дід Гриць), – ...Приповідає нам, що як кождий з нас посидит у *креминалі* за мужицьку справу, то вже ніколи нічого бояти си не буде... (Дід Гриць), – Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на сине сукно та на вогневі сорочки, бо ти така сліпа, як *кертиця*... (Роса).

Помітну частину покутських діалектних слів становлять дієслова різної семантики, а також прикметники, прислівники, наприклад, *рунтати* ‘торкати, зачіпати’, *пацити* ‘страждати, терпіти’, *напудити* ‘злякати’, *залямити* ‘побачити, помітити’, *ландаати* ‘вештатися, волочитися’, *банувати* ‘сумувати, тужити, шкодувати’, *белендіти* ‘базікати, говорити небилиці’, *спацірувати* ‘прогулюватись’, *спрьтати* ‘сховати, забрати’, *хибувати* ‘не вистачати, бракувати’, *угурний* ‘впертий, нерозсудливий’, *горівчиний* ‘сп’янілий’, *файний* ‘гарний’, *красний* ‘гарний, приємний на вигляд’, *банно* ‘сумно’, *гезди* ‘тут’, *сила* ‘багато’, *файно* ‘добре’ та ін.: – ... Воно правда, що то вже здрихлавіли ті дошки, але як то з-під церкви *рунтати*? (Засідання), – Та як си просиш, то не буду, але тобі би ліпше, а мені однако *пацити*, ци за одну, ци за дві (Новина), – ... Так ти її заповідай, та може *напудиш* (У корчмі), – ...Шо *залямит*, тай до жидів на горівку несе (Лесева фамілія), – ...Дес воно *ландає*, дес воно нишпорит по дворі як курка (Мамин синок), – ... Вона *банує* за синами, що два пішли до наших охитників, а найменшого взяли москалі на Сибір! (Марія), – ...а руки закостенілі будут з непамети сіяти на сміх панам, що *спацірують*, яру пшеницу по каміню (Вона – земля), – Та коби хоть Бог змилував си та муки вам довгої не дав тай лежі гнилої, аби вас борзо *спрьтав* (Святий вечір), – ... Аді, які мені побожні, лиш

фоста на заді *хибує!* (Побожна), – Ти, небоже Петре, не будь *угурний*, таже знаєш, що молодий мусит старшому змовчѣти (Засідання), – ...А дес по опівночи вертавси додому вже добре *горівчиний* (З міста йдучи), – Я тебе *файно* вімію, вічишу, а завтра підеш зо мнов до церкви. Мама таку *файну* сорочечку і поясок даст. Всі будут дивити си тай мут казати: аді, який Андрійко *красний!* (Мамин синок), – ... То ї *банно*, а я туди з віскоком їду?! (Камінний хрест), – ...Аді, отепер чую, як та скрипка плакала, таки *гезди* плаче... (Лист).

Таким чином, мовлення персонажів новел Василя Стефаника зорієнтоване на покутські говірки Стецевої, родинного села письменника, та навколишніх сіл Снятинського району, носіями яких були прототипи літературних героїв. Системно відображаючи основні фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні риси вказаних говірок, мовлення персонажів являє собою зразок літературно опрацьованого покутського говору, протиставляючись водночас авторській мові, яка, попри певну кількість діалектизмів, репрезентує тогочасну українську літературну мову. Достатньо порівняти будь-які сегменти новел, у яких авторську мову змінює мова персонажів. У авторській мові теж можуть бути деякі діалектні риси, але їх зовсім небагато і більшість із них можна розглядати як діалектизми тільки з погляду норм сучасної української літературної мови, а на час написання новел вони були нормативними для західноукраїнського варіанта літературної мови.

Гуцульсько-покутські діалектні паралелі в мові новел Василя Стефаника

Однією з найхарактерніших ознак мови художніх творів Василя Стефаника є використання покутських діалектних рис, передовсім у мові персонажів-селян. Ще Іван Франко відзначив близькість покутського говору до гуцульського. Він писав: “На ґрунті діалекту, дуже зближеного з гуцульським, так званого покутського, стоять В. Стефаник, Мартович та Марко Черемшина. До чистого діалекту найбільше і найкраще підходить Стефаник, але все-таки сей покутський діалект виявляє далеко більше схожості з загальною літературною мовою, ніж згадані вже гірські діалекти [лемківський, бойківський, гуцульський – В. Г.], і не був Стефаникові перешкодою в тому, щоб він зробився почитним і любленим письменником усієї України” [Франко 1982, с. 210]. Відомий український мовознавець Кость Кисілевський вказував, що “надпрутські ізоглоси виводяться здебільша з гуцульської основи і творять перехід до наддністрянського. Все ж таки їх сукупність виявляє певну говоріву одиницю, що характеризує надпрутський говір” [Кисілевський 1973, с. 153]. На більшу чи меншу близькість гуцульського й покутського діалектів вказують і інші мовознавці [Енциклопедія 1996; Жилко 1958; Кобилянський 1960; Українська 2004].

Відомі навіть спроби об’єднувати гуцульські говірки з покутськими в одну групу з двома зонами – південною (гуцульською) і північною (покутською), але як такі, що змішують і ототожнюють два різні, хоч і близькі говори, в

українській діалектології не прийнялися [Кобилянський 1960, с. 138; Жилко 1958, с. 101].

Безпосереднє сусідство гуцульського говору з покутським, їх генетична спорідненість і постійні контакти зумовили чимало спільних фонетичних, морфологічних і лексико-семантичних рис. Тут розглянемо, які гуцульсько-покутські діалектні паралелі вживаються в мові новел Василя Стефаника. У ділянці фонетики простежуються такі паралелі, засвідчені в мові персонажів новел.

Звук **а** різного походження після м'яких приголосних і шиплячих переходить у голосні переднього ряду **е, и, і**: **Е**, **є** і **і** межи нами такі мнєкі – балакали два мужики, додому йдучи (Такий панок), – Чикай, брє, добре, шо ти вже контетний, але ми ще не контетні, ти по п'єть, а ми по одні (Злодій), – ... Я вижу, шо вже міні не ходити по світі та хотів бим віпроцити **си** з вами (Злодій), – Бувало прийдемо до него колідувати (3 міста йдучи).

Звук **и** послідовно виступає також на місці літературного **а** у зворотному **ся**: – ... А дьидя гет зжури**в си** (Катруся), – А ви-ж годні робити? Вже ваша робота скінчилася, Федоре (Палій).

Етимологічний **е**, а також з **ь** після **ч** та **й** не переходить в **о** у займенникових формах та під наголосом: – Та чого стоїте, як на заводинах та допоміть міні єго занести до хати (Басараби), – А я прийшов письмо від Федора прочитати, бо вчєра на пошті прийшло (Лист).

У дієслівному префіксі **ви-** на місці **и** послідовно виступає **і**, при цьому він може зберігатися й у віддієслівних похідних словах: – ... Ніби я громаду продав або зрадив?

Ніби пхаю си у *вiбiрi*? *Вiбираете*, кого хочете, а я стою на боці (Засiдання).

Голосний **е** під наголосом у вимові обнижується до **а**, правда, ця риса відбита лише в окремих словах: – Ой, Глашку, видко, шо не буде, але як її не буде, тай мене не траба (Шкода).

Приголосні **с**, **ц** у кінці слів диспалаталізуються: – ... Бігаю та вганяю та лиш дес уздрите, а я впаду тай здохну! (Палій), – У вас, Ѓьоргію, шос зловило си (Злодій), – *Оца* Марія, що ми в неї, дивіт си, як задеревіла від вашого співу (Марія). Ствердів **ц** і у суфіксах **-ець-**, **-цьк-**: А в голові як коли би цигани клевацами гатили (Майстер), Коби вам Бог тільки сили дав, абисте відшукали всі наші письма, з землі, з старих монастирів і ті, що замуровані в панцких палатах (Дід Гриць). Ствердіння приголосного **с** у суфіксі **-ськ-** засвідчене менш послідовно, ніж у суфіксах **-ець-**, **-цьк-**: – Та то гуцулска віра, бодай го шлях трафив! (Майстер).

Шиплячі приголосні в різних позиціях вимовляються м'яко, хоча ця риса засвідчена непослідовно: – Та не віховаеш си, богачю, у підтичках жіночих (Суд), – Ти, небоже, Петре, не будь угурний, таже знаєш, шо молодий мусит старшому змовчѣти (Засiдання), – Ну, та ці жебраки всьо би забрали! Таке воно кашливе та заслинене, шо ціпа в руках не годно удержети, тай ще воно кокошит си! (Палій), – То як мої діти не схотіли би пошѣинувати моїх святих, то купіт шкiрену шкатулу та покладете їх мені на груди (Дід Гриць).

Приголосний **ф** часто виступає на місці літературного **хв**: – ... За малу *филю* був бим си затыг (Камінний хрест),

– ... Вчула я, що хтось дверима рипнув тай *сфатилам* си, кажу, певне до родів (З міста йдучи), – ... Походи трохи по нім мінуту, дві, тай готовий, ребра потерті на *форост*, бо то біленька кістка, як папір (Злодій).

Внаслідок асимілятивної назалізації на місці літературного звукосполучення **мй** маємо **мн**: – Памнеть коротка якас (Суд), – Бийте по голові дьидю, у розум, у тімне (Лесева фамілія), – Я цалком *мнський*, чоловіче, не цулуй мене (Злодій).

Передньоязиковий щілинний **с** у деяких словах переходить у **ц**: “Мой, жінко, де ти міні прицьгала?” (У корчмі), – Було брати довші буки, аби-сте ліпше доцьгали... (Лесева фамілія). У суфіксі **-ськ-** **с** також переходить у **ц**: – Йди, йди, бо то панцка служба (Святий вечір).

У словах типу *життя, рілля, спання* відсутнє подовження кінцевих приголосних основи: – ... Яке сьогодні легке жите, то ліпше вмерти та не капарити цілий вік по чужім поли! (Катруся), – Грайте до поредку, як має бути, бо це весіле буде славне на всю Україну і в Коломиї і в Станиславі... (Суд), – Уже моє оранє скінчило си! (Палій).

За аналогією до тих слів, у яких **л** закономірно змінився на **в** у звукосполученнях **ъл, ьл** між приголосними звук **в** появился й у тих словах, у яких перед **л** не було зредукованого: – Пий горівку, тай затерпне (Палій), – ...Твій спів і Іванова сопівка ішли низом... (Сини). Те саме стосується й **л** в абсолютному кінці іменників у називному відмінку, якщо після нього занепав **ь**: – Та чому не берете і его за стів? (Злодій).

В окремих словах щілинний з переходить у проривний *д̑з* : – ... Але як настав мадзур, тай найшов кожушину аж під вишнев. Кажу вам, мадзур біда, очи печи тай гріху за него нема... (Камінний хрест).

Звукосполучення губних з *й* не має так званого епентетичного *л* : – Як робє, так мают, так ім Бог благословит (Палій), Льиг я спати. *Слю* як камінь, *слю* – не вісипльию си (Майстер), хоча: *вісипльию* си.

Чимало спільного є в гуцульській і покутській словозміні іменників. Із гуцульсько-покутських паралелей у словозміні іменників, що вживаються у мовленні персонажів новел Василя Стефаника, характерні такі.

Іменники І-ї відміни однини в орудному відмінку, як і узгоджувані з ними прикметники та займенники, мають стягнене закінчення **-ов, -ев** : – ... Добре, шом рукав сперла, розрубав аж по кістку, а як закривалам лице його братови червонов платинов, та моя кров закровавила платину, то далам другу (Гріх), – ...Сідай, роде мій, най з тобов все щастя сідає (Басараби). Деякі іменники III-ї відміни за аналогією до іменників І-ї відміни теж в орудному відмінку однини мають закінчення **-ов, -ев** : Ми обоє спалили село. В саме полудне пішло кровйов попід небо, кров заслонила ясне сонце (Гріх).

Для іменників І-ї відміни м'якої і мішаної групи у місцевому відмінку однини характерне закінчення **и** : Але колис на ці земли буде покаянiє, бо нарид поріже си! (Камінний хрест), Мені легко стало на души... (Злодій). Таке ж закінчення мають іменники II-ї відміни чоловічого і середнього роду м'якої групи та іменники III-ї відміни в родовому, давальному і місцевому відмінках однини:

– Ану-ко покажи, як ти меш їхати у воську на кони? (Мамин синок), – ... Як умру, то най на моїм поли чічки ростут (Сини), – ... Коби тьи Бог хоть до осени додержжив (Катруся), – Ой, синку, я так тої смерти, як мами рідної, чекаю (Святий вечір), – А в вас, мамо, на печи Різдво? (Лист), – Коли-ж бо я, сину, кількому морозови і такі студени не годна вітримати (Святий вечір).

Іменники давньої і-основи в давальному відмінку мають закінчення **-ем**: Тай робіт так, аби моїм дітем кривди не було... (Лист).

Замість іменників у формі родового відмінка однини з прийменником **до** вживаються форми давального відмінка однини зі зредукованим прийменником **д'** (< идь): – Тікай із землі, біжи **д'** бабі на піч! (Лист), – ... Бий як суку, бий, най вона тобі **д'** хаті дідівських куснів не волочит (Святий вечір).

Із числівниками *два, три, чотири* засвідчені залишки форм двоїни іменників: – ...Так ми сиділи нераз добрих *три години* у Максима (3 міста йдучи), – ... Уходить з комори тай каже: Мой, старий, таже муки нема, лиш зо *дві мисчині* (Підпис).

Гуцульсько-покутські діалектні паралелі виявляються й у прикметникових та займенникових морфологічних парадигмах. Серед тих, що відбиті в мові персонажів новел Василя Стефаника, – це передовсім тенденція до вирівнювання відмінювання прикметників за твердим типом основи: Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на *сине* сукно... (Роса). Це також наявність, поряд із літературними відмінковими формами, особових займенників у давальному і знахідному відмінках

скорочених енклітичних та редуплікованих форм вказівних займенників: – ... Як *ні* угрів кулаком межи очі... (Злодій), – Хребет *ми* тріскає від тих міхів! (Палій), – Правду кажеш, бігме правду, за це *ті* люблю! (Злодій), – ... Коли на *тьи* подивит си, тай зчорніє з жури (Катруся), – Іду до него та знаю, шо вже *'го* не застану (Стратився), – Ліпше, синку. Уваліт *му* ноги як псови, аби тьигав за собов! (Лесева фамілія), – ... Бігла за мнов полем, кєрвавими сльозами просила, аби *ї* взьяти (Стратився), – Е, шо ми будем на *ню* дивити си! (Злодій), – То вона, бачу, дала *тот* вексіль братови (З міста йдучи), Я, видите, тому не розумію нічо та все *тото* разом тримаю (Підпис). Поряд із літературними формами вищого ступеня порівняння прикметників трапляються й такі, які утворені за допомогою частки *май*: – Гандзю, Гандзю, а на тобі бучок, бо як ті пес надібає, тай роздере, а з бучком *май* безпешнійше (Новина).

Гуцульська дієслівна словозміна має чимало спільного з покутською, що знайшло відображення в мові Стефаникових літературних героїв. Так, у 3-й особі множини дієслів II-ї дієвідміни теперішнього часу втрачається кінцевий *т*: – Така тепер у них настала забава... Польщі ані-ані не *хотьи*, а панцкі ґрунти *хотьи* розділити (Morituri), – ... Вони, сараки, мают свої діти та *мусі* за них дбати (Янгол).

Звук *т* у закінченнях дієслів 3-ї особи однини і множини теперішнього часу, а також 2-ї особи множини наказового способу твердий: – Ба, вуйко Василь ідут до нас із Николов Сименовим із тим, шо в школах він си вчѣит (Лист), – Озміт та вгатіт ми сокиру отут у печінки, та може той жовч пукне, бо не вітримаю! (Камінний хрест).

В окремих дієсловах І-ї дієвідміни у 3-й особі однини майбутнього часу засвідчено закінчення *-ет*: – Якурат я. Так воно там стоїт, шо кождий пізнаєт (Підпис).

Аналітична форма майбутнього часу утворюється з інфінітива основного дієслова та редукованих залишків колишніх особових форм допоміжного дієслова *йати*, які зазвичай вживаються у препозиції до нього: – Діти, діти, шо мемо робити? (Лесева фамілія), – ... Аді, не за довгий час піде відци додому тай віб'є вікна тай льиже на піч та *ме співати* (Майстер), – Та я вас просю, газди, аби ви, як *мете* на світу неділю поле *світити*, аби ви ніколи мого горба не минали (Камінний хрест).

Форми минулого часу дієслів зберігають фонетично й морфологічно змінені залишки колишнього перфекта. За своєю структурою це є поєднання звичайної форми минулого часу, за походженням дієприкметника на *-ль*, із zdeформованими особовими формами колишнього дієслова *быти* в теперішньому часі, які фактично звелися до закінчень: – Та ще *бувем* у секретаря із-за тої толоки (Засідання), – *Поклав сми* гроші у скриню, а сам до Доці (Підпис), – Ой, сину, сину, тотос діти *осиротив*, – шептала баба (Лист), – А ти Бога бояв си, як-*ис ліз* у комору? (Злодій), – Хлоп як звір, *мали сте* труду доста, заки вліз си до хати (Злодій), – Тай навчила, тай*сте* по селі *перечули*, тай*сте* з діда *насміхалиси* (Підпис), – Кажи, чим *убив-єс?* (Суд).

У формах умовного способу вживається частка *бих* аористного походження: – Але *кобих* її лише уздрів, тай *бих* перевалив як суку! (З міста йдучи), – Воліла *бих* тьи на лаву лагодити (Виводили з села).

Аналітичні форми 3-ї особи однини і множини наказового способу творяться за допомогою частки *най*: – Діду Іване, а батюгов того борозного, *най* біжит, коли овес поїдає (Камінний хрест), Вони вбили, *найже* відпокутуют (Суд).

Мовлення персонажів Василя Стефаника засвідчує значну кількість гуцульсько-покутських лексичних паралелей. Такими є назви одягу, зокрема *кінтар* ‘хутряна безрукавка’, *сардак* ‘верхній короткий рукавний чоловічий або жіночий одяг з грубого домотканого полотна’, *гачі* ‘верхні чоловічі штани з домотканого полотна або сукна’, *черес* ‘широкий пояс з кишеньками і пряжками’: – ... Але вповідали люди, шо на храму вона скинула *кінтар*, а сорочка кервависька! (З міста йдучи), – ... Лиш бих руки обрубав, тай *сардак* на себе тай на мелдунок (У корчмі), – Мой, старий, каже, але аби ти видів, який козак наш Тома, у сивій кучмі, у синих *гачах*... (Роса), ... Лиш, каже, раз або два рази в рік вперізував *черес*, клав у “злодійку” петку тай гайда до коршми! (З міста йдучи). Це також лексеми на позначення їжі – *кулеша* ‘густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді’, *бевка* ‘юшка з муки і води’, *барабуля* ‘картопля’, *солонина* ‘сало’: – ...Тай сирца я роздавала людем до *кулешки* (Шкода), – ... Коби якого борщику, або *бевки*, або дідька рогатого, або шо... тицьне тобі *барабулю* (Осінь), – ...Перед богачами все *солонина* та мнесо... (Суд). Серед лексики, спільної для гуцульського й покутського говорів, виділяються окремі назви будівель, споруд господарського призначення, зокрема *колешня* ‘стайня, сарай, хлів’, *кошниця* ‘виплетена з лози повітка біля хати для зберігання кукурудзи в качанах’, *куча* ‘приміщення для

свиной’: – ...Ого, вже за мінуту тай верещит, аж крізь вуха проминає си: паршъику, а тиж мой, шо корову із *колешні* виводиш?! (З міста йдучи), – ...Тай таким не спирався, бо не було куда, лиш відмотав воловід від ясел, тай заліз у *кошницю* (Басараби), ...А маєш гроші заслужені, а ще приробиш, так клади собі хату. А най вона буде як *куча*, але твоя! (Палій). До гуцульсько-покутських лексичних паралелей належить найменування деяких знарядь праці (*рускаль* ‘лопата’, *кливец* ‘молоток’), предметів хатньогосподарського призначення (*гредка*, *гредка* ‘жердина для одягу, прикріплена до стелі’, *вереня* ‘рядно’, *коверец* ‘невеликий килим, витканий із вовняних ниток’, *порція* ‘чарка’, *дзигарок* ‘годинник’): – ...Дес я побіг за *рускалем*, дес я спускаю ту воду в став... (З міста йдучи), – ... А в голові як коли би цигани *клевцями* гатили (Майстер), – Як умру, то кожда собі забере одну перекладину з *грядок*, бо кожда однака, бо ви в мене однакі, мої діти (Давнина), – ... Богатир був теменний, гроші сушив на *верені* і пішя ніколи не ходив (Басараби), – ...Дід тобі всі *коверці* під ноги підкине, а байструкови порубає все полотно найтонше на пелінки (Сини), – То як вже віколідуюмо, а він пе *порцію* до нас тай слози обтирає (З міста йдучи), – ...Плюну у жмені, сокиру в руки тай диви си, а будинок як *дзигарок* віріс на подвірю (Майстер).

Серед діалектних назв осіб, поширених у гуцульських і покутських говірках і вжитих у мовленні Стефаникових літературних героїв, виділяються назви осіб за професією, характером діяльності (*дохтір* ‘лікар’, *шандар* ‘поліцей’), за спорідненістю (*дъидя* ‘батько’, *вуйко* ‘дядько, брат матері’), за іншими ознаками (*газда* ‘господар’): – ... Аби ї *дохторі*

так по смерті пороли! (У корчмі), – Гей, як вони всі покінчили школи – тоді наші діти, та як пристали до нас, як ми збили си до них до купи! Де, моспане, тут вже *шандарям* дати раду (Дід Гриць), – ...Аді, чуєш, що *дъидя* каже, абис баби слухав, абис не пустував (Лист), – Ба, *вуйко* Василь ідуть до нас із Николов Сименовим, із тим, що в школах він си вчѣит (Лист), – ...Був єм майстер, був єм *газда* – ціле село прикаже. Тепер я лайдак (Майстер).

Ще однією групою гуцульсько-покутських лексичних паралелей, засвідчених у мові новел письменника, є назви частин тіла, таких, як *твар* ‘обличчя’, *чиколонки* ‘суглоби пальців’, *чупер* ‘волосся’, *гамба* ‘пашека’, *писок* ‘рот’: – Водила сухонькою рукою по *твари* (Катруся), – Потім мене такий туск напав, шо-м *чиколонки* гриз і *чупер* собі микав... (Камінний хрест), – ...Пий тай запри собі *гамбу*, бо в мене забава! (Палій), – ...Ти не пхай си межи молодих, але бери то, що до твого *писка* (Озимина). Це також назви грошових одиниць (*грейцір* ‘австрійська дрібна розмінна монета’), транспортних засобів (*шіфа* ‘корабель’, *колія* ‘поїзд’, *фіра* ‘підвода’): – ...Та ще кілька я зашию, аби душу погодувати – нема *грейціря* на топливце (Засідання), – На чім поїдеш? – На такі *шіфі*, як хата, великі, таким морем шіроким, шіроким, гет, гет... (Мамин синок), – Дъидю, чуєте, то вже чъис виходити до *колії*, а ви розспівали си як за добро-миру (Камінний хрест), – ...Зразу то ховали в такого газди, що він без мотилиці, але прийшли такі зрадники, то як напали пани на того газду, то вівезли відти шос сім *фір* найкращої одежини (У нас все свято).

Мовлення персонажів новел Василя Стефаника засвідчує також спільні для гуцульського й покутського

говорів слова, які репрезентують метрологічну й метеорологічну лексику, зокрема *морґ* ‘міра землі, що дорівнювала 0,56 га’, *корець* ‘центнер’, *плют* ‘негода’, *люфт* ‘повітря’: – А що, старий, де ваша Україна, а кілька *морґів* поля ти хотів від пана...? (Дід Гриць), – ...зберуться до старости, вернуть з паперем, но і дадуть пару волів, заладують тебе з родиною і їдъ в инше село годитися: кілька *корців* збіжа дістанеш, кілька дров, чи маєш псалтир читати в церкві чи цілу службу співати (У нас все свято), – ...Іду я до него у таку *пюту*: Дай міні грейцір, най ноги вбую (Палій), – Осінь, осінь його доконала, сирий *люфт* і студінь (Похорон).

Засвідчені також гуцульсько-покутські лексичні паралелі й у ділянці абстрактної лексики – *речинец* ‘час, дата, термін’, *патороч* ‘клопіт, неприємність’, *путерія* ‘сила, міць’: – То вона, бачу, дала тот вексіль братови, а тепер приходит *речинец* платити тай дотискают (З міста йдучи), – Але ци сте чули, яку Тимофій має *патороч* із жінков? (З міста йдучи), – ...Я не чекаю, аби воно убрало си в силу, аби *путерії* набрало, аби воно коло мене нажило си (Кленові листки).

Поряд із вказаними групами гуцульсько-покутських лексико-семантичних паралелей, якими характеризується мовлення персонажів новеліста, зафіксовані поодинокі репрезентанти багатьох інших семантичних груп, такі, як *бульбона* ‘пропасть, глибина в річці’, *грунт* ‘земля’, *деревище* ‘домовина’, *буката* ‘шматок, кусень, частина будь-чого’, *дучка* ‘діра, яма, заглибина’, *спуза* ‘попіл’, *кертиця* ‘кріт’, *турма* ‘стадо, зграя’ і т. д.: – Гет люди падут у долину так, якби їх хто трутив у *бульбону* (З міста йдучи),

– *Грунт* маєш? – Є, пане, таже без *грунту* сьогодні ніхто не дає (Підпис), ...Йдете ви, ідуть діти за *деревищем*, ідуть люди (Лист), – ...Лишаю *букату* поля, на кого вже ви тепер скажете... (Дід Гриць), – ...Рве тіло, кости розважає, аби собі до душі такі *дучки* поробити, аби її відти вибрати (Басараби), – ...Дес як з мраки, як з мокрого попелу таскати свій розбитий маєток та від *спузи* обтирати руки (Дід Гриць), Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на сине сукно та на вогневі сорочки, бо ти така сліпа, як *кертиця*... (Роса).

Гуцульсько-покутські діалектні лексичні паралелі, засвідчені в мовленні персонажів Стефаникових новел, не вичерпуються іменниками. Це також дієслова *рунтати* ‘торкати, зачіпати’, *пацити* ‘страждати, терпіти’, *напудити* ‘злякати’, *ландати* ‘вештатися, волочитися’, *банувати* ‘сумувати, тужити, шкодувати’, *белендіти* ‘базікати, говорити небилиці’, *хибувати* ‘не вистачати, бракувати’ і т.д.: – ... Воно правда, шо то вже здрихлавіли ті дошки, але як то з-під церкви *рунтати*? (Засідання), – Та як си просиш, то не буду, але тобі би ліпше, а мені однако *пацити*, ци за одну, ци за дві (Новина), – ... Так ти її заповідай, та може *напудиш* (У корчмі), – ...Дес воно *ландає*, дес воно нишпорит по дворі як курка (Мамин синок), – ... В селі ні одна мама так не *банує* за синами (Марія), – ...Шос він міні там *белендів* тай каже, шо коби, каже у вашім селі менше люди тих казетів на пошті спроваджували (Засідання), – ... Аді, які мені побожні, лиш фоста на заді *хибує*! (Побожна). Це і прикметники та прислівники *горівчиний* ‘сп’янілий’, *файний* ‘гарний’, *красний* ‘гарний, приємний на вигляд’, *банно* ‘сумно’, *гезди* ‘тут’, *файно* ‘добре’ та ін.:

– ...А дес по опівночи вертавси додому вже добре *горівчиний* (З міста йдучи), – Я тебе *файно* вімию, вічишу, а завтра підеш зо мнов до церкви. Мама таку *файну* сорочечку і поясок даст. Всі будут дивити си тай мут казати: аді, який Андрійко *красний* (Мамин синок), – ... То ї *банно*, а я туди з віскоком їду?! (Камінний хрест), – ...Аді, отепер чую, як та скрипка плакала, таки *гезди* плаче... (Лист).

Таким чином, мова персонажів новел Василя Стефаника, яка характеризується стилізацією під покутські говірки, засвідчує чимало діалектних фонетичних, морфологічних і лексико-семантичних рис, спільних для покутського й гуцульського говорів. Це зумовлено їх генетичною спільністю та сусідством, постійними контактами та взаємодією. Сам письменник майже все своє життя прожив у населених пунктах, де мешкали прототипи його літературних героїв, спілкувався з селянами, добре знав особливості місцевих говірок, в тому числі й тих, які межували з гуцульськими і зазнавали їх більшого впливу. Так, події новели “Новина” розгорталися в селі Трійця, яке зовсім недалеко від Гуцульщини. Письменник спочатку почув розповідь про подію від одного селянина [Стефаник 1954, с. 150], через два місяці відвідав Трійцю, якийсь час замешкав тут, зустрічався й розмовляв з дівчинкою, яка впросила батька, щоб її не топив [Стефаник 1954, с. 160], дізнався в деталях про трагедію. Як справедливо зауважив Іван Ковалик, “Стефаник не тільки “видів” перед собою людей, але й одночасно він чув голос їх розуму, серця й душі, бо вони до нього всі “кричали” своїм рідним образно говірковим словом” [Ковалик 1972, с. 99]. Цей “крик” місцевою говіркою западав глибоко у свідомість новеліста

й пізніше виявляв себе у літературно й естетично опрацьованих ремінісценціях у новелах. Так, в одному з листів до Ольги Кобилянської письменник пише: “Отут, у Трійци, утопив мужик свою дівчинку у Пруті. Старша випросилася і він її пустив. “Як не хоч, то я не буду, але тобі би ліпше було, а мені однаково пацити, ци за одну ци за дві. Меш бідити, а потім станеш жидівськов мамков...” [Стефанік 1954, с. 160]. Порівняймо у новелі: “ – Та як си просиш, то не буду, але тобі би ліпше, а міні однако пацити, ци за одну, ци за дві. Будеш бідити змалку, а потім підеш у мамки жидам тай знов меш бідити...” [Стефанік 1933, с. 75]. Таких прикладів, коли письменник у листах знайомить своїх кореспондентів із сюжетами майбутніх художніх творів, чимало, і в усіх них звучить місцева говірка, більше чи менше зближена з гуцульськими говірками. Звичайно, в мовленні персонажів новел засвідчено багато інших діалектних рис, які не характерні для гуцульських говірок. Встановлені діалектні фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні риси, спільні для покутського та гуцульського говорів, є переконливим підтвердженням і унаочненням їх близькості та взаємодії.

Лексика новел Василя Стефаніка: кількісний аналіз

Вивчення ідіолекту Василя Стефаніка передбачає всебічний аналіз лексики його художніх творів. Одним із параметрів виміру лексики є кількісний. Відомості про загальну кількість слів у белетристичному доробку

письменника, особливості слововживання, встановлені на основі кількісних показників, найчастотніші лексичні одиниці, як і низькочастотні, за якими розрізняються індивідуально-авторські стилі, дають змогу глибше і точніше з'ясувати своєрідність і неповторність мовної палітри новеліста. При цьому необхідно відзначити, що лінгвістично релевантними є передовсім квантитативні параметри повнозначних слів, зокрема іменників, дієслів, прикметників та прислівників. Службові слова, як і більшість займенників, відзначаються високою частотністю. Це загальна закономірність їх функціонування. Досить сказати, що у першу півсотню слів сучасної української художньої прози, розташованих за спадом частот, крім службових слів і займенників, увійшли лише іменники *око*, *рука*, дієслова *бути*, *сказати*, *знати* і *могти* [Частотний 1981, с. 712–713]. Інша річ – кількісні показники слів на позначення предметів, явищ, дій, станів, ознак предметів. Кількісні виміри такої лексики дають дослідникові надійний матеріал про поняттєві та словесні доміанти у мовній картині світу письменника, своєрідність і неповторність її лексико-семантичної структури.

Кількісний аналіз лексики художніх творів Василя Стефаника здійснено на основі матеріалів для Словопокажчика до новел Василя Стефаника [Ковалик, Ощипко 1972], уточнених у процесі їх звіряння з даними лексичної картотеки Словника мови художніх творів Василя Стефаника.

Як відомо, вся художня творчість новеліста за обсягом невелика. У своїй автобіографії він жартома зауважив, що вона “чи не більша, як всі мої писання разом” [Стефаник

1953, с. 18]. Справді, усі новели письменника становлять всього двохсотп'ятдесятисторінковий том. З огляду на це белетристичний лексикон Василя Стефаника кількісно не може рівнятися, наприклад, із Франковим, однак він доволі повний – 7595 слів. Для порівняння – в українськомовних поетичних творах Тараса Шевченка вжито не набагато більше слів – 9342.

Для квантитативного аналізу лексики ідіолекту важливою є також довжина масиву тексту. У Василя Стефаника вона становить 58226. Це у 8,6 раза менше від довжини масиву текстів, на основі яких укладений ґрунтовний частотний словник сучасної української художньої прози. Урахування цієї особливості та поправки на часову віддаленість масивів текстів приблизно в півстоліття уможлиблює порівняння частотності слів у сучасній художній прозі з частотністю слів у новелах Василя Стефаника для встановлення особливостей і своєрідності вживання різнотипних ідіолектних лексем.

До частотних слів у художній прозі Василя Стефаника віднесемо ті, які вжиті 20 і більше разів. Серед них у межах повнозначних частин мови виявилось найбільше іменників – 253. Із них 11 слів ужиті в художніх текстах понад 100 разів. Найбільшою частотністю серед субстантивів характеризується лексема *хата* – 238 разів, що вдвоє менше від показника абсолютної частоти вживання цього слова у мові сучасної художньої прози – 482. Однак у перерахунку кількості вживань Стефаникового слова *хата* на 500 000 слів масиву текстів, який одержуємо шляхом множення його частотності на 8,6 раза, вона становить 2046, тобто слово *хата* в новелах Василя Стефаника в 4,2 раза

частотніше, ніж у сучасній художній прозі. Далі у списку за спадом частотності іменників відзначені 10 слів, які вжиті в новелах Василя Стефаника з частотою в межах другої сотні. При цьому лише слова *рука* (1651)¹ та *око* (1307) за частотністю співмірні з такими ж іменниками сучасної художньої прози (1587 разів для слова *рука* та 1407 – для *око*). Значно частотнішими у творах Стефаника, ніж у сучасній художній прозі, виявились іменники *Бог* (1427 і 230), *мама* (1367 і 227), *діти* (1599 і 270), тобто в 62,7 і в 5,9 рази. Майже втричі частотніше в новелах слово *село* (1075 і 386). У півтори-два рази частотніші також Стефаникові іменники *земля* (1204 і 798), *люди* (1558 і 885), *пан* (1143 і 615).

Із аналізованих слів із частотністю у межах другої сотні лише іменник *баба* в Стефаникових новелах кількісно (154 слововживання) переважає показник абсолютної частоти вживання його в мові сучасної художньої прози, який становить 94. У перерахунку довжини художнього тексту Стефаника на довжину масиву текстів сучасної художньої прози частотність лексеми *баба* становить 1324, тобто в 14 разів вища у новелах, ніж у сучасній прозі.

Значно перевищує показник частотності іменників у сучасній українській художній прозі низка тих, які вжиті у новелах Стефаника від 50 до 100 разів, зокрема *газда* (576 і 5) – у 115, *горівка* (610 і 49) – у 12, *ніч* (619 і 57) – в 11, *мужик* (499 і 34) – майже в 15, *стара* (субст.) (447 і 52) – майже в 9 разів. Помітно частотнішими у художній прозі

¹ Тут і далі показники частотності слів у новелах Стефаника подаються у перерахунку на довжину масиву текстів сучасної художньої прози в 500 000 слів.

новеліста в порівнянні з сучасною художньою прозою з цієї групи іменників є також слова *нога* (757 і 407), *світ* (757 і 309), *син* (714 і 434), *сонце* (740 і 273), *гроші* (662 і 160), *дорога* (610 і 351), *жінка* (дружина – 602, загальна назва – 679 і 450), *поле* (619 і 235), *вода* (559 і 371), *дитина* (542 і 115), *дід* (525 і 223), *кінь* (533 і 319), *кров* (533 і 188), *стіл* (576 і 330), *хліб* (585 і 174), *лице* (499 і 100), *церква* (482 і 70). Більш-менш однаковою частотністю характеризується слово *чоловік* (430 і 485). І лише іменники *день* та *слово* з цієї групи лексем у новелах Стефаника дещо менш частотні, ніж у сучасній художній прозі, відповідно – 439 і 676 та 645 і 741.

Із групи іменників, які вжиті в новелах Стефаника від 30 до 50 разів, більшість слів за частотою використання теж переважають відповідні лексеми в сучасній художній прозі. Серед них виділяються кілька слів, які за частотними параметрами переважають аналогічні субстантиви в сучасній художній прозі в десятки разів. Так, у новелах Стефаника іменник *пес* частотніший в 11 разів, ніж у мові сучасної художньої прози (310 і 27), *злодій* (284 і 10) – у 28, *війт* (284 і 7) – у 40, а *богач* (292 і 5) – у 58 разів. Іменник *гріх* у 7 разів частотніший в ідіолекті в порівнянні з сучасною художньою прозою (378 і 54), *віл* (284 і 44) – у 6 разів, *лава* (284 і 55) – у 5 разів, субстантиви *тато* (370 і 86), *зуб* (413 і 100), *роги* (340 і 93), *чоло* (327 і 82) – у більш ніж або майже в 4 рази.

У 2,5–3,5 раза мають вищу частотність, ніж у сучасній художній прозі, Стефаникові слова *смерть* (344 і 125), *сорочка* (413 і 119), *старий* (субст.) (396 і 146) і майже в півтора рази – іменники *місто* (378 і 260), *вікно* (344 і 259),

чоловік (780 і 485), *розум* (309 і 89), *камінь* (275 і 83), а в півтора – іменник *вітер* (267 і 168).

Характерно, що з тих іменників цієї групи, які в новелах Стефаника менш частотні, ніж у сучасній художній прозі, різниця в частотності не перевищує 1,8 раза: *серце* (292 і 388), *робота* (267 і 343), *плечі* (284 і 381) та *життя* (301 і 536). 32 рази вжитий у Стефаникових творах діалектний іменник *дедя*, який у сучасній художній прозі не відзначений.

Серед частотних Стефаникових іменників виділяються передовсім назви осіб за різними ознаками, хоч переважають назви спорідненості і свояцтва – *баба, мама, син, жінка, дід, чоловік, тато, дедя*. Крім них відзначені назви осіб за соціальним станом (*пан, мужик, богач, злодій*), за посадою (*війт*), за національною ознакою (*жид*) та загальні назви осіб (*люди, дитина, хлопець, чоловік, жінка*). Ще одна помітна група серед частотних ідіолектних іменників – це назви частин тіла: *голова, око, рука, нога, лице, зуб, рот, плечі, серце, чоло*. З інших тематичних груп відзначені іменники на позначення тварин (*кінь, пес, віл*), будівель та їх частин (*хата, церква, піч, вікно*), їжі та напоїв (*хліб, горілка*), одягу (*сорочка*), природних явищ (*вітер, сонце*), різних часових відрізків (*день, ніч, рік*), меблів (*стіл, лава*), загальних назв населених пунктів (*село, місто*), абстрактних понять (*гріх, слово, душа, життя, робота, розум*) та ін.

Із-поміж прикметників найбільшою частотністю в Стефаникових новелах відзначаються ад'єктив *старий*, який ужитий 112 разів. Це в 2,6 раза частотніше, ніж у сучасній художній прозі.

Від 50 до 100 разів ужиті лише прикметники *цілий*, *білий*, *великий*, *добрий*. Усі вони частотніші у художніх творах Стефаніка у порівнянні з сучасною художньою прозою, зокрема *цілий* (765 і 245) – у 3, *білий* (679 і 282) – у 2,4, *добрий* (430 і 267) – у 1,6, *великий* (585 і 520) – в 1,1 раза.

Із групи прикметників, які вжиті в Стефаніковій художній прозі від 20 до 50 разів, жоден ад'єктив частотністю не поступається відповідним словам у сучасній художній прозі. Найбільш частотними з них є прикметники *бідний* (223 і 20) та *дурний* (292 і 46), перший із яких частотніший від таких же слів у сучасній художній прозі в 11 разів, а другий – у 6,3 раза. Прикметники *сивий* (326 і 70), *малий* (326 і 73) та *Божий* (249 і 62) частотніші в 4-4,6 раза. Майже в два з половиною рази частотніші в Стефанікових новелах прикметники *маленький* (409 і 161), *синій* (267 і 114), у два – *чужий* (267 і 128), *здоровий* (здоров) (189 і 95), *панський* (206 і 101), а в півтора – *довгий* (284 і 161), *червоний* (301 і 193), *зелений* (189 і 118). Практично однаковою частотністю характеризується прикметник *молодий* (344 і 329).

Частотні Стефанікові прикметники за семантичними ознаками репрезентують тематичні групи ад'єктивів на позначення кольору (*білий*, *синій*, *червоний*, *зелений*, *сивий*), розміру (*великий*, *малий*, *довгий*, *маленький*), віку (*молодий*, *старий*), внутрішніх якостей і фізичного стану людини (*добрий*, *дурний*, *здоровий*), соціального стану (*бідний*), посесивності (*Божий*, *панський*).

Із погляду частоти використання у новелах Стефаніка з дієслів передовсім відзначимо *бути*, яке вжито 675 разів. Воно втричі переважає найбільш частотний іменник *хата* та

вшестеро – прикметник *старий*, проте майже однакове за частотністю у порівнянні з мовою сучасної художньої прози (5805 і 5132). Ще три дієслова – *мати*, *казати*, *іти* – вжиті відповідно 297, 287 і 235 разів. У перерахунку частоти вживання на довжину масиву текстів частотного словника сучасної художньої прози Стефаникові дієслова *мати* (2554 і 910) та *іти* (2021 і 682) частотніші майже втриє, а *казати* (2468 і 649) – майже вчетверо.

У межах другої сотні вжиті дієслова *знати*, *сидіти*, *дати*, *хотіти*, *піти*, *могти*, *прийти*, *видіти* та *бити*. При цьому частотно співмірними в новелах Стефаника і в сучасній художній прозі є лише дієслово *могти* (1092 та 1023), всі інші частотніші в ідіолекті. Дещо частотнішим є дієслово *знати* (1686 і 1323). Майже вдвічі частотніші дієслова *піти* (1135 і 590) та *хотіти* (1170 і 634). У 7,8 раза частіше вживається дієслово *бити* (869 і 111). Діалектне дієслово *видіти* малопоширене в сучасній художній прозі, в новелах Стефаника – навпаки, тому й різниця в його частотності надзвичайно велика – 877 і 5. Це у 173 рази частотніше, ніж у сучасній художній прозі.

Від 50 до 100 разів у художніх творах Стефаника вжито 19 дієслів, і всі вони частотніші, ніж у сучасній художній прозі. Особливо переважають частотністю Стефаникові дієслова *лишити* (447 і 7 – у 64 рази), *казати* (791 і 25 – у 31 раз), *вмерти* (430 і 16 – у 30 разів), *пускати* (585 і 26 – у 32 рази). Значно частотнішими також є дієслова *їсти* (836 і 89 – у 9,4 раза), *плакати* (576 і 89 – у 6,5 раза), *ставати* (679 і 141 – у 4,8 раза), *боятися* (587 і 173 – у 3,4 раза). Удвічі або більше ніж удвічі частотніші слова *спати* (456 і 212), *просити* (439 і 226), *брати* (447 і 183), *давати*

(585 і 254), *взяти* (576 і 259), *ходити* (748 і 336), а в півтори – *робити* (550 і 372), *говорити* (800 і 561), *дивитися* (783 і 574). Дієслово *чути* за частотністю майже не відрізняється від свого аналога в сучасній художній прозі – 473 і 454.

Із групи дієслів, які вжиті в новелах Стефаніка від 20 до 50 разів, лише дієслова *бачити*, *жити* та *зробити* за частотністю поступаються їх відповідникам у сучасній художній прозі, перше у 3,3 раза (198 і 662), друге й третє – лише в одну-дві десятих раза (відповідно 318 і 345 та 249 і 289). Всі інші відзначаються більшою або однаковою частотністю. Таке дієслово, як *голосити* (189 і 3), частотніше у 63 рази, а дієслова *впасти* (335 і 9) та *помагати* (284 і 8) – у понад 35 разів. У 17 разів частотніше ідіолектне дієслово *найти* (224 і 13). У більш ніж 7–9 разів частотніші дієслова *вернутися* (206 і 27), *пропасти* (198 і 22), *бити* (215 і 23), *бувати* (181 і 25), а у більше ніж 4–5 разів – *показувати* (310 і 71), *падати* (327 і 77), *купити* (198 і 49), *лишитися* (267 і 58), *гадати* (335 і 69), *тікати* (206 і 46), *цілувати* (232 і 47), *нагадати* (180 і 36), *лягати* (275 і 50), *глядіти* (267 і 47), *нести* (370 і 69). Більше ніж удвоєвтрое частотніші також *шукати* (267 і 109), *тримати* (292 і 90), *співати* (258 і 122), *кидати* (292 і 79), *покласти* (378 і 127), *бігти* (198 і 70). Незначною частотною перевагою, у межах кількох десятих, характеризуються слова *чекати* (318 і 193), *починати* (301 і 178), *мусити* (235 і 139), *забути* (198 і 176), *мовчати* (224 і 152), *читати* (172 і 142). Фактично однаковими за частотністю виявилися дієслова *вийти* (344 і 343), *лежати* (292 і 289), *жити* (318 і 345),

виходити (189 і 204), *любити* (249 і 239), *слухати* (241 і 228).

Аналізовані частотні дієслова репрезентують різноманітні семантичні групи дієслівної лексики. Найбільшу кількість становлять дієслова на позначення конкретної фізичної дії: *бити, взяти, давати, пускати, робити, брати, лишити, нести, покласти, кидати, вбити, зробити* та ін. Чимало також дієслів на позначення дій, пов'язаних із фізіологічними потребами людини: *їсти, пити, сидіти, лежати, стати* тощо. З інших семантичних груп виділяються дієслова на позначення руху (*іти, піти, прийти, ходити, вийти, бігти*), мовлення (*казати, говорити, просити*), емоційного стану (*плакати, боятися, голосити, співати, любити*), сприймання (*видіти, дивитися, чути, глядіти, бачити, слухати*), знання (*знати*), бажання (*хотіти*), мислення (*гадати*), екзистенціальні і посесивні вербати (*бути, жити, мати*) та ін.

Крім частотних лексем, які дають змогу виявити поняттєві й словесні доміанти у мовній картині художнього світу Стефаника, важливо виявити ще й ті слова, які вжиті лише один раз, оскільки передовсім за низькочастотними словами розрізняються індивідуально-авторські стилі [Дарчук 1975]. Таких слів у художній прозі Стефаника досить багато. Потрібні ґрунтовні дослідження їх, однак уже попередні дані вказують на те, що таких слів є не менше половини. Тільки з іменників по одному разу вжито 1132 слова, що становить 15% усього Стефаникового художнього лексикону.

Це надзвичайно розгалужена за семантичними ознаками група субстантивів. Серед них передовсім

виділяється побутова лексика, у межах якої відзначені групи слів на позначення:

– хатнього і господарського начиння: *батюжок, батюга, бебехи, бутля, вазоник, ватерка, верета, вишивки, віжки, віск, вічко, вужевка, в'язка, гак, горньита, горшечок, дзвіночок, дзеркало, дійниця, долівка, драбина, драбинка, дратва, дріт, дручок, дьоготь, загата, каганець, каганчик, каламарчик, кіл, ковбок, колисочка, колісце, колісцятко, колода, колодка, кришка, ланцух, ліжко, ліхтарка, лупина, луфко, мило, мисник, мисочка, шинок, обцас, оголоблі, оденки, перина, перо, полінце, посторонок, решето, рушник, рядно, сіль, сірник, скльєночка, сновавка, столець, таріль, тацка, цвяшок, цебер, цибух, шнур, шпичя та ін.;*

– знарядь праці: *віничок, вудка, гла, довбня, істик, каньчук, клевец, кожівка, кочерга, молот, ножик, рускаль, січкаря, ступа та ін.;*

– одягу, взуття, прикрас: *бунда, гачі, гортанка, дулуман, запаска, камазелька, капелюшок, китайка, кожушинка, лахміття, намисто, платок, плахтиночка, сардачина, сардачинка, сердак, сорочина, сорочечка, спідниця, суконка, убрання, хустинка, черевик, черевичок, чоботиська, шинеля та ін.;*

– їжі, напоїв: *борщик, брага, булочка, ковбаса, колачик, кулешка, лакітки, лісниця, медівник, напиток, пиріг, пляцок, сир, чай, яєшниця та ін.;*

– транспортних засобів: *бричка, візок, коляска, однокінка.*

З інших груп низькочастотних Стефаникових іменників із конкретним значенням відзначаються також назви дерев, рослин (*барвінок, береза, васильок, вільха,*

гарбузик, горіх, грабок, капуста, колопенька, кропивка, лен, лоза, любисток, рута, смерічка, травинка, травичка, яблінка, явір, ясень та ін.); географічних об'єктів (безодня, бульбона, вершечок, вершок, гай, глибінь, калюжа, озеро, рівець, рівнина, ставок); частин тіла (борідка, вія, волосок, жилка, кервавиця, кісочка, корса, коса, кучері, личко, личенько, ніздря, печінка, писочок, тімне, туловище, уста); споруд і їх частин (баня, касарня, льох, монастир, хлів, плотва); музичних інструментів (бубень, дуда, скрипочка); навчальних і розважальних закладів (університет, театр, казино) та ін.

Велику групу низькочастотних іменників у новелах Василя Стефаника становлять назви осіб за різними ознаками. Тут, зокрема, виділяються:

– назви осіб за фахом, посадою: *вартівник, вістун, голяр, десятник, дорадник, дозорець, дєк, езекутор, коваль, колійовець, міністер, молотник, навчителька, натаруш, нянька, писар, писарчук, пленіпотент, поліціян, посол, свинар, секвертант, сівач, цирулик;*

– назви осіб за соціальним станом: *багачка, дідич, жебрачка, підпанок, сирітка, служебка, урядничок, шляхтич, жовняр, солдат;*

– назви осіб за належністю до певного етносу чи етнографічної групи: *австріяк, бойко, жидик, жидок, італьян, кацап, лях, мазур, німець, німчик, руснак, ціган, чьих;*

– назви осіб за спорідненістю або свояцтвом: *вуєчко, доня, жона, невісточка, онука, онуча, правнуки, прадід, прапрадід, сват, свояк;*

– назви осіб за релігійними ознаками: *Богородиця, єгомость, митрополит, рабін, священник, хрестянин, зрішник;*

– назви осіб жіночої статі: *вітиха, попада, пряха, робітниця;*

– загальні назви осіб: *бабка, дівчина, добродзейка, хлопчисько, чоловічок.*

Особливу групу серед низькочастотних назв становлять оцінні іменники: *байстрюк, байстрютко, бенькарт, бестія, бидло, брехун, вушивець, доробало, драб, дурень, душогубець, збуй, зробок, копилюк, кримінальник, курва, латюга, ленка, льирва, марнотрат, матусенька, мерза, нехтолиця, окаянник, піяк, піячок, стариган, стерво, хабаль, шельма.*

Численну групу низькочастотних іменників становлять також назви тварин, птахів: *ведмідь, воробець, вуж, гадина, голубка, жєба, засць, індик, кабан, каня, кертиця, кітка, когут, курочка, лебідь, лошак, лошачки, орел, песик, синичка, собака, сова, сойка, сорока, телиця, хрущик, худобинка, щенятко.*

Іменники з абстрактним значенням, які вжиті в новелах Стефаника по одному разу, теж відзначаються неоднорідністю, вони репрезентують всі основні структурні й семантичні типи абстрактів, наприклад: *екзамент, акт, амбіція, антерес, апетит, бажання, байдужість, балакання, битва, бій, блакить, блиск, бранка, братство, бренькіт, булькотання, бунт, вандрівка, веселість, видіння, випадок, висота, вихід, відповідь, втома, галас, гордість, горе, диво, добиток, добича, добуток, дрозж, дужість, дурничка, жєль, жєбри, забаганка, зависть, заводини,*

заняття, засідання, засуд, збитки, збір, зиск, змова, кербут, кар'єра, користь, крадіжка, краса, крок, курвинство, лежінє, ліцитація, лютість, лють, люфт, лях, минушина, мир, мляскання, многість, мовчанка, натиск, небезпека, невіра, негода, неправда, обачіне, обкидок, огроза, самотність, опам'ятання, оранє, оскарженє, переконання, переляк, пиття, підлість, підмова, посміховиско, потіха, розгін, розпуста, розрадошка, самота, світанок, скін, скрегіт, темрява, сонність, утіха, хоруба, хрунівство, ціловання, чудо, шелест та ін.

Низькочастотними у прозі Стефаніка є також більшість власних назв: *Австрія, Басарабіха, Босак, Варвара, Варшава, Вігень, Гамерика, Гусак, Дзіньо, Дідух, Дьидик, Калинюк, Касіянка, Кирило, Косминка, Куфлюк, Лазиренко, Летючий, Лугівський, Лукин, Лукино, Ляпчінцкій, Львів, Максимко, Митрашка, Михайлик, Міклошич, Настунька, Ністер, Онищук, Плав'юк, Срулик, Томин, Черемош* та ін.

Отже, вже попередній кількісний аналіз лексику художньої прози Стефаніка дає змогу виявити поняттєві й словесні домінанти в його мовній картині світу. Зауважимо, що високочастотні слова новеліста, які фіксують значущість і художньозображальну актуальність певних концептів, пересічно помітно частотніші в новелах, ніж у сучасній українській художній прозі. Для вичерпної характеристики особливостей функціонування слів у новелах Стефаніка поряд із іншими дослідженнями необхідні подальші всебічні кількісні обстеження не тільки іменників, а й усіх частин мови і не лише щодо їх частотності, а й щодо співвідношення предметних і

ознакових лексем, слів на позначення статичних і домінантних ознак, частиномовної структури речень, лівобічного й правобічного розгортання речень стосовно граматичного центру тощо.

Персоніфікація у новелах Василя Стефаника

Персоніфікація, або уособлення, прозопопєя, – це троп, який ґрунтується на наділенні явищ природи, тварин, рослин, предметів неживої природи, абстрактних понять якостями, властивостями людини. Іноді під уособленням розуміють не тільки антропоморфізацію, тобто “олюднення”, а й взагалі “оживлення” реалій неживого світу. Персоніфікація як ґносеологічне явище сформувалось у загальних рамках анімалістичних уявлень людини про світ [Українська 2004, с. 750].

Одним із улюблених засобів художнього зображення в новелах Василя Стефаника є персоніфікації, які виступають виразним чинником своєрідності, колоритності й оригінальності ідіостилю письменника, пор.: Віхожу на двір, *а ліс шумит, словами говорить: верниси, Антоне, до хати, верниси, мой* (Синя книжечка); Лиш поступив-єм си, *а вікна в плачь. Заплакали, як маленькі діти. Ліс їм наповідає, а вони слозу за слозов просікають. Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов – так заплакала* (Синя книжечка); *Сонце спускалося насамперед на ліс, що стояв на горі перед хатою, на его галуззю лишало всі свої дорогі камені блискучі, а ліс бив промінням у вікна хати* (Лист); *Портрет і фортепіян зачервонілися* (Портрет).

Персоніфікація здавна виступає важливим засобом образотворення. На неї багатий український фольклор. Як справедливо зазначив Володимир Домбровський, “а що кожна мітольоґія в своїй основі є нічо інше, як тільки колективна поетична творчість народу, то й не диво, що вона [персоніфікація – В. Г.] стала одним з найважніших поетичних елементів спершу в народній поезії, а опісля і в мистецькій. А хоч людство давно вже позбулось мітольоґічних поглядів на природу, хоч зявища природи одержали в нашій свідомості своє природне вияснення й узасаднення, то анімістичні й персоніфікаційні метафори, що ґрунтуються на схожості наших душевних станів і переживань із природними зявищами і дають нам ілюзію людського життя в життю природи, – зберігли свою мистецько-творчу силу і в модерній поезії” [Домбровський 1993, с. 51–52]. Як відомо, новели Василя Стефаника стали найкращими зразками цієї модерної поезії в прозі, інша річ, що “загіпнотизована магією нового могутнього слова, критика давно шукає наукових пояснень новаторства нашого новеліста” [Денисюк 2005, с. 127]. Одним із яскравих виявів і ознак такого модернізму є неповторні, своєрідні, несподівані за своєю семантико-образною суттю персоніфікації світу неживої природи та абстрактних понять.

У Стефаниковій манері письма чітко простежується антропоморфічна індивідуалізація явищ природи, наприклад: Як *сонце* вже *злізло* бабі у ноги, як вже *стануло* коло того мотузка, що ним міх зав’язувався, то баба почала качатися по землі та збанти шукати (Сама саміська); *Сонце* *реготалося* над ним, *посилало* до него свої промені, *пестило*

его, як мама рідна (Май); *Небо дрожало* разом зі звіздами. *Одна впала* з неба (Лесева фамілія); Іван бив палі, бив кілля, виносив на него тверді кицьки трави і обкладав свою частку довкола, аби осінні і весняні *дощі не сполікували* гною і *заносили* его в яруги (Камінний хрест); Йдете коло води, а *вона вас тягне*, так *цілює*, як *обіймає*, як по чолі *гладить*, а чоло таке як *грань*, як *грань* (Басараби); *Земля стогнала* під ударом їх сердець, а *вітер втік* за гори (Дорога).

Свіжими й оригінальними персоніфікаціями у Стефаникових новелах позначені абстрактні поняття. У його художній мові *любов стоїть* під деревом; *сила і гордість падають* на дорогу; *голос обіймає*; *пісня ховається і падає*; *тиша панує*; *душа йде, говорить, дає, б'є*; *багатство вбиває*; *смерть приходить*; *плач вибігає*; *сміх лягає*, пор.: На свіжій ріллі під веселою дугою *стояла* его *любов* (Дорога); По селі сотаєся, пливе тоненькими струями, розпадається на мацінькі крапельки один *голос*, осінній, сільський звук. *Обіймає* він село, і поле, і небо, і сонце (Озимина); Протяжна, тужлива *пісня вилискується* по зораних нивах, *шелестить* зів'ялими межами, *ховаєся* по чорних плотах і *падає* разом з листем на землю (Озимина); *Пісня намагалася вийти* з хати і *полетіти* в пусте поле за листочками (Кленові листочки); *Плач жінок вибіг* з хатчини далеко на село (Палій); Мої *слова* неказані, мій *плач* недоплаканий, мій *сміх* недосміяний! *Лягли* на мене, як *лягає* чорне камінне зломаного хреста на могилу в чужині! (Моє слово).

Особливі враження справляє антропоморфізація будівель, споруд, їх частин, наприклад: Ціле *село співає*, білі *хати сміються* несміливо, *вікна ссуть* сонце

(Озимина); Та *вікна* в селі *посліпли*, а *дзвони* *заніміли* (Вона – земля); У тій *хатині*, що *лізе* під горб як перевалений хрущик, лежала баба (Сама саміська); *Хати* на білім снігу *стояли* як громади чорних великих птахів (Суд); *Стайня* *стогнала*, *позівала*, зі сну *говорила*. Так тяжко *дихала*, як би десь глибоко, в землі, *душилося* тисячі людей (Палій).

Часто ознаками людини у новелах Стефаника наділені ландшафтні об'єкти, наприклад: Як єм уздрів єго ласку небесну по полю, як жито просилося під серп і земля аж *цьпала*: *йди, Федоре, бери з мене хліб*, – а я лишив жида серед дороги та й пішов до божої роботи (Палій); По селі білі вузькі *стежки* всі хати докупи *пов'язали*, лишень Федорова хата стояла поза сітею стежок, як пуста (Палій); Але хоч той *горб* єго *переломив*, то політки давав добрі (Камінний хрест); Такий *песій горб*, *що стрімголов у долину тручьє* (Камінний хрест); Сонце спускалося насамперед на *ліс*, *що стояв на горі перед хатою*, на єго галуззю лишало всі свої дорогі камені блискучі, а *ліс бив* промінням у вікна хати (Лист); Ступав своєю *дорогою* дальше. *Вона*, як полотно, під ним *угиналася* (Дорога); *Земля* *стогнала* під ударом їх сердець, а вітер втік за гори (Дорога); *Земля* *цвіла* і квітами своми *сміялася* до него (Дорога); *Земля* під колосєм *ляціла*, *співала*, *словами говорила* (Палій).

У мові художньої прози Стефаника оживлені і в такий спосіб індивідуалізовані назви рослин, наприклад: *Квіти* *цілували* єго по чорнім нечесанім волоссю, *пільні коники* єго перескакували (Май); Але неділя ставала на поратунок, бо в неділю він ішов під вишню, лягав на зелену *траву*, а *вона*

висисала в землю той біль (Палій); Твоя *грушечка* зо мною *колідує* (Святий вечір).

Художнього уособлення у новелах Стефаника зазнають і назви окремих частин тіла, наприклад: *Бабо*, у вас добре і їсти, і пити, бо хоть ви мовчите, але *очі* ваші *просять* (Басараби); *Руки* такі чиняться веселі, аж *скачуть* та й без вас, без вашої причини, самі такі (Басараби); Сонце *пражит*, але не *пражит*, аж вогнем *сипле*, а я *колінкую* з гноєм *наверх*, аж *шкіра* з колін *обскакує* (Камінний хрест).

У мові новел Стефаника уподібнені до людей конкретні предмети, вони оживають, виступають дійовими особами, пор.: Котили по столі *завзяті слова* і *схилившись* слухали, що *стіл говорить* (В корчмі); *Огонь* їх *пражив*, *залізо плакало* в їх руках (Дорога); *Та вікна* в селі *посліпли*, а *дзвони занімлі* (Вона – земля); *Тусклий каганець* *не міг продертися* через темряву по кутах (Злодій); *Ліпше най тебе куля вб'є*, бо я *трафлю сам і дам знати* та вас обоє *вуйко поховає* (Діточа пригода).

Знають персоніфікації у новелах Стефаника також назви певних місць, локацій, наприклад: *Сів я на приспу*. Ще *небіжка мастила*, я глини *тачками возив*. Лиш *хочу встати*, а *приспа не пускає*, *ступаю – не пускає* (Синя книжечка); Аж *надвечір маса розлізаєси і лишає пустий*, *гидкий ринок*, *аби зівав* на ціле місто, як велика *стайня* (Такий панок).

Персоніфікації відіграють надзвичайно важливу роль у художньому образотворенні. Завдяки їм Василь Стефаник відбиває внутрішній стан героя, його душевні переживання, письменницьку візію зображуваного. Персоніфікація слугує чинником художньо-естетичного впливу на читача,

оскільки зображення динамізується, а статичний образ стає рухомим, оживленим.

Зазвичай персоніфікація, художній троп використовується майстром слова не ізольовано, а в комплексі з іншими стилістичними засобами. “Згущена” манера письма, за якої відбувається нагромадження в невеликому сегменті тексту низки стилістичних одиниць, призводить до вмонтовування окремих персоніфікацій у єдиний стилістичний надзасіб, який підсилює емоційне сприймання зображуваного. Наприклад: То як часом якась долішня *хвиля викарбутить* великий камінь з води і *покладе* его на берег, то той *камінь стоїть* на березі, тяжкий і бездушний. *Сонце лупає* з него черепочки давнього намулу і *малює* по нім маленькі фосфоричні звізди. *Блимає* той *камінь* мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця і кам’яними очима своїми *гляди́ть* на живу воду і *сумує*, що не гнете його тягар води, що гнітив его від віків. *Гляди́ть* з берега на воду, як на утрачене щастє. Отак Іван дивився на людий як той камінь на воду (Камінний хрест); Та же лишень треба подивитися на їх очи. То не очи, то така чорна *рана* в чолі, що *жиє* і *гниє*. У одного таке *око* як пропасть, *поглине* та й нічо не видить, бо то око не до видіння. А в другого *воно* одно лишень *жиє*, а решта коло него камінь – чоло камінь, лице камінь, все (Басараби).

Таким чином, персоніфікація у мові новел Василя Стефаника відіграє важливу роль у художньо-образній інтерпретації зображуваного. Предметом персоніфікації у новеліста є найрізноманітніші реалії дійсності, зокрема явища природи, будівлі, споруди, ландшафтні об’єкти, рослини, окремі частини тіла, конкретні предмети,

абстрактні поняття тощо. Несподіваність асоціацій для уособлення, свіжі, нестерті об'єкти персоніфікації разом із іншими, не менш вишуканими стилістичними засобами, формують неповторність й оригінальність ідіостилю Василя Стефаника.

Повтор і полісиндетон як художній засіб у новелах Василя Стефаника

Повтор – фігура мови, що полягає у дво- або кількаразовому використанні в межах контексту в певній послідовності тотожних чи подібних звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту [Українська 2004, с. 496].

Мова творів Василя Стефаника доволі щедро пересипана повторами слів і словосполучень, які створюють експресивно-зображальний ефект, надають виразного стилістичного забарвлення, слугують своєрідним засобом організації художнього тексту новеліста. У мові творів Василя Стефаника натрапляємо на різні види фонетичних, морфологічних, лексичних та синтаксичних повторів. Велике композиційне значення у новелах письменника мають лексико-синтаксичні повтори, оскільки вони є досить важливим, а часто єдиним засобом прийому побудови тексту. У новелах Василя Стефаника, як правило, відсутній поділ на розділи, частини; твір вибудовується як суцільний текст, у якому за допомогою фразових з'єднань

здійснюється непомітний перехід від однієї думки до іншої, установлюється зв'язок як між окремими абзацами, так і між реченнями у межах абзаців [Суханова 1971, с. 9].

Повтори у художній мові Василя Стефаника виконують ще й цілу низку стилістичних функцій, мають помітний емоційний вплив на читача, слугують засобом ритмічності мовлення, вдало підсилюють елементи висловлюваного. Виразним чинником своєрідної манери письма, стислості оповіді виступають повтори звертань, які передають емоційно напружений стан героїв новел Стефаника: – *Люде, люде*, я до неї ніколи слова не заговорив, я за роботов за ню забув та й за бесіду (Палій); – *Ой, діти, діти*, тото-м си вас набавила та напістувала! (Ангел). Підсилювальними елементами у звертаннях художньої мови письменника слугують вигуки та повторювані присвійні займенники: – *Ех, сини мої, сини мої*, де ваші голови покладені!? (Сини). Надзвичайно зворушує діалогічне мовлення між хворою матір'ю та її старшим сином, шестилітнім Семенком, у новелі “Кленові листки”, своєрідним дистантним повтором є звертання *Семенку*, в якому відчувається велика материнська любов і, водночас, журба і смуток: – *Семенку*, ти вже наївси?; – *Семенку*, а тепер файно вмийси, і Катруся і Марія най си вмийот, і побігни в збанок води начерпнути <...>; – *Семенку*, піди та нарви огирків у решето, аби мама в горшку нақвасила <...>; – *Семенку*, здойми з грьидок сорочки, аби-м полатала, бо ходите чорні, як ворони; – Вони ще малі, *Семенку*, як віростут та й будут тобі сорочки прати; – *Семенку*, а дивиси, аби ті пси не покусали... (Кленові листки).

Компоненти емоційно-експресивних повторів у новелах Василя Стефаника за структурою дуже різноманітні. Повторюються у художній мові новеліста підмети, що виражаються іменниками та займенниками: – *Осінь, осінь* єго доконала, сирий люфт і студінь (Похорон); *Баба* тебе до хресту носила, *баба* плакала, як тебе до войска виражали, *баба* на твоім весіллю кісточками до купи дзоркала. *Баба* вам не воріг (Басараби); А в другого воно одно лишень жиє, а решта коло него *камінь* – чоло *камінь*, лице *камінь*, все (Басараби); – Але внуки не п'ють, не гуляють і до корчми не йдуть, а гудуть як бжола: *Україна, Україна* (Роса); Відколи його мама вмерла, то він здичів, *ніхто* його не годує, *ніхто* не обначовує, *ніхто* не обпирає... (Шкільник). Помітними є комбіновані повтори підметів, присудків і сполучників в одній конструкції: Дурна дівка, *душа* з мами пішла, а то вона, *душа*, і говорить, *і дає хліба, і б'є...* (Діточа пригода); – *Ти*, Босаку, *ти* не є жаден кінь, *ти* пес, *ти* всі плечі мені обгриз, знак на знакови, *скусав*, а *скусав* (Сини). Самі підмети можуть посилюватися за рахунок означальних займенників: Люди, *такий туск, такий туск*, шо не памнѣтаю, шо си зи мнов робит (Камінний хрест); *Така мука, така мука* єму, тай міні з ним (Лан).

Часто повторюються у новелах Василя Стефаника присудки, що виразно підкреслюють душевні переживання і настрої героїв новел: А я їм коровку *дав*, овечки *дав*, плуг *дав*, усе *дав* (Діти); Ти *будь* у мене тверда, як небо осінне уночі. *Будь* чиста, як плуг, що оре. *Будь* мамою, шо нічков темнов дитину хитає та тихонько-тихонько приспівує до сну (Амбіції); *Біжи*, як нам'єтності мої, шо їх більше

богачів жене, як сонце проміння має, *біжи* та лови чужі нам'єтності та сплітайся з ними (Амбіції); А в своїм світі я *жию, жию!* (Моє слово); І *лечу, лечу* на чорних хмарах... (Моє слово); – *Даст, даст*, буде отут чипіти так, як ви, – відповів Золотий (Суд); – *Не кажи* їм так, Михайле, *не кажи, не кажи*, але проси їх дуже, – казала жінка (Суд); – А вмієш, старий, писати? – Ей, де пане! У школі мене не вчили, у воську не *був-сми* та й *сми* цілком сліпий (Підпис); – Мой-ня, чуєте, як богачі *рип'є*? – Най *рип'є*, а ми пиймо горівку (Палій); *Звертівси, звертівси*, та й до жіночої пайки (З міста йдучи); *Йди, йди*, бо то панцка служба (Святий вечір); Чорний ворон знявся, облітає та й кранче. Врешті зірвалася. *Наслухає, наслухає* (Лан); – Я *йду, йду*, мамо. – *Не йди, не йди*, сину... (Дорога); <...> всі кричали: – *Не йди, не йди* (Гріх); До хати *всотуєся* біла плахта, *всотуєся* без кінця і міри <...> Потім залізає в голову і скобоче в мозок, *всотуєся* в кожний сустав <...> Вітром довкола шиї облітає і *обсотує, обсотує*... (Скін); – *Йди*, старий, *йди*, не говори міні, бо я твоє дранте, що черваки на стриху переїли, кину у вогонь (Давнина); – Як *не маєш* свої ниви, то *не маєш* куди ходити, *не маєш* по чім... *Нема, нема, о, нема*... (Сон); *Дамо, дамо*, як нам бог *дає*, тай ми *дамо, дамо*... (Сон); – *Дайте, дайте*, газдо, але із щирого серця, бо як вас поцулюю в руку, то міні буде легко <...> (Злодій); – *Ходи*, невісточко, *ходи* до тата, нам попа не треба (Сини); *Возимо* та *возимо* та й перевозити не годні (Воєнні шкоди). Натрапляємо у художній мові новеліста і на повторювані присудки у поєднанні з сполучниками та означальними займенниками одночасно: *І саранчі нема, і пшениці нема* (Камінний хрест); Я ціле жите лиш *роб, та й роб, та й роб!*

(Камінний хрест); *Може* тебе так *кинут* у море, *шо* я не буду *видіти*, а *може* мене *кинут*, *шо* ти не меш *видіти*, та прости ми, стара, *шо-м* ти не раз договорив, *шо-м може* *може* і тьи коли скривдив, прости мені і перший раз, і другий раз, і третій раз (Камінний хрест); Та й *ніби* каже, *ніби* лопатою легенькою в саму голову слово суне: *а йди ж, а йди ж*, зо мнов так тобі буде *добре, добре* (Басараби); – *Весна така красна, така красна*, шо раз! (Май).

Художня мова письменника фіксує цілу палітру повторів, стилістична наснага яких посилюється через їх поєднання з іншими мовними одиницями. Яскраво помітними є такі повтори, у яких вигукові компоненти та частки увиразнюють, підсилюють дію повторюваного присудка: Оглянувся [Федір] за селом. Коби хто прийшов і сказав одно слово, *та й вернув би ся, ой, тото вернув би ся!* (Палій). Повторюються у новелах Василя Стефаника й звуконаслідувальні вигуки, що вдало доповнюють емоційну семантику присудка: Та й чую як дзоркотять коло мене... *Дзорк, дзорк, дзінь, дзінь...* (Басараби).

Повторюваними у художній мові письменника є і другорядні члени речення. Такий стилістичний прийом сприяє яскравому зображенню важливих моментів у житті героїв: – Ади, саранча, лиш *хліба*, та й *хліба*, та й *хліба!* А відки ж я тобі того *хліба* наберу?! (Кленові листки); *По межі, по межі* та й дідів голос цілим полем вандрував, та й всі оберталися в сторону за дідом (Діти); – Андрійку, синку, лиш *по ногах*, лиш *по ногах*, най вам хлібец по жидах не розносить! (Лесева фамілія); *Всіх* блукаючих, *всіх* бідних, *всіх* нещасливих вона зодягала і кормила зі своєї бідної долоні (Вовчиця); І мовчав я *довгі, довгі* роки (Моє слово);

До її убогої хати *всі* богачі, *всі* попи, *всі* жиди посилали на нічліг *всіх* бідних і заблуканих (Вовчиця). У художній мові Василя Стефаника в одній конструкції часто повторюються і присудки, і другорядні члени речення, що супроводжуються ще й повторюваними сполучниками або частками: Таки *го вижу, та й вижу, та й* умирати буду, *та й буду го видіти* (Камінний хрест); *Кожда* невістка най собі озме *хоть цу, хоть ту*, бо *кожда* однака (Давнина).

Використовує у художній мові Василь Стефаник й ампліфікацію у безсполучникових конструкціях, що забезпечує створення відповідного стилістичного ефекту: *Я* барабульку вікопаю, *я* кукурудзок підойму, *я* борозенку лицем до сонця оберну, *я* зеренце посію – *я* все з руками зроб'ю! (Озимина); *А* прошин, *а* будьте ласкаві, *а* доцьгнітко, *а* покушійте (Суд); Перед багачами все солонина та мнесо, *а* начинки лиш трошки, *а* перед бідними все лиш начинка, *а* мнеса крішка (Суд). Ампліфікацію часто посилюють повторювані частки: – Скажу панам, шо не було ніякої ради; *ані* їсти шо, *ані* в хаті затопити, *ані* віпрати, *ані* голову змити, *ані* ніц (Новина); *Ані* вбути, *ані* вгорнути, *ані* нагодувати – таки нічо не мож настарчити (Осінь); Розкидают гроби, ріжут, поре, а нам, бідним, нема *ні* вітки *ані* ради, *ані* доброго слова (Суд); повторювані займенники: *Яка тото* мука, який *тото* страх, яка *тото* біль, то за такі страждування дав би собі ногу або руку відтяти! (Басараби); – *Тото* добру дитину маю, *тото* ходит коло мене та й не забуває (Святий вечір); повторювані сполучники: А ще вселився кашель, шо не покидав его *ні* коло коси, *ні* коло плуга, *ні* коло ціпа... (Палій).

Часто послуговується новеліст повторами у діалогічному мовленні. Це досить вдалий стилістичний прийом, із допомогою якого досягається зв'язність і цілісність тексту, його виразність: – Ну, хлопці, тепер уже вибрали-сте пана, сідайте та й мете *пити* горівку, – сказав економ. Газди здоймили галас. – *Ото* вушивці, *ото* жебраки, *ото* худоба панцка! – Мой-ня, чуєте, як богачі рип'є? – Най рип'є, а ми *пиймо* горівку. – Та *пийте* грань, *пийте* кров свою, злодюги! (Палій). У діалогічному мовленні Василь Стефаник вдається до повторювання цілих конструкцій: – Вони ще малі, Семенку, як віростут та й *будут тобі сорочки прати*. – Я си найму та й там *міні будут сорочки прати*, я їх не потребую (Кленові листки). Важливе місце в діалогах мають повтори як засіб зв'язку між окремими репліками. Повторюване слово – це не тільки вказівка на те, що співбесідник зрозумів почуте, це перш за все виникнення нового модального відтінку певної зміни у ставленні оповідача до висловленого [Суханова 1971, с. 16]. Наприклад: – *Кілько моргів?* – Які там *морги*, діти розібрали... – Але *кілько* ви обробляєте? – *Може* десять, *може* більше, *може* менше. – *Пишім* дванацять. – *Кілько* нема. – То *пишім* одинацять. – Та най буде... – Які *шкоди* воєнні? – Та які *шкоди*, ніби мені хто *шкоду* верне? Пусто говорити і писати... (Воєнні шкоди).

Художньо-зображальна та інтонаційно-виражальна сутність повторів у новелах Василя Стефаника дуже різноманітна. Це і повтори-роздуми, повтори ствердного, питального і риторичного характеру, які підсилюють психологізм героїв, поглиблюють експресивну багатоплановість художньої мови письменника [Василевич

1993, с. 99]. Новеліст, використовуючи палітру таких різноманітних повторів, досягає своєї стилістичної настанови: Ой, віточку, та я вмру та не буду лева мати! *Де мені лева, де, де, де?! (Засідання).*

Василь Стефаник майстерно відображає усне розмовно-побутове мовлення через повтори слів і словосполучень, які підсилюють, яскраво увиразнюють найрізноманітніші життєві моменти персонажів художніх текстів.

Помітним явищем у мові новел Василя Стефаника є полісиндетон, багатосполучниковість – фігура мови, яка використовується для посилення експресії, що полягає у повторі однакових сполучників між однорідними членами простого речення або між предикативними частинами складного речення. Завдяки полісиндетону підкреслюється рівноцінність того, що перелічується [Українська 2004, с. 41].

Використання полісиндетону у художній мові новеліста слугує засобом виразної організації і цілісності тексту: *І гладила корову по чолі, і попід горло і голосила над нею (Шкода); Та й будуть видіти, як дівчина рве барвінок, як злотить єго і сріблом посрібляє, і почують її пісню (Портрет); Отакий був Іван дивний і з натурою, і з роботою (Камінний хрест); Не договорював і не пив до нікого, лиш тупо глядів навперед себе і хитав головою, як би молитву говорив і на кожде її слово головою потакував (Камінний хрест); Співанки-м знав, та й на нім забув-єм, силу-м мав, та й на нім лишив-єм (Камінний хрест); Не біси, є і моє, і твоє... (Камінний хрест); Аді, приніс-сми вам хліба та й горівки крішку, та й білу дранку, та обійдіт собі свята*

по-божому (Святий вечір); Хмара очий синіх, *і* сивих, *і* чорних (Скін); *І* він плаче, *і* болить у серцю, *і* долонями сльози ловить (Скін); Лиш ти мині втеркайси до моїх грядок *та й* я зайду, *та й* твої плуги *і* вози всі у піч! (Давнина); – У кожній перекладині є всего однако, там, *і* там, *і* там (Давнина); Баба садила їх за стіл, давала сегорічної солонини *і* балакала з ними, *і* кудкудакала, як квочка між курятами (Давнина); Се трохи додало духа *і* Базеві, *і* бабі, *і* невісткам (Давнина); – То сам початок читальні заходить ще від старого діда Митра *і* від баби Митрихи *і* дяка Базя (Давнина); *І* буде далі витягати ковіньки, *і* буде кашляти, *і* сідати. А попри роботу будуть налітати на него думки *і* за осінь, *і* за зиму, *і* за весну (Вістуни); Катерина зварить кулешу, діти повстають, *та й* вже є для них гореча лижка борщу, *та й* тепла піч, *та й* тобі, діду, межі ними тепло (Вістуни); В селі вони всі подибаються – *і* бідні вдови, *і* їх внуки, *і* діти, *і* молоді жінки, що їх чоловіки покинули, – всі з ковіньками *і* зі сніпками колосся (Вістуни); Він тебе загриє, *і* накриє, *і* погодує, *і* честь тобі поведе... (Сон); У моїх очах є мої діти, є моє поле *і* моя худоба *і* мої стодоли та чого їм застелюватися журую? (Басараби); Обіймає він село, *і* поле, *і* небо, *і* сонце (Озимина); – Або я знаю, *ци* ти твердий, *ци* мнєкий? (Злодій);) – А як ти, *ци* нашої мужицкої ложи, *ци* міщанської, *ци* панської? (Злодій); *Та* там увес мій добиток, *та* якби ти був тото забрав, *та* ти би мене на віки вічні скалічив! (Злодій); – Але я вас прошю дуже, *бо* я дуже тяжко буду умирати, *бо* я ще нікого в руку не цулував, аби ніби так із серцем (Злодій); Тото місто стоїть посеред сіл, *як* скостеніле село, *як* падлина вонюча, *як* смітник цілого повіту (Такий панок); Праворуч мене синє поле *і* чорні

скиби, *i* білий плуг, *i* пісня, *i* піт солений (Моє слово); Грайте до порядку, як має бути, бо це весіле буде славне на всю Україну, *i* в Коломиї, *i* в Станіславі... (Суд); – Чоловіче, *та* подивиси на людей *та* на село, *та* на ліс, *та* спамнетайси. *Та* шос наробив, *та* люди не худоба? (Суд); *I* дурне, *i* пусте, ще *i* з вінком на голові (Марія); Стара ціле житте обтикала їх бервінком *та* васильком *та* голуби перед ними золотила, *аби* ласкаві були, *аби* хата ясна була, *аби* діти росли (Сини); Твій спів *i* Іванова сопівка ішли низом, а поверх вас сонце, *i* всі ви сипали божий глас *i* надо мнов *i* над блискучими плугами *i* над всім миром веселим (Сини); – *Та* брали подушки, *та* верені, *та* ціле сало вхопили, *та* сани, *та* дрова з-під хати; де я все то годен збагнути? (Воєнні шкоди); Приносили з дому *то* хліб, *то* солонину, *то* інший харч, а грошей ніколи (Morituri); – Бігме добре, ніц не кажіт, тепер з цев Польщев ніхто не годен вітримати: *i* маєткове, *i* дохолове, *i* ґрунтове, *i* від псів, *i* від гноївки... (Morituri); *I* кужіль, *i* очі, *i* нитка рівна *та* безконечна (Нитка); За нею мати *i* батько, *i* сестри, *i* сусіди, всі кричали <...> (Гріх); Почалося від того, *що* стецівська жінка приїхала люта з Коломиї до сина, *що* сидить в криміналі (Дурні баби); – Дивітси лиш на него, *аби* си скривив, *аби* плакав, *аби* си покаєв, а він ще змудра вповідає... (Шкільник); Ліс шумить, навіває в душу всілякі забаганки, *то* платви треба, *то* оголобців до саний, *то* молодій смерічки на деревце весільне, багато люди потребують ліса (У нас все свято). Повторюваність у синтаксичних конструкціях Василя Стефаника є надзвичайно різноплановою, явище полісиндетону переплітається із повторюваними означеннями: Наділили нас їми жінки *наші*,

наші мами, сестри *наші*, *щоби* було чим голову вкрити в полі, *щоби* ворон очей не клював (Марія); Аби де було: *чи* в місті, *чи* на дорозі, *чи* вже в своїм-таки селі, все *чужі* і *чужі* ми, і ніхто нам не дає віри (Марія).

Таким чином, повтор і полісиндетон у художній мові Василя Стефаника створюють яскравий художньо-образний ефект. Окрім композиційної витонченості тексту, повтори виконують цілу низку стилістичних функцій, посилюють емоційний вплив на читача, забезпечують ритмомелодіку тексту, слугують засобом логічного підсилення елементів висловлювання. Повтори і полісиндетони створюють особливий колорит підкреслених деталей, переконливість доказів, надають мовленню образності, сприяють художній довершеності тексту. За допомогою різного роду повторів Василь Стефаник зумів яскраво відобразити синтаксичні риси усного розмовно-побутового мовлення. Повтори слів і словосполучень у художній мові письменника є своєрідним засобом відображення почуттів персонажів новел, вони є оригінальним стилістичним прийомом смислових, емоційних і психологічних аспектів зображуваних явищ і подій.

Художня мова Василя Стефаника в наукових студіях Івана Ковалика

Мовний феномен художніх творів Василя Стефаника ще за життя письменника привертав увагу мовознавців. Одним із перших, хто на наукових засадах розпочав

досліджувати мову і стиль новеліста, був випускник Львівського університету, магістр слов'янської філології Іван Ковалик. У № 4 “Рідної мови” за 1934 рік, яку видавав у Варшаві Іван Огієнко, опубліковано статтю молодого вченого “Характеристика стилю В. Стефаника” [Ковалик 2008 г, с. 397–403], у якій дослідник детально аналізує компаративи та художні означення новеліста. З огляду на трикомпонентність порівняння – те, *що* порівнюємо (comparandum), те, з *чим* порівнюємо (comparatum), і те, на *основі чого* порівнюємо (tertium comparationis) – учений виділяє *повні* порівняння, тобто такі, у яких чітко простежуються всі компоненти та *скорочені* порівняння, тобто такі, у яких відсутній якийсь один із складників. До першого типу віднесено порівняння на зразок *Лиш голубе небо морщить ся як голубе море; І лишив ся я, як корч луку серед поля; Як старий жовняр деревляними ногами блукаю, так я блукаю і под.*; до другого – *Сплю, як камінь* (так міцно); *Личко буде як папірчик, а волосє таке, як лен* (біленьке, м'якеньке); *Було мене суди не кликати, бо я знаєте такий, як прядиво* (м'який) і под. Обидва типи компаративних сполук доволі поширені в мові новел Василя Стефаника.

Аналіз формальної структури порівнянь у художній мові Василя Стефаника засвідчив, що більшість із них мають у своїй структурі формальні, граматичні засоби поєднання суб'єкта та об'єкта порівняння. Безсполучникові порівняння трапляються зрідка: *А діти – піна на воді...* шос на них трісне – тай понесете всі на могилу; Та ідіт вже додому, та вас жінки зберут до церкви, і коли я вімету *оте волосє, кінці гриви з білих коней* (волосся, як кінські гриви).

Правда, в аналізі безсполучникових порівнянь дослідника відсутні ті, які виражені формою орудного відмінка іменників, хоч вони поширені в мові новел, хай і значно менше, ніж інші, пор.: *Стояли люди лавою; <...> волоссе спадало на чоло і шию маленькими білими нивками* та ін. [Бондаренко 1990, с. 124; Кучеренко 1991, с. 55]. Характерно, що тодішня українська лінгвопоетика в межах порівнянь виділяла вже орудне порівняння [Домбровський 1993, с. 38].

Як на виразну ознаку стилю новеліста учений звертає увагу на так звані *розвинені* порівняння, тобто такі, “в яких для більшого розроблення схожості між порівняльними частинами розмальовує [В. Стефанік] нам ширше образ, до якого щось порівнює, наприклад: *Сльози падали як дощ, як раптовий падали, що нараз пуститься, тай незабавки уймється*” [Ковалик 2008 г, с. 398]; а також на *поширені* порівняння, в яких порівнюється якийсь предмет “до двох або й більше”: *Нараз вилетіла з печі хмара малих чортенят. Зависли над бабою, як саранча над сонцем, або як турма ворон над лісом* [Ковалик 2008 г, с. 399].

Особливості використання і специфіку порівнянь новелістом лінгвіст пов’язує з діалектно-літературним дуалізмом мови новел: “Справді, порівняння як героїв-селян, так і самого автора (в стислішому змислі), природні, безпосередні, взяті з дійсного життя, з природи й її явищ, але зате порівняння “самого автора” більш артистичні, більш вишукані, повні поезії. А тоді, коли автор порівнює цілі образи до себе, – то являється перед нами мистцем слова” [Ковалик 2008 г, с. 402].

Епітетам у згадуваній статті приділено уваги значно менше. Їх аналіз зводиться до визначення художніх означень, більшість із яких виражена прикметниками, хоч трапляються й іншочастиномовні, до означуваних слів, зокрема **сонечко** – *ясне, вічне, святе, веселе*; **поле** – *пусте, чисте, цвітисте, синє*; **земля** – *сира*; **рілля** – *чорна*; **світ** – *бідний, шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений* і т. ін. [Ковалик 2008 г, с. 402–403].

Ще одна студія Івана Ковалика, опублікована в № 4 за 1937 р. тієї ж “Рідної мови”, присвячена вивченню діалектизмів у художній мові Василя Стефаника [Ковалик 2008 а, с. 404–407]. З різноаспектної проблеми, що в ній аналізується, дослідник основну увагу зосередив на одному питанні, зокрема, “коли автор уживає висловів говіркових, а коли літературних, чи в уживанні тих і тих є якась систематичне відмежування, є якась стисліша й наперед продумана метода” [Ковалик 2008 а, с. 404]. У цій публікації вперше на основі глибокого аналізу текстів новеліста чітко окреслено важливу проблему лінгвістичного стефаникознавства – літературно-діалектну диглосію. Учений доходить переконливого висновку про необхідність розмежовувати в мові новел літературну мову й говіркове мовлення й враховувати цю особливість, досліджуючи мову Стефаникових художніх творів. Низкою зразків мовлення персонажів новел та авторської мови дослідник доказав, що новеліст послуговувався літературною мовою для передачі авторських описів та в автобіографічних новелах, а покутський діалект укладав в уста героїв своїх творів – селян-покутян. Узагальнюючи свої спостереження про особливості використання Стефаником діалектизмів у мові

новел, Іван Ковалик писав: “Автор хотів нам дати повний тип селянина з Покуття, не тільки з його душею, з його типовими покутськими мовними елементами. Цей мовний дуалізм у Стефаніка у своїй основі – це не якась дивна й нічим не оправдана випадковість, це вже заздалегідь обдуманий факт, це система в повному розумінні цього слова. Бо ж хіба годі дошукуватися випадковості там, де панує стисла послідовність в уживанні певних мовних явищ” [Ковалик 2008 а, с. 406].

Не всі дослідники творчості Василя Стефаніка сприйняли Коваликову концепцію мовного дуалізму новеліста, що спричинило згодом полемічну дискусію, відголоски якої не вщухають і нині [Грещук 2009, с. 287–293].

Ще в одній статті, опублікованій в №3 за 1939 р. у тій же “Рідній мові”, Іван Ковалик виявляє закономірності іменування персонажів у новелах Василя Стефаніка [Ковалик 2008 г, с. 408–411]. Ця стаття була чи не першою розвідкою в українському мовознавстві, в якій досліджено особливості функціонування онімної лексики, зокрема антропонімів, у художньому тексті. У ній дослідника цікавить передовсім “сам спосіб, техніка й метода Стефанікового назовництва, частість уживання поодиноких імен, а то й прізвищ” [Ковалик 2008 г, с. 408]. Проаналізувавши особливості використання антропонімів у художніх текстах, учений констатував, що новеліст в одних випадках називає героїв повним іменем і прізвищем (*Павло Дзіньо, Павло Лизаренко, Яків Єримів, Андрій Косминка* і т.д.), в інших – тільки іменем і рідше самим прізвищем (*Іван, Семен, Василь, Николайко, Катруся, Доця, Параня* і

т.д.). До прізвищ віднесено назви жінок, утворених від імен або прізвищ їх чоловіків за допомогою суфікса *-их(а)* (*-их(а)*): *Василиха, Романиха, Сасияниха, Грициха, Венриха* і т.д., хоч у сучасній антропонімії їх розглядають у системі прізвицьк. Інші способи іменування героїв твору, такі, як *пан Титник, Куфлюк, Палата (старий)* – рідкість. Низка персонажів у новелах взагалі залишились “безіменними”, щодо них застосовано узагальнювальних апелятивів *дід, баба, перший, другий, третій* тощо.

Покликаючись на опубліковані спогади самого Василя Стефаника, Іван Ковалик обґрунтував думку про те, що більшість іменувань своїх персонажів письменник перейняв безпосередньо від їхніх прототипів, яких знав особисто, зустрічався і бесідував з ними. “Поет наш, – пише автор статті, – здебільшого знав своїх героїв особисто, бо ж брав їх звичайно з родинного села або й найближчого свого родинно-рідного довкілля...” [Ковалик 2008 г, с. 408].

Дослідник звернув увагу й на специфіку функціонування власних особових назв персонажів Стефаникових новел. Зазвичай автор дає імена своїм героям, однак трапляється, що сам герой себе іменує. Характерною особливістю стилю новеліста є й те, що “автор називає свої постаті зараз при першій зустрічі з нами, гейби таки зараз знайомив нас із ними, а деякі новелі таки прямо від самих назов починав”: *Мала Доця ходила; Семен та Семениха прийшли з церкви; Лесь своїм звичаєм украв; Як Катруся приходила до пам'яті; В суботу рано вибігла Михайлиха; Стара Тимчиха грілася на призьбі; Митро латав жіночі чоботи; У Романихи ослабла корова;*

Ковалюк підняв орчика; Данило чекав коло білої брами і т. д.
[Ковалик 2008 г, с. 410].

Отже, Іван Ковалик ще до війни розпочав ґрунтовні дослідження мови й стилю Василя Стефаника, за результатами яких підготував окрему велику розвідку, яка, на жаль, у воєнне лихоліття загубилася. Проаналізовані статті про порівняння й епітети, про діалектизми та про власні назви (імена та прізвища) у художній мові новеліста – все, що встиг опублікувати учений.

До лінгвістичного стефаникознавства Іван Ковалик повертається в перші повоєнні роки. Учений розпочинає роботу над створенням “Словника мови художніх творів Василя Стефаника”. У 1947–1948 роках під його керівництвом укладено картотеку словника, яку на початку сімдесятих років уточнено й доповнено. За матеріалами картотеки укладено словопоказчик до художніх творів Василя Стефаника, у якому при кожному реєстровому слові подана частота уживання, виявлено усі словоформи, вказано на сторінку та рядок, у яких ужиті словоформи [Ковалик, Ощипко 1972]. Паралельно з цим Іван Ковалик опрацьовував наукові засади побудови “Словника мови художніх творів Василя Стефаника”.

Задум укладання зазначеної лексикографічної праці ґрунтувався на необхідності “поглиблення системного дослідження естетичного буття Стефаникового слова” та усвідомленні, що “в природі художнього образу можна і треба вбачати як лінгвальну, так і позалінгвальну літературну сторони, які повинні вивчати філологічно-літературознавці й мовознавці” [Ковалик 1972, с. 95–96].

Специфіка художньої мови новеліста зумовила необхідність теоретичного опрацювання наукових засад створення “Словника мови художніх творів Василя Стефаника”, в тому числі й таких, які стосуються лише цієї лексикографічної праці. Основну увагу Іван Ковалик зосередив на такій проблематиці: 1) наукове обґрунтування самої назви “Словник мови” (а не мовлення) творів Василя Стефаника; 2) наукові текстологічні основи встановлення вихідних канонічних текстів прижиттєвих Стефаникових видань; 3) питання “двомовності” Стефаникових творів та їх відбиття у Словнику Стефаника; 4) питання лексикографічного тлумачення лексичного значення та граматичних форм слів у словниковій статті; 5) проблема лінгвостилістичної характеристики слів-експресем у Словнику [Ковалик 1972, с. 96].

У питанні обґрунтування назви “Словник мови” учений виходив із об’єктивного співіснування мови й мовлення як двох сфер мовної дійсності. Основою для створення задуманого словника є тексти новел, тобто мовлення, “але ж в укладанні словникової статті, – писав автор ідеї словника, – ми на основі вивчення лексичних значень реєстрового слова, вияву системи граматичних форм слів та їх лінгвостилістичних функцій переходимо із сфери мовлення в сферу системи мови (її мікросистем), тобто насправді ми відтворюємо все те, що потенціально існувало в системі лінгвальної свідомості Стефаника-новеліста й актуально виявилось у його художніх текстах” [Ковалик 1972, с. 97].

Одним із важливих питань, які мали б забезпечити наукові основи побудови словника, було встановлення

канонічних художніх текстів Василя Стефаника за результатами попереднього текстологічного аналізу. Незважаючи на те, що в 1949–1954 роках у видавництві АН УРСР було опубліковано повне зібрання творів письменника, Іван Ковалик, опираючись на відоме положення текстології щодо канонічності тексту, згідно з яким вихідним, основним текстом є останній прижиттєвий текст, який відбиває остаточну волю письменника, тобто справді авторський текст у його останній редакції, загальноприйнятий для всіх видань цього твору на даному етапі вивчення джерел тексту, обґрунтував канонічність текстів новел Василя Стефаника, які опубліковані у ювілейному виданні 1933 р. “Василь Стефаник. Твори. З дереворитами В. Касіяна і М. Бутовича”, бо саме в ньому відбито останню волю новеліста. Передбачалося, що тексти новел у зазначеному виданні становитимуть тільки відправну точку в процесі підготовки до створення словника: “Очевидно, що при цьому треба ще провести велику колективну текстологічну роботу над Стефаниковими текстами як друкowanими, так і рукописними, для встановлення канонічних текстів кожної з новел, його науково критичних статей та його неоціненого листування. І щойно тоді можна буде приступити до складання картотеки для повного академічного Словника мови творів В. Стефаника” [Ковалик 1972, с. 98].

Уже у зв'язку з опрацюванням наукових засад створення словника Іван Ковалик знову звертається до питання літературно-діалектної двомовності Стефаникових творів, яке порушив ще у довоєнних публікаціях, значно

поглибивши його. Учений зазначив: “У лінгвальній свідомості В. Стефаніка співіснували дві посестри української мовної системи, з яких одна являла собою територіально-діалектну систему на всіх мовних рівнях говірки його рідного села Русова, а друга – тодішня літературна мова, яку він засвоїв пізніше з книжок і з тодішнього мовного літературного оточення” [Ковалик 1972, с. 98–99].

Учений категорично заперечив поширену серед дослідників творчості Василя Стефаніка думку, начебто письменник не знав української літературної мови і тому писав свої новели покутським діалектом. Причину літературно-діалектного дуалізму художньої мови новеліста Іван Ковалик вбачав у психології його художньої творчості. “Наш новеліст, – писав Іван Ковалик, – стверджував: “Я як пишу, то все людей перед собою виджу”. А Стефанік не тільки “видів” перед собою людей, але й одночасно він чув голос їх розуму, серця й душі, бо вони до нього всі “кричали” своїм рідним образно говірковим словом, що вбирало в себе всю образну енергію щільного і сконденсованого контексту” [Ковалик 1972, с. 99].

В опрацюванні лексико-семантичної й граматичної характеристик слів у словнику учений ґрунтувався на узвичаєних сучасних наукових лексикографічних принципах, застосовуваних при укладанні словників мови творів Шевченка, Міцкевича, Ботєва, Гете та ін. Деталізовані й конкретизовані, вони згодом були опубліковані окремою статтею [Ковалик, Грещук, Невідомська 1997].

Словник мови художніх творів письменника, на думку Івана Ковалика, повинен виявляти й лінгвостилістичну функцію слова у створенні художніх образів, однак тодішня лексикографічна теорія й практика не розробила теоретичних питань вияву художньої функції слова та способів і методики подання її у словниковій статті. Застосовувані у звичайних словниках позначки на зразок *образне, переносне, лайливе, іронічне* і т.д. явно недостатні для виявлення естетичної функції слова в художньому творі. Учений вважав, що “головне завдання стефаникознавця-лексикографа зводиться до повного вияву всієї системи основних інваріантних типів експресивно-художнього функціонування кожної експресиви на основі детального типологічного лінгвостилістичного вивчення слів-експресив та їх наукового лінгвостилістичного осмислення і наукового узагальнення. Для виконання таких завдань необхідні попередні спеціальні дослідження мови і стилю художньої спадщини В. Стефаніка. Проте треба вже укласти Словник мови творів Стефаніка типу Словника Шевченка, Міцкевича та ін.” [Ковалик 1972, с. 101].

Теоретичні питання типологічної інтерпретації художнього слова та вияв майстерності у словнику мови письменника Іван Ковалик висвітлив в окремій розвідці [Ковалик 2008 в, с. 371–381]. На його думку, кожен художній твір являє собою систему текстуальних типологічних величин художнього мислення, яке виражається відповідними мовними художньо-словесними засобами. У художньому тексті вони пов’язані з ідеєю, сюжетом та композицією творчого задуму письменника. Кожен художній твір є мегаобразом, якому підпорядковані

мікрообрази та макрообрази. Система всіх мікрообразів, які формують макрообраз, утворює композиційну цілісну типізовану словесно-художню єдність. Вивчення словесно-художнього образу як мовного факту здійснює спеціальна мовознавча дисципліна – лінгвостилістика. Для кожної галузі наукових знань важливим є виділення найменшої операційної одиниці, наприклад, фонемі для фонології, морфемі для морфології, дериватемі для дериватології і т.д. У лінгвостилістиці такою має стати *експресема*. У зазначеній концепції систематизації та типологізації ієрархічної структури складових елементів літературного твору в формі мікрообразів, макрообразів та мегаобразу експресема є компонентом мікрообразу. У залежності від типу мовної одиниці, за допомогою якої реалізується художня функція, експресеми бувають просодемні, фонемні, графемні (морфемні, синтаксемні), дериватемні, лексемні, фраземні та інші. Експресема як елементарна одиниця мовно-художньої дійсності є компонентом відповідних комплексів, тобто мікросистем, які входять до системи всіх мовно-художніх засобів.

Лінгвостилістична функція слова в художньому творі ґрунтується на його семантиці, тому початковою й важливою частиною словникової статті словника мови художнього твору є лексико-семантична характеристика слова-експресеми. “У лексикографічному тлумаченні слова-експресеми слід насамперед розкрити ті його значення, що виявляються у контекстах даного художнього твору (творів). Від використання письменником такого чи іншого значення багатозначного слова залежить і його відповідне естетичне функціонування у словесному

художньому контексті” [Ковалик 2008 в, с. 379]. Оскільки засобами вираження художнього образу можуть використовуватися одиниці різних рівнів мовної будови, то “у загальному словнику мови художнього твору виявляється передусім естетична функція слів-експресем, у спеціалізованих словниках художніх засобів будуть виявлені інші типи експресем фонемних, графемних, різних тропів тощо” [Ковалик 2008 в, с. 379].

Функціонування експресеми виявляється у відповідному художньому мікротексті, який є засобом вираження художнього мікрообразу або якоїсь його частини. Експресема опосередковано через мікроконтекст та мікрообраз як їх компонент пов’язана з макрообразом та мегаобразом. “Переважно слова-експресеми виступають у різних художніх мікротекстах як співвиразники художніх мікрообразів, – зазначав Іван Ковалик. – Предметом лексикографічного аналізу слова-експресеми повинні стати всі експресемоїди, використані в усіх художніх мікротекстах, тобто набір експресемоїдів усіх художніх мікротекстів, у яких функціонує даний експресемоїд” [Ковалик 2008 в, с. 380].

Отже, Іван Ковалик вважав, що підготовка “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” за зразком словників мови Шевченка, Міцкевича та інших є лише початковим етапом на шляху до створення повного загального академічного словника мови художніх творів письменника. Йому повинна передувати копітка робота щодо укладання спеціалізованих словників різних типів експресем і художніх тропів-порівнянь, епітетів і т. ін., детальних монографічних студій над мовою і стилем

художніх текстів і “щойно на основі результатів таких комплексно фронтальних філологічних підготовчих праць для вияву повноти і розмаїтості поетичних функцій слова можна буде приступати до укладання загального зведеного академічного словника мови вже вивченої художньої літератури” [Ковалик 2008 в, с. 381].

Таким чином, Іван Ковалик ще в 30-ті роки минулого століття розпочав системні дослідження мови і стилю художніх творів Василя Стефаника, за результатами якого планував опублікувати окрему розвідку. Помітним унеском у лінгвістичне стефаникознавство та в теорію й практику лексикографічного опрацювання мови художньої літератури стала його багатолітня організаційна робота щодо створення лексичної картотеки словника мови художніх творів новеліста, підготовка й видання Словопоказчика до новел письменника, а також публікація наукових засад побудови та принципів укладання майбутнього Словника новел Василя Стефаника.

Лінгвістичне стефаникознавство: здобутки і перспективи

Феномен Стефаника-новеліста не в останню чергу криється в мові його художніх творів, в особливостях манери письма й стилю. І коли Іван Франко писав про нинішнього ювіляра як про абсолютного пана форми, то ця аксіологічна характеристика новеліста спирається передовсім на мову як засіб творення образності, художнього відображення дійсності. Кожний письменник у

міру свого таланту та особистих літературно-естетичних уподобань послуговується образотворчими можливостями мови, однак для Василя Стефаника художнє слово – щось значно більше, ніж “першоелемент літератури”. Згадаймо хоча б: “Буду свій світ різьбити як камінь. Слово своє буду острити на кремені моєї душі і намочене в труті-зілля пускати буду наліво... І слово своє ломати буду на ясні соняшні промінчики і замочу його в кожній чічці і пускати буду направо. А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу свою його покладу як мертву красу” (Моє слово). Не випадково навіть перші літературно-критичні відгуки на появу новел Василя Стефаника звертають увагу на своєрідність мовної палітри новеліста [Василь Стефаник у критиці 1970, с. 34, 36, 37–42, 45].

Незважаючи на те, що все дотеперішнє стефаникознавство має виразне літературознавче спрямування, науково-лінгвістичне вивчення художньої спадщини новеліста значно скромніше за обсягом від літературно-критичного, має свою історію і потребує необхідних узагальнень та визначення пріоритетних перспективних напрямків подальшого дослідження мови новел.

Лінгвістичне стефаникознавство різноманітне за своєю проблематикою, неоднакової наукової вартості. Одні з проблем ґрунтовно опрацьовані, інші потребують додаткової аргументації, зміни акцентів і прийомів аналізу, ще інші перебувають на стадії постановки проблеми тощо. Однак усе розмаїття тем можна звести до кількох вузлових мовознавчих проблем, які власне й визначають обличчя лінгвістичного стефаникознавства.

Однією з найбільш дискусійних була і залишається проблема відношення мови художніх творів Василя Стефаника до мови літературної. Автори перших захоплено-схвальних відгуків про новели відзначили своєрідність їх мови, наявність у ній значної кількості вузькорегіональних слів та граматичних форм і зворотів, проте коли одні вчені вважали, що митець писав свої твори місцевим діалектом, піднявши до рівня літературної мови покутські говірки [Грінченко 1970, с. 45], то інші обстоювали думку, що новели писані літературною мовою, але для повнішого відображення місцевого колориту, реалістичного змалювання своїх героїв у конкретних життєвих ситуаціях автор використовував, передовсім у мові персонажів, діалект [Турбацький 1970, с. 36; Труш 1970, с. 45].

Уже в передвоєнному стефаникознавстві чітко окреслюються і утверджуються два підходи до інтерпретації мови новел. Так, у ювілейній статті “Бо пани тебе не приймуть” А. Крушельницький писав:

“Й у користуванні діалектом мав Стефаник гідного попередника – гуцула Федьковича. Але знову: у Федьковича діалектом писані діалоги. Та в нього є оповідання, де діалект – це тільки зверхня прикраса. Те саме й у його поезіях. Стефаник – навпаки. Все пише діалектом... [підкреслення наше – В. Г.], Стефаник перший надає права горожанства не тільки покутському діалектові, але й діалектові взагалі в українському письменстві” [Крушельницький 1970, с. 114].

Протилежний погляд обґрунтував трохи згодом тоді ще молодий лінгвіст Іван Ковалик:

“Коли переглядати новели нашого автора, то стрічаємо в них досить стисле й послідовне відмежування в уживанні мови літературної й говіркової. Діалектизмів уживає автор тільки й виключно тоді, коли говорить до нас устами своїх постатей, героїв: селян, селянок та їх дітей. Сам автор зате в своїх описах та в своїх автобіографічних новелах, як також і його герої-неселяни, все говорять і думають мовою літературною” [Ковалик 1937 а, с. 159; Домбровський 1993, с. 15].

Таке протистояння в поглядах на мову новел Василя Стефаника у повоєнний час виливається в полемічну лінгвістичну дискусію, відголоски якої не вщухають і нині. Цінність і наукова вартість полеміки полягала в тому, що в ній дискутанти свої міркування, висновки й узагальнення аргументували прискіпливим аналізом поглядів самого Василя Стефаника на проблеми мови художньої літератури та лексичного складу й граматичних особливостей його творів, а не лише суб'єктивними враженнями від прочитаного, що характерно для перших оцінок мовної вправності новеліста.

Коваликову концепцію мовного дуалізму Василя Стефаника, підтриману Лесиним В. М. [Лесин 1964, с. 83–85] та Петличним І. З. [Петличний 1962, с. 130–140], не сприйняв відомий діалектолог Кобилянський Б. В. [Кобилянський 1959, с. 13–25]. Його основні контраргументи зводились до таких положень.

1. Прихильники концепції мовного дуалізму у своїх дослідженнях не взяли до уваги літературну мову інших українських письменників і ту обставину, що користувачі

української літературної мови не розмовляють і не пишуть мовою Василя Стефаника.

2. Мову творів Василя Стефаника не можна вважати і західноукраїнським варіантом української літературної мови, оскільки сам новеліст висловлювався проти “галицького літературного “язичія”.

3. Василь Стефаник писав художні твори місцевим покутським діалектом, бо в Галичині взагалі не було сприятливих умов для глибокого й ґрунтовного вивчення української літературної мови, він, звичайно, знав її, але не володів нею.

4. Новеліст звертався з проханням до лінгвістів переробити говіркову мову його новел на загальноукраїнську літературну і не радив письменникам писати діалектом [Кобилянський 1960, с. 38–52].

Остаточно переконати в правоті поглядів Кобилянського Б. В. на мову художніх творів Василя Стефаника мали б наведені широкі статистичні дані на основі його аналізу авторської мови новел “Новина”, “Камінний хрест”, “Май”, “Кленові листки” [Кобилянський 1960, с. 52–73].

Однак Лесина В. М. аргументація його опонента не переконала, а, навпаки, спонукала до її детального критичного аналізу та пошуків нових аргументів на користь концепції мовного дуалізму Василя Стефаника [Лесин 1965, с. 38–48]. Учений найперше, не заперечуючи у новелах значної кількості діалектизмів усіх типів – фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних, – намагається пояснити причини їх наявності. Він відзначає фактор зростання, постійного проживання й спілкування письменника в умовах русівської говірки чи близьких до неї

інших покутських говірок, а також те, що героями його творів є здебільшого прості покутські селяни, які розмовляють лише говіркою, але основною причиною вважає брак цілковитої унормованості української літературної мови кінця XIX – початку XX ст. та функціонування її у двох варіантах – східному і західному. На думку Лесина В. М., Василь Стефаник опанував і добре знав літературну мову, але нею передавав авторську мову. Мовні партії своїх персонажів вибудовував як своєрідну “літературну” транскрипцію їхньої живої розмови, русівської говірки, бо в устах звичайного селянина літературна мова звучала б неприродно. Щоправда, у багатьох новелах монологи й діалоги переважають над авторською мовою, тому закономірна така кількість діалектних явищ. У тих новелах, у яких переважає мова автора, діалектизмів зовсім мало. Для прикладу обстежені два уривки як антиподи з перших новел “У корчмі” (мова персонажів) та “Сама саміська” (авторська мова): у мові персонажів виявлено 33 діалектизми, тоді як в авторській мові тільки 4, два з яких – у невластивій мові. Мало діалектних явищ і в мові персонажів-інтелігентів [Лесин 1965, с. 39–40].

У полеміці В. М. Лесин не залишає без уваги жодного контраргументу. Що ж до першого з наведених закидів, то він справедливо зауважує, що літературна мова – явище живе й змінне, на той час вона розвивалася на різних діалектних субстратах на Наддніпрянщині і в Галичині, не була унормованою, тому некоректно порівнювати її з нормами сучасної української літературної мови, а від її носіїв вимагати, щоб їх мова була подібною до

Стефаникової. До того ж Б. В. Кобилянський, порівнюючи мову Василя Стефаника з літературною мовою інших українських письменників, не взяв до уваги мову жодного із західноукраїнських письменників, але ж мова Івана Франка чи Леся Мартовича теж відрізняється від мови Тараса Шевченка або Лесі Українки, і ніхто на цій підставі не робить висновок, що вони писали діалектом.

Стосовно відношення Василя Стефаника до “галицького літературного “язичія”, воно абсолютно справедливе, але щодо москвофільського, проте відомо: письменник не співпрацював із жодним із москвофільських видань, а друкував свої новели в “Літературно-науковому віснику”, редагованому І. Франком та О. Маковеєм, мова якого й була тогочасною українською літературною, звичайно, з певними галицькими особливостями.

Василь Стефаник наполегливо вивчав літературну мову в школі, гімназії, хоч навчання української мови в освітніх установах Галичини того часу було недосконалим, але, як резонно зауважив В. М. Лесин, школа була не єдиним і навіть не головним шляхом до опанування літературною мовою, бо інакше як пояснити знання літературної мови Ольгою Кобилянською, яка вивчала її у приватної жительки всього три місяці, тривалий час перебуваючи в німецькомовному середовищі? У цій справі багато давала самоосвіта, читання художніх творів, вивчення усної народної творчості, чим завжди “трішив” Василь Стефаник.

Не витримує критики й такий незаперечний, на думку Б. В. Кобилянського, аргумент, що нібито засвідчує незнання письменником літературної мови, як його

звертання до мовознавців з проханням переробити говіркову мову творів. Знайдений В. М. Лесиним у фондах літературно-меморіального музею Василя Стефаника в с. Русові оригінал розпорядження “Уповноважую В[исоко] п[оважного] п[ана] проф. Василя Сімовича приспособити покутський діалект в розмовах персонажів [підкреслення наше – В. Г.] в моїх творах до української літературної мови та зайнятися їх редакцією. Русів 31. VIII. 1928. Василь Стефаник” не залишає сумніву, що йшлося тільки про мову персонажів, а не про мову автора, яку письменник вважав такою, що не вимагала втручання знавців літературної мови, бо вона відповідала параметрам останньої [Лесин 1965, с. 44–45].

Статистичні дані про поширення діалектних слів і форм в авторській мові чотирьох новел, наведені Б. В. Кобилянським, як показав В. М. Лесин, неадекватно відбивають співвідношення говіркових і літературних явищ, оскільки, по-перше, багато з зарахованих до діалектних такими насправді не можуть бути, а є загальнонаціональними, бо вживаються і східно-українськими письменниками, а по-друге, діалектність чи літературність тих чи інших слів, форм, зворотів визначалися за нині чинним, а не за офіційним на той час правописом (т. зв. “желехівкою”), який трактував літературними ряд мовних явищ, діалектних з погляду норм сучасного правопису.

“Таким чином, – доходить висновку В. М. Лесин, – мова персонажів-селян у творах Стефаника є переважно діалектною з більшою чи меншою кількістю внесених у неї літературних елементів (саме її мав на увазі автор, коли

просив “приспособити” свої твори для літературної мови). Мова авторська є органічним синтезом тогочасної української літературної мови, якою видавалася українська періодика в Галичині, з деякими елементами покутського говору” [Лесин 1965, с. 48].

Тільки окремі дослідники не сприйняли концепцію літературно-діалектної двомовності Василя Стефаника, але не обтяжили себе при цьому пошуком якихось нових фактів і контраргументів, які заслуговували б на серйозну увагу [Бичко 1991, с. 7–8]. Більшість наступних досліджень підтвердили мовний дуалізм новеліста. Повертаючися до проблеми літературно-діалектної двомовності у зв’язку з розробкою наукових основ укладання Словника мови художніх творів Василя Стефаника, Іван Ковалик констатував: “У лінгвальній свідомості В. Стефаника співіснували дві посестри української мовної системи, з яких одна являла собою територіально-діалектну систему на всіх мовних рівнях говірки його рідного села Русова, а друга – тодішня літературна мова, яку він засвоїв пізніше з книжок і з тодішнього мовного літературного оточення” [Ковалик 1972, с. 98–99]. Причину мовного дуалізму, на думку вченого, слід шукати в психології Стефаникової художньої творчості, в тому, що письменник, коли писав твори, то не тільки бачив своїх героїв, як сам про це стверджував, а й “чув голос їх розуму, серця й душі, бо вони до нього всі “кричали” своїм рідним образним говірковим словом” [Ковалик 1972, с. 99]. До таких же висновків дійшли й інші дослідники мови художніх творів Василя Стефаника, пор.: “Літературна мова в творах Стефаника – то засіб інтерпретації думок і почуттів

середовища. Мова персонажів – то безпосередній вияв їх життя” [Кисілевський 1973, с. 161]; “Проблему мовного оформлення творів В. Стефанік розв’язує в той спосіб, що герої творів – селяни – розмовляють переважно покутським говором, мова інтелігенції і самого автора загалом літературна” [Матвіяс 1974, с. 189].

Не так давно до цієї надзвичайно важливої проблеми ще раз звернувся один із авторів цієї монографії [Грещук 2021, с. 86–90]. Поглиблений аналіз використання діалектизмів у мові новел Василя Стефаніка з урахуванням співвідношення авторської мови та мови персонажів (значне переважання масиву мови персонажів – 63,04 % над авторською мовою – 36,96 %) та специфіки нормалізації української літературної мови в її двоваріантному вимірі дав підстави дійти такого аргументованого переконливого висновку: “Значне переважання мови персонажів над авторською мовою, випадки невикористання авторської мови в окремих новелах або зведення її до кількох рядків у багатьох текстах породжувало ілюзію того, що новели написані покутським діалектом. Ця ілюзорність підсилювалася використанням в авторській мові деяких мовних форм, які можна розглядати діалектними з погляду норм сучасної української мови, але які водночас були нормативними для тогочасного стану розвитку української літературної мови на західноукраїнських землях. Однак навіть із урахуванням небагатьох мовних форм, зумовлених особливостями розвитку західноукраїнського варіанта української літературної мови та неусталеністю його нормалізації, зіставлення авторської мови та мови персонажів новел із усією очевидністю засвідчив

літературно-діалектний дуалізм художньої практики В. Стефаніка: новеліст свої художні твори писав тогочасною українською літературною мовою, а в мові персонажів послуговувався покутським діалектом” [Грещук 2021, с. 89].

Діалектні мовні партії персонажів, що адекватно відтворюють особливості місцевого мовлення на всіх рівнях мовної будови, спричинили ще один напрям дослідження – творчість Василя Стефаніка як джерело вивчення південно-західних говірок, зокрема покутських. Найповніше ця проблема висвітлена в праці К. Кисілевського [Кисілевський 1973, с. 152–189, пор. також Батюк 1990, с. 119–122], який спочатку відзначає особливості надпрутського говору в ділянці фонетики, лексики і на цьому тлі подає виявлені в творах Василя Стефаніка фонетичні, граматичні та лексико-семантичні діалектні явища. Свого часу з’явилася низка публікацій, у яких характеризуються фонетичні [Христіанінова, Дякіна 1991, с. 75–77], морфологічні [Бекеш 1993, с. 87–89; Височина, Попова 1991, с. 16–18], словотвірні [Білоусенко 1991, с. 9–11], лексичні [Бичко 1990, с. 123–124; Бичко 1993, с. 89–91], фразеологічні [Баран 1991, с. 5–7] діалектизми в новелах, вивчається їх культурологічний аспект, взаємодія загальнономовного й діалектного як один із компонентів творчої манери Василя Стефаніка [Клішун, Чорненький 1993, с. 114–115; Зеленько 1991, с. 35–36]. Останнім часом з’явилися дослідження, в яких комплексно проаналізовано діалектні покутські різнорівневі риси, виявлені в мові новел, – фонетичні, морфологічні, лексико-семантичні, синтаксичні [Грещук 2007–2008, с. 3–13; Лесюк 2021, 384 с.].

Лексикографічне опрацювання мови художніх творів розпочалося на кафедрі української мови Львівського університету у 1947 році. Під керівництвом Івана Ковалика студенти-філологи уклали картотеку Словника мови новел. У 70-х роках на основі перевіреної і доповненої картотеки укладений й опублікований Словопоказчик до художніх творів Василя Стефаника, який містить перелік усіх слів і їх кількісні характеристики [Ковалик, Ощипко 1972, 102 с.]. У додатку до нього Іван Ковалик подав “Наукові основи побудови Словника мови художніх творів Василя Стефаника”, в яких окреслив специфіку і завдання словника мови художнього твору, подав наукове обґрунтування назви “Словник мови” (а не мовлення) творів Василя Стефаника, текстологічні основи встановлення Стефаникових канонічних текстів, лексикографічні принципи побудови словникових статей, визначив проблематику лінгвостилістичної характеристики естетичної функції слова у планованому словнику [Ковалик 1972, с. 95–101]. Картотека і Словопоказчик стали вихідною основою для укладання повного “Словника мови художніх творів Василя Стефаника”, робота над яким продовжилася в Івано-Франківському педагогічному інституті, реорганізованому в Прикарпатський університет імені Василя Стефаника, куди в 1974 році перейшов на роботу Іван Ковалик. Тут картотека ще раз була перевірена й доповнена матеріалами текстів художніх творів, які раніше з різних причин не були розписані, розроблені “Принципи укладання Словника мови художніх творів В. С. Стефаника” [Ковалик, Грещук, Невідомська 1997,

с. 71–91], укладені словникові статті, завершується редагування Словника.

При створенні “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” творчо використано досвід лексикографічного опрацювання ідіолектів у вітчизняному та світовому мовознавстві. Словник містить повний лексикографічний опис семантики, граматичну та стилістичну характеристику лексем, вжитих у художніх творах Василя Стефаника.

Реєстр Словника охоплює всі українські загальні назви, включаючи присвійні і відносні прикметники від власних назв. Власні назви планувалося подавати в додаткові до Словника. Словникові статті розташовані в алфавітному порядку. Загальна схема побудови статті має такий вигляд: 1) заголовок статті – реєстрове слово; 2) загальна кількість слововживань; 3) лексико-семантична довідка; 4) граматична довідка.

Змістова характеристика лексики у Словнику відображає ті значення і семантичні відтінки, які виявляються у художньому контексті новел Василя Стефаника. У багатьох випадках вона не збігається із загальномовною, представленою, зокрема, у тлумачному Словнику української мови.

Стилістично-експресивна характеристика подається у лексико-семантичній довідці за допомогою спеціальних позначок на зразок: *жарт.* – жартівливе слово, *образн.* – образне вживання слова, *ірон.* – іронічне, *лайл.* – лайливе тощо. Усі особливості лексико-семантичного та стилістичного функціонування реєстрових слів, відзначених у Словнику, підтверджуються відповідним

ілюстративним матеріалом із новел Василя Стефаника. У Словнику відбито також багатство і своєрідність Стефаникової фраземіки.

У граматичній довідці у певній послідовності, прийнятій у лексикографічних працях такого типу, подається перелік граматичних форм (включаючи всі можливі варіанти) із вказівкою на їх кількість та місце вживання в текстах Василя Стефаника.

Як уже відзначалося, специфічною проблемою мови художніх творів Василя Стефаника є наявність значної кількості діалектизмів, які становлять собою елементи різних структурних рівнів покутського діалекту і використані з виразною експресивно-зображальною настановою. У Словнику лексичні, а також однозначні семантичні діалектизми подані як реєстрові слова, що є заголовками окремих словникових статей. При паралельному використанні діалектизмів та їх літературних відповідників виділяються насамперед фонетичні, морфологічні та словотвірні варіанти за допомогою спеціальної позначки у межах лексико-семантичної та граматичної довідок. Окремі типи діалектизмів, наприклад, синтаксичні, виявляються при подачі ілюстративного матеріалу.

Значення “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” не вичерпується його вагомістю для стефаникознавства. Побудований за принципом тезаурусу, він є неоціненним джерелом дослідження проблем розвитку української літературної мови на західноукраїнських землях кінця XIX – початку XX ст. У практичному плані Словник має зайняти важливе місце як джерело відомостей

про значення й стилістичне використання лексем різного походження у творчості Василя Стефаника. На цей час опубліковано фрагмент Словника на літери Г, І, Д, Е, Є, Ж, З [Лесюк 2021, 384 с.] та підготовлено до друку фрагмент на літери И, I, Ї, Й, К [Грещук 2025. Машинопис]. У цій монографії подаємо додаток, який містить фрагмент Словника, що розробив один із співавторів цієї праці професор Василь Грещук (літери И, I, Ї, Й, К).

Значну частину лінгвістичного стефаникознавства становлять дослідження мовних засобів образності й експресивності, лінгвостилістичні студії художніх творів. Взяті в сукупності, при всій своїй методологічній і тематичній неоднорідності, вони заклали надійні підвалини для ґрунтовної, всебічної характеристики ідіостилю новеліста.

Мовознавці найперше зацікавилися стилістичними явищами в Стефаникових новелах, які, сказати б, лежать на поверхні, зокрема художніми тропами [Ковалик 1937 б, с. 247–250]. Наукове осягнення неповторності стилістичної майстерності новеліста часто здійснюється в органічному зв'язку з висвітленням інших проблем стефаникознавства. Так, Олександра Черненко намагається показати стилістичні засоби художніх творів письменника як складову його експресіоністичної манери письма [Черненко 1989, с. 210–232]. Вона відзначає, що основним засобом Стефаникової стилістики є широке використання експресії у формі гіперболи, завдання якої, з одного боку, дереалізація навколишньої дійсності, а з іншого, – матеріалізувати у “перебільшено zdeформованому вигляді видимої появи” внутрішній світ людини, тим самим

уприступнюючи його сприймання. Поглиблення експресії гіперболи досягається поєднанням її з катахрезою, яка нерідко пов'язана з персоніфікацією або анімізацією мертвих предметів.

Дослідниця звертає увагу на те, що в прозі експресіонізму з погляду використання в ній стилістичних засобів виділяють лапідарність у співставленні з “грайливо-афористичною сваволею”. У творчості Василя Стефаника знаходимо обидва різновиди. Лапідарність досягається еліпсом, який уможливорює “скутість і опуклу виразність вислову та драстично обмежену короткість речень” [Черненко 1989, с. 220]. “Грайливо-афористична сваволя” пов'язана з переплітанням так званого “камінного стилю”, для якого характерним є чисте повідомлення про те, що діється і відчувається, без авторських коментарів, з діалогами чи внутрішніми монологами, сповненими афоризмів, у формі яких з'являються різні тропи, фігури – парадокси, антитези, інверсія, метафора, символ, параболічний метод висловлювання.

Вікторія Моренець розглядає мовностилістичні ознаки художніх творів Василя Стефаника у зв'язку з розвитком жанру новели [Моренець 1974, с. 59–66]. На її думку, жанр новели накладає певний відбиток на мовну організацію тексту, диктує добір відповідних мовностилістичних засобів, що не заперечує творчої самобутності письменника. Психологізм персонажів, розкриття їх внутрішнього світу як визначальна жанрова ознака соціально-психологічної новели Василя Стефаника зумовили особливу роль діалогів та монологів, лаконізм,

перевагу драматургічних елементів, глибокий підтекст, алегоричність, символічність, своєрідність тропів.

У дисертаційному дослідженні В. Ф. Суханової система стилістичних засобів інтерпретується у зв'язку з композиційними особливостями новели. Виходячи з того, що в художньому стилі першорядне значення набувають синтаксичні одиниці як контекст, в якому реалізують себе інші одиниці художнього тексту, зокрема словесні, авторка виділяє визначальні, на її думку, для композиції Стефаникових новел архітектонічні одиниці – діалог, монолог, невласне-пряму і авторську мови – і характеризує їх стилістичні функції [Суханова 1971, 25 с.]. Незважаючи на те, що предметом аналізу були лише синтаксичні одиниці, об'ємніші за речення, загальні висновки щодо характерних лінгвостилістичних особливостей художніх текстів Василя Стефаника – лапідарність висловлювання, крайня небагатослівність, еліптичність тощо – збігаються з узагальненнями інших дослідників. Описано й синтаксичні засоби експресивізації в новелах Василя Стефаника, до яких віднесено обірвані, еліптичні, парцельовані, різного роду питальні й окличні речення, ускладнені синтаксичні конструкції з нагнітанням однотипних складнопідрядних речень, логічне наголошення головного речення із своєрідним його відокремленням і винесенням в кінець складнопідрядної конструкції, підрядні речення міри, ступеня, в яких функцію опущеного сполучника *що* виконує підсилювальна частка *аж*, підрядні речення міри, ступеня, зведені до емоційної частки *аж* або вигуків, особливі прийоми вираження головних і другорядних членів речення –

повтор, ампліфікація, градація, заперечення, уточнення, відокремлення [Чабаненко 1975, с. 236–241].

Низка публікацій присвячена окремим тропам, зокрема порівнянням [Бондаренко 1990, с. 124–128; Іванова 1991, с. 39–40; Кучеренко 1991, с. 54–56; Грещук, Грещук 2022 б, с. 33–45], епітетові [Каспришин 1991, с. 40–42; Грещук, Грещук 2021, с. 332–341; Грещук, Грещук 2022 а, с. 407–418], перифразі [Кобилянський 1991, с. 45–46]; деякі розвідки висвітлюють мовні засоби творення певних категорій – часу [Бусько 1993, с. 94–96], психологізму [Бабич 1991, с. 3–5], емоційності [Олексенко 1991, с. 60–62], трагічного [Ковальчук 1991, с. 42–44]. Цікаві спостереження містить лінгвостилістичний аналіз окремих новел, зокрема “Новина” [Скаб 1991, с. 67–69], “Злодій” [Сікорська, Терновська 1991, с. 65–67], “Роса” [Шутова 1993, с. 129–131]. Автори цих розвідок характеризують багатство різнорівневих мовних і стилістичних засобів – лексику, фразеологію, синтаксис, тропіку, фігури тощо, показують їх органічність і зумовленість змістовими й жанровими параметрами творів.

Чимало цікавих спостережень над мовостилем Василя Стефаника містять літературознавчі дослідження [Лесин 1970; Грицюта 1982; Микуш 2011]. У цьому контексті варто виділити збірник матеріалів та дві колективні монографії, підготовлені й опубліковані Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника до 145-, 150-, 155-ліття письменника [Василь Стефаник 2017, 512 с.; Василь Стефаник 2021, 476 с.; Василь Стефаник 2023, 664 с.]. У зазначених студіях чимало уваги приділено лінгвістичним аспектам художньої творчості новеліста,

зокрема тим, які недостатньо вивчені. Привертають увагу параграфи про поетику граматичних структур, про діалог і монолог як чинники структурної організації новел Василя Стефаника, про ліроепічні мотиви в художньому дискурсі новеліста, про перспективний характер ключового слова у художньому тексті, про мовну особистість письменника та інше.

Переклади новел Василя Стефаника різними мовами породили ще один аспект стефанікознавства – перекладознавчий. Основним у лінгвістичних дослідженнях перекладів художніх творів письменника є визначення адекватності перекладу, повноти відтворення змісту, образності й емоційно-експресивного заряду в процесі “перевираження” засобами іншої мови, втрат у цьому процесі, різного типу невідповідностей і неточностей.

І перекладачі, і перекладознавці вказують на особливу складність перекладу Василя Стефаника іншими мовами. Це пов’язано, з одного боку, із уже згадуваною літературно-діалектною двомовністю його творів, а з іншого, – з важко вловлюваними глибинними ознаками індивідуального стилю, з неможливістю відтворити в усій повноті неповторне багатство новаторських мовних особливостей, складну і багату асоціативність, символізм і підтекст. Із цього погляду непарадоксальним видається висновок В. Россельса, який багато років перекладав художню прозу Василя Стефаника російською мовою, про те, що письменника “досі по-справжньому, в усій повноті не прочитали” і що “російське відкриття В. Стефаника ще попереду” [Россельс 1974, с. 151]. Це при тому, що його

прозу російською мовою перекладали до десятка перекладачів, починаючи з дев'ятисотих років. Однак переклади російською мовою здійснені без урахування новаторства творчої манери новеліста, у традиціях перекладу української класики зі значною кількістю українізмів лексичних, фразеологічних, синтаксичних, які, сприймаючись на російськомовному тлі діалектизмами, мали б відтворити характер мовного дуалізму автора, але вони власне забарвили Василя Стефаника в перекладі етнографізмом, який йому принципово не притаманний [Россельс 1974, с. 147–149]. Непідвладними виявилися багатозначність слова, асоціативність, символізм, підтекст і затекст, мелодійність і музикальність фрази, ритм мови, тобто ті властивості, якими значною мірою визначається вплив на читача.

Більшою чи меншою мірою такі вади властиві й перекладам іншими слов'янськими і неслов'янськими мовами. Переклади польською мовою, зокрема В. Морачевського або М. Мочульського, попри сміливі експерименти з використанням гуральського діалекту для передачі мови персонажів першим з них мають ще один недолік – вони грішать довільністю, а в окремих моментах переклад підмінюється перелицюванням [Погребенник 1976, с. 144–185]. Приблизністю в тлумаченні окремих реалій, часом стилістичною й образною невідповідністю оригіналові позначені й чеські переклади новел [Погребенник 1976, с. 190–224].

Зайве говорити, що в перекладах Василя Стефаника неслов'янськими мовами, крім відзначених проблем, є ще й свої, специфічні. Це відчутніша втрата безмилосердної

точності передачі жорстоких нюансів життя, брак рівнозначних художніх засобів для відтворення барви Стефаникової мови, її метафоричності й образності, неперекладність окремих фрагментів оригіналу, а звідси – лакуни в перекладі, зумовлені неспорідненістю мов [Антонович, Лежицька 1993, с. 82–84; Гандзюк 1990, с. 131–133; Гандзюк 1991, с. 18–21; Дяків 1990, с. 136–139; Лазарович, Шацька 1993, с. 116–117; Мірошниченко 1991, с. 58–60; Турчин, Турчин 1993, с. 125–127].

У поле зору мовознавців потрапили лексичні й граматичні одиниці й категорії у художніх творах Василя Стефаника. До повноти й всеосяжності дослідження цієї проблеми ще далеко, однак перші обнадійливі кроки вже зроблені, вони свідчать про її різноаспектність і важливість для з'ясування своєрідності і специфічності мовної манери нашого новеліста. Із цього погляду найбільше уваги приділено лексиці художніх творів. Предметом лінгвістичного аналізу стала кольористична [Голянич 1990, с. 133–136], виробнича [Сніжко 1991, с. 69–71], фітонімна [Бондаренко 1991, с. 11–13], термінологічна [Шумей 1991, с. 77–79], запозичена [Коропенко 1991, с. 51–53], лексика [Грещук 2002, с. 276–285], окремі лексеми [Вакалюк 1993, С. 96–98; Вакалюк, Василевич 1990, с. 128–131; Лесюк 1993, с. 117–120], омонімія [Демська 1993 с. 107–109], а також фраземи [Баран 1993, с. 84–86; Баран 1990, с. 116–119; Бігусяк 1993, с. 91–93; Євтушина 2004, с. 180–184; Лесюк, Попойлик 2016, с. 43–50; Грещук, Грещук 2023, с. 127–138].

У ділянці морфології зроблена спроба показати поліфункціональність і значущість однієї з центральних

частин мови – дієслова [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 114–126, Кобилянська 1991, с. 47–49], описані прикметники як семантично вагома поліфункціональна категорія, що несе виразні ознаки ідіостилю [Кононенко 1991, с. 81–83]. Охарактеризовані також деякі словотвірні особливості текстів художніх творів [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 108–114; Грещук 1991, с. 21–23; Грещук О. 1993, с. 105–107; Каспришин 1990, с. 139–143; Микитин 1993, с. 122–125]. В окремих публікаціях розглядаються своєрідні риси прозового синтаксису Василя Стефаника [Загнітко 1993, с. 109–111].

Ще один підхід до мови художньої прози Василя Стефаника пов’язаний із прагненням дослідників з’ясувати його мовну картину світу. По-новому трактується лексикон і вся система мовно-зображальних засобів письменника: вони розглядаються як своєрідна художньо-мовна картина світу, що експлікує концептуальну картину світу, в якій відображається дійсність. Художньо-словесна картина світу Василя Стефаника, як показав її аналіз, є такою, що ґрунтується на міцних підвалинах національного буття, але водночас відбиває його “індивідуально-експресіоністичне сприймання довкілля, в якому послідовно вирізняються риси загальнолюдського, архетипного, планетарного” [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 29].

Новою проблемою стефаникознавства постає і лінгвістичний аспект епістолярної спадщини. Вивчення мовних особливостей листів Василя Стефаника важливе з огляду на те, що воно дає змогу глибше збагнути розвиток, структуру і функціональні особливості епістолярного стилю в українській мові ХІХ – початку ХХ ст. Дослідження

мови епістолярію допомагає по-новому ставити й розв'язувати дискусійні проблеми мовної майстерності новеліста, у ній можна знайти додаткові переконливі аргументи для підтвердження чи заперечення певної концепції. Аналіз мови епістолярію значно посилює, наприклад, аргументацію прихильників концепції літературно-діалектної двомовності художніх творів Василя Стефаника, дає змогу з'ясувати еволюцію окремих елементів у його системі мовно-зображальних засобів [Василь Стефаник – художник слова 1996, с. 165–176].

Висвітленими тут проблемами повністю не вичерпується лінгвістичне стефаникознавство, але вони становлять його серцевину. Характерно, що й досі немає ще аналітичного комплексного дослідження мови Василя Стефаника. Можна назвати тільки поодинокі спроби висвітлення усього спектра проблем, пов'язаних з ідіолектом новеліста. Усвідомлюючи попередній характер, ескізність і фрагментарність таких досліджень, їх автори застерігаються від опонентів-критиків підзаголовками на зразок “із спостережень над мовою і стилем” [Плющ 1972, с. 3–12]. Вони цікаві передовсім намаганням продемонструвати різноаспектність і новаторство в мові й стилі Василя Стефаника.

Окреслюючи перспективи розвитку лінгвістичного стефаникознавства, Василь Грещук і Валентина Грещук у передмові до своєї монографії “Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника” зауважили : “Однак збагнути й осягнути глибинну сутність творчої лабораторії “абсолютного пана форми” без різнобічного аналізу мови й стилю письменника неможливо. Нинішні спостереження

над мовним феноменом Василя Стефаника побіжні, принагідні, фрагментарні, вони ґрунтуються здебільшого на аналізі лише окремих розрізнених мовно-стилістичних одиниць і явищ. Мова і стиль такого талановитого новеліста давно заслуговує на фундаментальну синтетичну працю, якій мають передувати комплексні системні монографічні дослідження. Будемо надіятися, що наша студія започатковує цю непросту, але вкрай необхідну роботу” [Грещук, Грещук 2025, с. 3]. У цій книзі системно проаналізовано всі епітети з урахуванням назв означуваних ними осіб, предметів, явищ. Корпус компаративних сполук охарактеризовано за їхньою формально-граматичною структурою та за семантико-граматичними ознаками суб’єктів та об’єктів порівняння. Фраземи як засоби вторинної образної номінації описано за їхніми семантико-граматичними властивостями. У монографії значну увагу приділено експресивно-емоційному функціоналу епітетів, порівнянь та фразем у новелах письменника.

Таким чином, лінгвістичне стефаникознавство, незважаючи на те, що воно має свою давню історію, відзначається розпорошеністю, різноаспектністю, неоднаковим ступенем опрацювання проблем. Найбільш досліджені загальні питання відношення мови художньої прози Василя Стефаника до української літературної мови та лінгвостилістичний аспект прози новеліста, його мовні засоби образності, зокрема епітети, порівняння та фраземи. Проте й тут є ще над чим працювати. Скажімо, і сьогодні немає опису системи художніх тропів і фігур, які значною мірою визначають індивідуальність і неповторність стилю Василя Стефаника. Взяти хоча б метафору, яка може стати

предметом окремої лінгвостилістичної студії. Досі немає ґрунтового аналізу лексичного складу художніх творів. Ще меншою мірою описана грамати́ка новел. Все, що опубліковано дотепер із зазначеної проблеми, можна розглядати швидше як науково-лінгвістичну пропедевтику, ніж з'ясування проблеми. Фрагментарність і принагідність отриманих результатів очевидна, для синтетичної праці про лексику й граматику художньої прози Васи́ля Стефани́ка необхідні подальші попередні системні дослідження часткових проблем, в тому числі й тих, які зумовлені здобутками сучасного мовознавства в ділянці лінгвокогнітології та лінгвокультурології.

Водночас ті матеріали, висновки й узагальнення, які нагромаджені лінгвістичним стефаникознавством, наближують його впритул до створення синтетичної комплексної праці про мову і стиль Васи́ля Стефани́ка, і це завдання на найближчу перспективу. Разом із завершенням роботи над Словником мови художніх творів поява фундаментального комплексного дослідження мови і стилю Васи́ля Стефани́ка стала б гідним пошанівком високого і світлого таланту нашого письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М., Лехицька Л. Синтаксичні особливості англійських перекладів новел Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С 82–84.
2. Бабич Н. Психологізм новел В. Стефаника засобами фразеології. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 3–5.
3. Баран Я. Структурно-семантичний та структурно-граматичний аналіз фразеологізмів у новелах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 84–86.
4. Баран Я. Фразеологічні діалектизми у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 5–7.
5. Баран Я. А. Прагматичний аспект реалізації фразеологізмів у новелах В. С. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 116–119.
6. Батюк Л. І. Твори В. Стефаника як джерело вивчення південно-західних говорів. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 119–122.
7. Бекеш Н. Морфологічні риси покутського говору в художніх творах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 87–89.
8. Бичко З. Опільсько-покутські лексичні ізоглоси в творах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 89–91.

9. Бичко З. М. Покутсько-бойківські ізоглоси в новелах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 123–124.
10. Бичко З., Бичко Н. До питання про мову художніх творів В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 7–8.
11. Бігусяк М. Етнофраземи в новелах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 91–93.
12. Білоусенко П. Словотвірні діалектизми у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 9–11.
13. Богдан С. Типологічне й індивідуальне в епістолярній поведінці Василя Стефаника: звертання. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2004. Випуск 34. Частина II. С. 225–230.
14. Бондаренко Д. Назви рослин у творах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 11–13.
15. Бондаренко Д. В. Порівняння у творах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 124–128.
16. Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах. Т. 2. Українська мова. Київ: Наукова думка, 1977. 632 с.
17. Бусько М. Мовні засоби створення образу часу у новелах В. Стефаника та оповіданнях Б. Лепкого. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 94–96.

18. Вакалюк Я. Лексико-семантична характеристика слів *великий, малий* у художніх творах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 96–98.
19. Вакалюк Я. Ю., Василевич Г. Я. Лексема *мати* в художніх творах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С.128–131.
20. Василь Стефаник : інтерпретації / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2023. 664 с.
21. Василь Стефаник: наближення / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 512 с.
22. Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах / упоряд. С. Хороб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2021. 476 с.
23. Василь Стефаник у критиці та спогадах. Київ: Дніпро, 1970. 482 с.
24. Василь Стефаник – художник слова / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника; Редкол. : В. В. Ґрещук, В. І. Кононенко, С. І. Хороб. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 271 с.
25. Височина А., Попова І. Морфологічні діалектизми у творах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 16–18.
26. Гандзюк С. Категорія виду українського дієслова у німецькому перекладі І. Поповича новели В. Стефаника “Кленові листки”. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 18–21.
27. Гандзюк С. П. Проблема збереження етнічно-мовної своєрідності в німецькомовному перекладі Е. Залевського

- новели В. Стефаника “Палій”. *Стефаниківські читання*. Випуск І. Івано-Франківськ, 1990. С. 131–133.
28. Голянич М. І. Кольористична лексика в новелах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск І. Івано-Франківськ, 1990. С. 133–136.
29. Гончар О. Відлито у вогнях душі. *Співець знедоленого селянства*. Київ : Дніпро, 1974. С. 74–77.
30. Грицюта М. С. Художній світ В. Стефаника. Київ : Наукова думка, 1982. 200 с.
31. Грінченко Б. Белетристичні перлинки. *Василь Стефаник у критиці та спогадах: статті, висловлювання, мемуари* / Упоряд., вступ. ст. та прим. Ф. Погребенника. Київ : Дніпро, 1970. С. 45–46.
32. Грещук В. Словотвір і художній текст (на матеріалі новел В. Стефаника). *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 21–23.
33. Грещук Василь. Взаємодія української літературної мови і південно-західних діалектів: мова новел Василя Стефаника. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ, 2007–2008. № 8–9. С. 3–13.
34. Грещук Василь. Лексика новел Василя Стефаника: кількісний аналіз. *Шевченко. Франко. Стефаник: Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 276–285.
35. Грещук Василь. Лінгвістичне стефаникознавство: здобутки і перспективи. *Студії з українського мовознавства: Вибрані праці*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. С. 286–304.

36. Ґрещук Василь. Літературно-діалектний дуалізм новел Василя Стефаника. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. На пошану Йосипа Олексійовича Дзензелівського (до 100-річчя з дня народження). Випуск 2 (46). Ужгород, 2021. С. 86–90.
37. Ґрещук Василь. Словник мови художніх творів Василя Стефаника (фрагмент – літери И, І, Ї, Й, К). Івано-Франківськ, 2025. [Машинопис].
38. Ґрещук Василь, Ґрещук Валентина. Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2025. 176 с.
39. Ґрещук Василь, Ґрещук Валентина. Епітетна характеристика назв частин тіла та одягу персонажів у новелах Василя Стефаника. *Збірник наукових праць на пошану професора Теодозія Михайловича Возного*. Львів : Растр-7, 2022 а. С. 407–418.
40. Ґрещук Василь, Ґрещук Валентина. Епітетна характеристика персонажів у новелах Василя Стефаника. *Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах* / упоряд. С. Хороб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2021. С. 332–341.
41. Ґрещук Василь, Ґрещук Валентина. Порівняння в новелах Василя Стефаника. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт, 2022 б. С. 33–45.
42. Ґрещук Василь, Ґрещук Валентина. Фраземний простір у новелах Василя Стефаника. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. На пошану Василя Німчука, члена-кореспондента НАН

- України, доктора філологічних наук, професора (до 90-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С. І. 2023. Випуск 2 (50). С. 127–138.
43. Грещук О. Словотвірно-споріднені слова як засіб єдності художнього тексту (за новелами В. Стефаника). *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 105–107.
44. Дарчук Н. П. Загальне й індивідуальне в авторському стилі. Автор. канд. дис. Київ, 1975.
45. Демська О. Омонімія у художній мові Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 107–109.
46. Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці у 3 томах, 4 книгах. Львів: [У надзаг. : Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Книга 1. 432 с.
47. Домбровський В. Українська стилістика й ритміка. Перемишль, 1923. Фотопередрук зі статтею Євгена Пшеничного та післясловом Олекси Горбача. Мюнхен, 1993. 177 с.
48. Дяків О. Ю. До історії перекладу О. Кобилянською новел В. Стефаника німецькою мовою. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 136–139.
49. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Львів, 1996. Т.6. 2005. 2400 с.
50. Євтушина Т. О. Емоційність Стефаникових фразеологізмів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія “Філологія”. Харків, 2004. Випуск 41. С. 180–184.

51. Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. Т. I (А–О). Фотопередрук з післясловом Олекси Горбача. Мюнхен, 1982. 794 с.
52. Жилко Ф. Т. Говори української мови. Київ : Рад. школа, 1958. 171 с.
53. Загнітко А. Особливості прозового синтаксису Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 109–111.
54. Зеленько А. Взаємодія загальнономовного й діалектного як один із компонентів творчої манери В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 35–36.
55. Іванова А. Семантика порівнянь у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 39–40.
56. Каспришин З. Епітет у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 40–42.
57. Каспришин З. О. До питання про словотвірні особливості мови творів В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск I. Івано-Франківськ, 1990. С. 139–143.
58. Кисілевський К. Надпрутський говір Стефаникових персонажів: Матеріали до словника. *Українське мовознавство в останній добі*. Рим, 1973. С. 152–189.
59. Кліщун Г., Чорненський Я. Культурологічний аспект діалектизмів мови творів В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 114–115.
60. Кобилянська М. Особливості дієслівного керування у мові творів В. Стефаника. *Василь Стефаник і*

- українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 47–49.
61. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова : (Східнокарпат. і покут. діалекти, їх походження і відношення до укр. літ. мови). Київ : Рад. шк., 1960. 273 с.
 62. Кобилянський Б. В. Про діалектизми в мові художніх творів та про мову творів В. Стефаника і Марка Черемшини. *Наукові записки Львівського пед. ін-ту*. Серія філологічна. Т.12. Частина 2. 1959. С. 13–25.
 63. Кобилянський І. Перифраза у творах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 45–46.
 64. Ковалик І. До характеристики мови В. Стефаника. Функційність діалектизмів у творах В. Стефаника. *Рідна мова*. 1937 а. № 4. С. 159.
 65. Ковалик І. До характеристики мови В. Стефаника. Функційність діалектизмів у творах В. Стефаника (З методи мовних дослідів). *Іван Ковалик. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці*. Частина II. Львів – Івано-Франківськ, 2008 а. С. 404–407.
 66. Ковалик. І. Наукові основи побудови Словника мови художніх творів Василя Стефаника. *Ковалик І. Питання українського і слов'янського мовознавства : Вибр. тв.* Частина II / [упор. З. Терлак]. Львів–Івано-Франківськ, 2008 б. С. 382–388.
 67. Ковалик І. Стефаникове назовництво. Методика й техніка назовництва в творах Стефаника. *Іван Ковалик. Питання українського і слов'янського мовознавства*.

Вибрані праці. Частина II. Львів – Івано-Франківськ, 2008 г. С. 408–411.

68. Ковалик І. Характеристика стилю В. Стефаника. Порівняння й епітети як артистичний засіб образowości стилю Стефаника. *Іван Ковалик. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Частина II*. Львів – Івано-Франківськ, 2008 г. С. 397–403.
69. Ковалик І. Характеристика стилю В. Стефаника. Порівняння й епітети як артистичний засіб образowości стилю Василя Стефаника. *Рідна мова*. 1937 б. № 6. С. 247–250.
70. Ковалик І. І. Наукові основи побудови Словника мови художніх творів Василя Стефаника. *Ковалик І. І., Ощипко І. Й. Художнє слово Василя Стефаника: Матеріали для Словопокажчика до новел В. Стефаника*. Львів: Вид-во Львівського університету, 1972. С. 95–101.
71. Ковалик І. І. Про типологічну інтерпретацію художнього слова та вияву майстерності у Словнику мови творів І. Франка. *Іван Ковалик. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Частина II*. Львів – Івано-Франківськ, 2008 в. С. 371–381.
72. Ковалик І. І., Ощипко І. Й. Художнє слово Василя Стефаника: Матеріали для Словопокажчика до новел В. Стефаника. Львів: Вид-во Львівського університету, 1972. 102 с.
73. Ковалик І., Грещук В., Невідомська Л. Принципи укладання Словника мови художніх творів В. С. Стефаника. *Теорія і практика лінгвістичного*

аналізу художнього тексту. Тернопіль : ЛЛЕЯ , 1997. С.71–91.

74. Ковальчук М. Синтаксичні форми вираження трагічного у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 42–44.
75. Кононенко І. Прикметники у контексті новелістики В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С.81–83.
76. Коропенко І. Специфіка запозичень у словнику мови В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 51–53.
77. Крушельницький А. “Бо пани тебе не приймуть” (Замість привіту на шістдесятиліття В. Стефаникові). *Василь Стефаник у критиці та спогадах*. Київ : Дніпро, 1970. С. 113–119.
78. Кучеренко Л. Порівняльні конструкції в мові новел В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 54–56.
79. Лазарович В., Шацька Г. Деякі особливості ранніх перекладів новел В. Стефаника на німецьку мову. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 116–117.
80. Лесин В. М. Василь Стефаник – майстер новели. Київ : Дніпро, 1970. 332 с.
81. Лесин В. М. Про відношення мови В. Стефаника до літературної мови. *Тези доповідей VI Української славістичної конференції*. Чернівці, 1964. С. 83–85.
82. Лесин В. М. Ще раз про мову В. Стефаника. *Радянське літературознавство*. Київ, 1965. № 9. С. 38–48.

83. Лесюк М. Словник мови художніх творів Василя Стефаника (фрагмент – літери Г, Ґ, Д, Е, Є, Ж, З). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2021. 384 с.
84. Лесюк М. Функції дієслова *бути* в художніх творах Василя Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 117–120.
85. Лесюк М., Попойлик Ю. Фразеологія “абсолютного пана форми”. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2 (34). Івано-Франківськ, 2016. С. 43–50.
86. Матвіяс І. Г. Роль творчості В. Стефаника в розвитку української літературної мови. *Співець знедоленого селянства: відзначення 100-річчя від дня народження В. Стефаника: збірник документів і матеріалів*. Київ, 1974. С. 189.
87. Микитин О. Структурно-семантичні особливості десубстантивів у новелах В. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 122–125.
88. Микуш С. Вивчення поезики Василя Стефаника. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. 174 с.
89. Мірошниченко В. Творчість В. Стефаника в англомовних та французьких перекладах. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 58–60.
90. Моренець В. В. Мовностилістичні ознаки жанру і творча самобутність письменника. *Українське мовознавство*. Випуск 2. Київ, 1974. С. 59–66.
91. Олексенко В. Мовні засоби вираження емоцій у новелах Василя Стефаника. *Василь Стефаник і українська*

- культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 60–62.
92. Петличний І. З. Лише діалект чи літературна мова і діалект? (З приводу статті Б. В. Кобилянського “Про діалектизми в мові художніх творів та про мову творів В. Стефаника і Марка Черемшини”). *Питання українського мовознавства*. Кн. 5. Львів, 1962. С. 130–140.
93. Плющ П. Слово з глибини чулого серця: (із спостережень над мовою і стилем Василя Стефаника). *Мовознавство*. № 2. Київ, 1972. С. 3–12.
94. Погребенник Ф. П. Василь Стефаник у слов’янських літературах. Київ : Наук. думка, 1976. С. 144–224.
95. Россельс В. Проза Стефаника і спроба її сприйняття : (Роздуми перекладача). *Співець знедоленого селянства*. Київ, 1974. С. 147–151.
96. Сікорська З., Терновська Т. Лінгвостилістичний аналіз новели В. Стефаника “Злодій”. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 65–67.
97. Сімович В. Граматика української мови. Друге видання з одмінами й додатками. Київ-Ляйпціг: Українська накладня. Коломия–Winnipeg MAN, 1920. 584 с.
98. Скаб М. Лінгвістичний аналіз новели В. Стефаника “Новина”. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 67–69.
99. Словарь української мови / Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. I–IV. Київ 1907–1909. Репринтне видання. Київ: Вид-во “Довіра” – УНВЦ “Рідна мова”, 1997. 2971 с.

- 100.Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика української мови. Трете перероблене видання. Відень, 1914. 202 с.
- 101.Сніжко Н. Виробнича лексика в художній мові В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 69–71.
- 102.Стефаник В. Лист до Осипа Назарука від 27. XII. 1930 р. *Вісник НТШ*. Ч. 45. Весна–літо. Львів, 2011. С. 57.
- 103.Стефаник В. Повне зібрання творів: у 3 т. Т. 2. Київ : Видавництво АН УРСР. 1953. С. 83–84.
- 104.Стефаник В. Повне зібрання творів: у 3 т. Т. 3: Листи. Київ: Видавництво АН УРСР. 1954. 330 с.
- 105.Стефаник Василь. Автобіографія. *Василь Стефаник. Повне зібрання творів: В трьох томах*. Т. 2. Київ. 1953. С. 18.
- 106.Стефаник Василь. Повне зібрання творів у трьох томах. Т. I. Новели. Василь Стефаник. Київ : Вид-во Академії Наук УРСР, 1949. 375 с.
- 107.Стефаник Василь. Твори. З дереворитами В. Касіяна і М. Бутовича. Львів, 1933. 222 с.
- 108.Суханова В. Ф. Стилiстичнi функцiї синтаксичних одиниць у новелах В. Стефаника (Архiтектонiчнi одиницi тексту): автореф. дис. канд. фiлол. наук. Івано-Франківськ, 1971. 25 с.
- 109.Труш І. Із статті “Василь Стефаник”. *Василь Стефаник у критиці та спогадах*. Київ: Дніпро, 1970. С. 45.
- 110.Турбацький Л. Із статті “Літературні замітки” (Мужицька еміграція в нашій літературі). *Василь Стефаник у критиці та спогадах*. Київ: Дніпро, 1970. С. 36.

111. Турчин В., Турчин М. Контрастивний аналіз лексики новели В. Стефаника “Діточа пригода” в перекладі Р. Курінного на німецьку мову. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 125–127.
112. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
113. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ ст. *Василь Стефаник у критиці та спогадах: Статті, висловлювання, мемуари* / Упоряд., вступ. ст. та прим. Ф. Погребенника. Київ : Дніпро, 1970. 483 с.
114. Франко І. Літературна мова і діалекти. *Франко І. Збір. тв. у 50-ти тт.* Т. 37. Київ : Наукова думка, 1982. С. 205–210.
115. Христіанінова Р., Дякіна В. Фонетичні діалектизми в новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 75–77.
116. Чабаненко В. А. Явища експресивного синтаксису в новелах В. Стефаника. *Студії з мовознавства*. Київ : Вища школа, 1975. С. 236–241.
117. Частотний словник сучасної української художньої прози: В двох томах. Т 2. Київ : Наук. думка, 1981. С. 712–713.
118. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника. Видавництво “Сучасність”. Нью-Йорк, 1989. С. 210–232.

- 119.Шумей І. Термінологічна лексика ткацтва у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура (Тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 77–79.
- 120.Шутова Л. Лінгвостилістичний аналіз новели В. Стефаника “Роса”. *Стефаниківські читання*. Випуск II. Івано-Франківськ, 1993. С. 129–131.
- 121.Юрій Федькович: Словопоказчик мови творів письменника / Гол. ред. Лук’янюк К. М. Чернівці : Місто, 2004. 188 с.

Додаток

Додаток містить фрагмент “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” (літери И, І, Ї, Й, К), опрацьований Василем Грещуком, який укладав колектив кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (тепер Карпатський національний університет імені Василя Стефаника) на тих засадах, що висвітлені у монографії Миколи Лесюка “Словник мови художніх творів Василя Стефаника (фрагмент)”.

Список умовних скорочень

<i>виг.</i> – вигук	<i>імен.</i> – іменник
<i>Д. (дав.)</i> – давальний (відмінок)	<i>ірон.</i> – іронія, іронічне
<i>діал.</i> – діалекте	<i>ким-н.</i> – ким-небудь
<i>дієприкм.</i> – дієприкметник	<i>Кл.</i> – кличний (відмінок)
<i>докон.</i> – доконаний (вид)	<i>кого-н.</i> – кого-небудь
<i>етн.</i> – етнографічне	<i>кому-н.</i> – кому-небудь
<i>займ.</i> – займенник	<i>куди-н.</i> – куди-небудь
<i>збірн.</i> – збірне	<i>лайл.</i> – лайливе
<i>зменш.</i> – зменшене	<i>М. (місц.)</i> – місцевий (відмінок)
<i>зменш.-пестл.</i> – зменшувально-пестливе	<i>мин.</i> – минулий
<i>Зн. (знах.)</i> – знахідний (відмінок)	<i>мн.</i> – множина
<i>зневажл.</i> – зневажливе	<i>Н. (наз.)</i> – називний (відмінок)

неозн.-кільк. – неозначено-кількісний
нім. – німецьке
образн. – образно
одн. – одина
однокр. – однократний
означ. – означальний
Ор. (орудн.) – орудний (відмінок)
пас. – пасивний
перен. – переносно
пестл. – пестливе
польськ. – польське
прийм. – прийменник
прикм. – прикметник
присв. – присвійний
присл. – прислівник
Р. (род.) – родовий (відмінок)
розм. – розмовне
сполучн. – сполучник
т. ін. – таке інше

ужив. – уживається
у зверт. – у звертанні
у знач. – у значенні
у повт. – у повторі
у порівн. – у порівнянні
у прокл. – у прокльонах
у спол. – у сполученні
у цит. – у цитаті
фолькл. – фольклор
хто-н. – хто-небудь
цсл. – церковнослов'янське
ч. – час
част. – частка
чиєї-н. – чиєї-небудь
чий-н. – чий-небудь
чим-н. – чим-небудь
числ. – числівник
чого-н. – чого-небудь
що-н. – що-небудь
який-н. – який-небудь
яких-н. – яких-небудь

И

ИЙ див. **ІЙ**

ИНАКШЕ див. **ІНАКШЕ**

ИНЦ, діал. (1). Нім. Ужив. при лічбі у знач. раз, один. [Дідух] *Поклав голову в долоні і довго щось собі нагадував. Встав із-за стола, підійшов до жінки і взяв її за рукав. – Стара, гай, машир **инц**, цвай, драй! Ходи, уберемоси попанички та й підемо панувати.* 71.

ИНШИЙ див. **ІНШИЙ**

ИНЬШИЙ див. **ІНШИЙ**

І

ІВАН (115). Чоловіче ім'я. *Але часом серед найбільшого розгону, на самій середині гори **Іван** починав налягати на ногу і спирав коня.* 61.

+ Одн. Н. **Іван** 3 (2 р.), 4, 8, 20 (5 р.), 21 (2 р.), 31 (2 р.), 32, 61 (6 р.), 62 (5р.), 64 (7 р.), 65, 68, 70 (2 р.), 71 (4 р.), 72, 75, 77 (4 р.), 79 (3 р.), 137 (2 р.), 138, 140, 149, 180, 181, 182, 183 (4 р.), 205, 207 (2 р.), 249, 250 (6 р.), 251 (2 р.), Д 228; Р. **Івана** 4, 12, 27, 49, 61, 64, 70, 142, 249, Д 219; Д. **Іванові** 67, 251; Зн. **Івана** 29, 30, 49, 61 (2 р.), 62 (2 р.), 64 (2 р.), 69, 71, 72, 138, 250, М. **на Івані** 61; Кл. **Іване** 3, 4, 6, 65, 66 (2 р.), 69, 96, 137, 138, 139, 194, 207, Д 382.

ІВАНИХА, діал. (9). Паралельне з офіційним ім'ям жінки, що давалося на основі імені її чоловіка; жінка Івана.

На подвір'ю Іван танцював даліше якоїсь польки, а Іваниха обчепилася руками порога і приповідала.. 71.

+ Одн. Н. **Іваниха** 64, 67, 181, 200, 301; Р. **Іванихи** 40, у **Іванихи** 39; Ор. над **Іванихою** 71.

ІВАНІВ (4). Належний Іванові. *І таких їх [проміння] було багато в хаті, що баба виділа кождіський палець Іванів на стіні.* 96.

+ Одн. Н. **Іванова** 64, 205; Мн. Р. **Іванових** 61.

ІВАНКІВ (1). Належний Іванкові. *У хаті було так ясно, що баба Грициха виділа кождий палець Іванків, де він до стіни притулився.* 96.

ІВАНКО (7). Змени.-пестл. до **Іван**. *І почитую собі на велику, шо це Настя, а на малі, шо це Марійка зараз за нев, а це Іванко, а це Василько...* 97.

+ Одн. Н. **Іванко** 23, 96, 290; Р. **Іванка** 98; Кл. **Іванку** 71, 184.

ІГЛА, діал. (2). Голка. *Та й наказували [мама] Марійці, аби ніколи не брала три нитці, лишень дві поза іглу, бо фасольки будуть череваті* 101. / **Образн.** (1). *Остина лізе в рот, у горло. Палить червоними іглами і вся коло серця сходиться, і пече некольним огнем, і ріже в саміське серце...* 110.

ІД див. ДО

ІЖИ (1). *Сполучн., цсл. Котрий, який. У молитві. – Мнеоца і сина, і світого духа, амініь. Очинаш іжи єс на небесі і на землі.. 55.*

ІЗ див. **З**

ІЗГОНИТИ (1). *◇ У спол. вітер когось з ніг ізгонит – див. ВІТЕР*

ІЗ-ЗА див. **З-ЗА**

ІЗЗАМОЛОДУ (3). *Присл. За молодих літ, у молоді роки. Відай, воно правда, шо він ще іззамолоду купив собі щезника. 81.*

+ іззамолоду 203, 229.

ІЗЗИРАТИСИ, діал. (1). *Звертати увагу на кого-, що-н. Всі храмові іzziраюси, як на чудо. 84.*

ІЗНИРНУТИ, діал. (1). *Пропасти, зникнути, щезнути. Добре ксьондз із Грушевої казав, шо нарід даєси на підмову всяким кримінальникам, а потім, каже, прийде шо до чого, а вони ізнирли, а дурний нарід сидит по арештах. 78.*

ІЗО див. **З**

І-І (1). *Виг. Ужив. при вираженні незгоди з чийми-небудь словами чи діями. І-і, кілька ти нам крові вже пустив перед службою з борода та лица. 213.*

ІЙ, діал. (1), **ИЙ**, діал. (1), **ЇЙ**, діал. (1). *Виг. Ужив. при вираженні незадоволення, докору, осуду, жалю, безнадійності і т. ін. Ій, чорт вас бери, менше буду роботи мати, а пенсія одна. 209. [–] Нагадав-єм собі за свій хрест,*

та й мене гет відійшло. **Ий**, як не побіжу, не побіжу на свій горб! 69. **Йй**, чого ж ви хочете від них? Це ж наше войско. 198.

ІЛАШ (2). Чоловіче ім'я. *Здайтеся на бога – може вас потішит ... – так казав Ілаш, що знав до худоби.* 49.

+ Одн. Н. **Ілаш** 50.

ІЛАШКО (1). *Змени.-пестл. до Ілаш. – Ой, Ілашку, видко, що не буде, але як єї не буде, та й мене не траба.* 49.

ІМИТИ див. **ЙМИТИ**

ІМ'Я (1). Особиста назва людини, що дається їй після народження. *Мала Доця ходила лавою поза плечі газдів, що писали коло довгого стола свої імена.* 91.

ІНАКШЕ (4), **ІНАКШЕ**, діал. (1). *Присл. до інакший. Гадав-єм, що вас за стів пообсаджую, як прийдете на весіле синове, але інакше зробилоси.* 65. *Я потакую, а в голові собі міркую інакше.* 282.

+ **інакше** 162, 209, 250.

ІНАКШИЙ (1). Інший, не такий. *Аді, та же то не лиш худоба інакша настала, а свині ж давно такі були?* 75.

ІНДИК (1). Великий свійський птах, якого вирощують на м'ясо; індійський півень. *Сини і невістки помирили зо сміху від Луця Заливайка та від індика, що лишень тільки має розуму, що в хвості.* 115.

ІНІЙ (2). Паморозь, наморозь. *Чорне волосся посивіло від інею..* 147.

+ Одн. Ор. із інеєм 147.

ІНТЕЛІГЕНТНИЙ (1). Освічений, культурний. *Він чоловік інтелігентний, то повернув до доктора Подюка, аби дав йому свідоцтво лікарське.* 251.

ІНТЕРЕСНИЙ (1). Цікавий. – *А найновішого інтересного я небагато годен розповісти.* 259.

ІНТЕРЕСУВАТИ (1). Цікавити. *Малий Максим, якого гусари все дуже інтересували, викинув свою дитину з подолка та почав докладно розглядати гусарську дитину.* 202.

ІНШИЙ (12), **ИНШИЙ**, діал. (1), **ИНЬШИЙ**, діал. (1). 1. Який відрізняється від названого, даного; який існує, перебуває не в цьому місці, не в цих обставинах; не цей, не той (8). *Приносили з дому то хліб, то солонину, то інший харч, а грошей ніколи.* 212. а). Який змінився порівняно з попереднім; не такий, як раніше; інакший (2). – *Але внуки інші, як давно були, в них книжки, в них співанки інші.* 239. б). Ще який-н. із групи людей, об'єднаних спільною ознакою (1). *Потім щонеділі читав тому книжку все в іншої газдині і брав за то дві шустці на горівку і колач, аби мав чим закусити.* 116. в). У знач. імен. **інше**. Те, що відрізняється від названого, даного; не те що було (1). – *То не хотічи, а це інше.* 213. *То не за дівки йде бесіда але зато, що нарід тепер став якийсь инший.* 283. *Клопіт такий був, бо старі не пускали в день сипати, робота в поли, а ми*

змовили си і сипали ночами: одні кіньми, другі тачками, **иньші** лиш рискалями. 180.

◇ У спол. на іншу моду див. **МОДА**

+ Одн. Н. **інший** 212, (в) **інше** 259; Ор. **іншим** 138; Мн. Н. **інші** 33, 197; Р. (до) **інших** 251; Мн. Н. **інші** 239.

ІРОНІЯ (1). Прихована посмішка; глузування, кепкування, глум. / Образн. З його білих уст курилася **іронія**. 257.

ІСНІСЬКИЙ, діал. (1). Цілком, зовсім, абсолютно подібний. Розповідають так докладно про тих дітьчиків, що все були **існіські** такі, як арендар. 257.

ІСТИК (1). Паличка з залізним наконечником для очищення лемеша або чересла в плузі від прилиплої землі. Латали собі постолі, стягали мотузками сардачини і направиляли **істики**. 132.

ІСТОРІЯ (5). 1. Оповідання, розповідь про кого-, що-н. (2). Як почали просити старого Палату та й врейти упросили, аби оповів їм, молодим товаришам, яку цікаву **історію** з селянського життя. 257.

2. Подія, пригода, випадок (2). Далі майстер не розповідав своїй **історії**, бо всі знали, що потім сталося. 32.

3. Процес розвитку, зміна чого-н.; події в житті народу тощо (1). / Образн. Рефрен української **історії** мужньо звучав у того коня: – За мнов гармати, як грім, гриміли. 204.

+ Одн. Зн. **історію** 1 – 259, 2 – 251.

ІТАЛЬЯН, діал. (1). Італієць. *Зяті були прусаки, москалі, поляки, італьяни з неволі і українці з німецьких таборів.* 232.

ІТИ (75), **ЙТИ** (144). 1. Ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі (про людину або тварину); протилежне – стояти, бігти. *Будуть вони іти, іти, йти і зіпруться на одній ниві.* 117.

2. Виходити, вирушати в певному напрямі, до кого-н. *Іван зачав говорити по-польськи, що має платити вексель, що через те мусить іти до міста.* 250.

3. Рухатися в якомусь напрямі (про види транспорту та інші засоби пересування); їхати, плисти, летіти. / *Перен.* Пересуватися в небі (про небесні світила, хмари) / *Перен.* Прямувати, рухатися в якому-н. напрямку. *Дід показував їм на ярмі різблені плуги, воли, погоничі і казав, що вони також незабавки будуть іти в поле орати.* 115.

4. Виходити, виділятися з чого-н. (про дим, тепло, запах тощо). / *Перен.* Чутися, розлягатися, лунати (про звук, голос тощо). *Антін б'єся обидвома кулаками в груди, аж гомін селом іде.* 13.

5. Приступати до якої-н. дії, праці. *Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну.* 207.

6. Тривати певний час; тягтися, продовжуватися. *Йде боротьба безпощадна, і отаку вам забавну історію скажу.* 259.

7. Брати шлюб; виходити заміж. *То ще, як я йшла за Семена, то мої мама мені повістували за се та й не радили йти.* 155.

8. Образн. Те саме, що личити. *Але я собі заберу волося так, як жовнір тай буде міні ліпше йти.* 12.

9. Перен. Ужив. у зворотах, що характеризують фізичний або психічний стан людини; (не) мати охоту, бажання їсти, пити що-н. *А мені ж оца їда має йти в смак, як я знаю, шо вони без мене в стодолі нічо не робльит?* 124.

10. Образн. Наставати, наблизитися (про певний відрізок часу, період життя, розвитку, про якусь подію); насуватися (про щось страшне, лихе); наставати як наслідок певної дії, вчинку. *Господиня і сусідські дівки поралися та варили м'ясо, господар хати шукав келишка, але великого, і все йшло скоро вперед.* 258.

◇ У спол. **іти (йти) на смерть** – не боятися загинути, бути готовим на самовідданий вчинок заради кого-, чого-н. *Молоді, як пінка, співають, як ідуть на смерть.* 230. / ◇ У спол. *Прийшло до такого, шо аж мусило чієс житє йти на смерть.* 183.

+ **іти** 1 – 4, 13; 2 – 67 (2 р.), 1 – 117, 133 (3 р.), 134; **іду** 1 – 13, 14, 30, 2 – 31, 1 – 66, 97, 1 – 134, 169, 2 – 217, 1 – 232; **ідеш** 2 – 140; **іде** 1 – 81, перен. 4 – 110, 1 – 126, 2 – 139, 1 – 188, перен. 4 – 225, 257; **ідемо**, 1 – 250; **ідем** 5 – 206; **ідуть** перен. 4 – 70, перен. 3 – 223; **ідуг** 2 – 96; 1 – 97 (2 р.); **іди** 1 – 55, 114 (2 р.), 125, 143, 205, 250; **ідіть** 1 – 209; **ідіт** 1 – 188; **ішов** 1 – 61, 72, 73, 81, 113, 2 – 121, 1 – 125, 126, 130,

132, 167, 204, 247, 250 (2 р.); **ішла** 1 – 42, 6 – 46, 2 – 236;
ішли 1 – 44, 135, 193, 4 – 205, 7 – 205; **ідучи** 1 – 22, 237.

+ **йти** 2 – 13, 21, 22, 1 – 54, 2 – 67, 1 – 108, 117 (2 р.),
120, 121, 130, 7 – 155, 1 – 156, 2 – 159, 1 – 166, 167, 169, 195,
201, 208, 218, 2 – 250; **йду** 1 – 13, 14, 3 – 15, 1 – 30, 50, 54,
105 (2 р.), 128, 158, 164, 165, 169, 217, 234, Д 383; **йдеш**
3 – 15, 1 – 138, Д 382; **йде** 1 – 37, *перен.* 9 – 64, 1 – 75, *перен.*
3 – 99, 1 – 110, *образн.* 10 – 124, 1 – 126, 128, *образн.*
10 – 151, 154, 1 – 158, 167, 168, 3 – 198, *перен.* 3 – 201, *перен.*
9 – 205, 5 – 244, 1 – 248, 257, Д 383, Д 384, II 45 (3 р.); **йдемо**
1 – II 46; **йдете** 2 – 84, 1 – 97, 154, 155, 167, 5 – 180, 1 – 195;
йдуть *перен.* 4 – 70, 2 – 84, 1 – 126, 146 (2 р.), 168, 192, 239;
йдут 1 – 42, 160, 214; **йди** 1 – 16 (2 р.), 26, 27, 28, 29 (2 р.),
48 (2 р.), 54, 86 (2 р.), 105 (2 р.), 134 (2 р.), 141, 154 (2 р.),
5 – 181 (2 р.), 1 – 190, 218, 235 (2 р.); **йшов** 1 – 16, 54, 2 – 79,
у порівн. 1 – 108, 1 – 113, 122, 2 – 127, 1 – 140, *перен.* 4 – 147;
йшла 5 – 70, 91, 1 – 113, 5 – 119, 2 – 193, 7 – 216, 1 – 235,
образн. 10 – 247; **йшло** *образн.* 10 – 13, 30 (2 р.); **йшли**
1 – 115, *образн.* 6 – 130, 1 – 132, 244, *перен.* 9 – II 45; **йдучи**
1 – 170, 238, 245.

ІЩЕ *див.* **ЩЕ**

Ї

ЇДА (5). Їжа, страва. *А міні ж оца їда має йти в смак, як я знаю, шо вони без мене в стодолі нічо не робльит?* 124.

+ Одн. Н. **їда** 64; Р. **їди** 151, 250, **від їди** 144.

ЇДКО (1). *Присл. Перен.* В'їдливо, дошкульно, ущипливо. *На другий день ранісінько прийшов післанець, що дід Гриць, як я від'їхав, казав собі малому внуці заграти на сопілку, напився молока, жартував їдко зі своєю бабою, убрався в білу сорочку, засвітив свічку в руках, ляг на постіль і зараз сконав.* 219.

ЇДЬ, діал. (4). 1. Те, що терзає, мучить кого-н. (1). *Не встидайся, але викажи свою їдь, що тебе їсть, та може ми що тобі порадимо, або поможемо?* 153.

2. Отрута (1). / *Образн.* Прийшла весна та й пустила йому їди в кров.. Д 387.

3. *Перен.* Пощипування (про мороз, росу тощо) (1). – *Ото-м ся, росо, находив по тобі, ото-сь мене ся наїла, але твоя їдь була така, як мід, що щипає і смакує.* 238.

◇ У спол. дістати їдь див. ДІСТАТИ

ЇЗДЕЦЬ, діал. (2). Вершник. *Відси летіли на бабу їзці.* У зелених кабатах, з люльками в зубах, на червоних конях. 45.

+ Мн. Н. їзці 45.

ЇЙ див. ІЙ

ЇСТИ (91). 1. Споживати їжу; харчуватися. [–] *Насте, бігме, буду бити, шо я тобі дам їсти?* 201.

2. Роз'ятрювати, роз'їдати, руйнувати. *Не встидайся, але викажи свою їдь, що тебе їсть, та може ми що тобі*

порадимо або поможемо? 153. / Перен. Тихо, птахи співають, а роса їсть ноги. 238.

3. Завдавати болю, смутку; мучити. / Перен. – *А хоть би-м і замерзла, то їду до него, то в мене наймиліша дитина, може він голоден, може його нендза їсть, може за гратами замерзає. 243.*

◇ У спол. **сиру землю їсти** – загинути, померти. – *Клади, каже, голову на поріг, най рубаю, ти підеш сиру землю їсти, я на шибеницу, а діти жидам воду носити. 83.*

+ **їсти** 1 – 10, 44, 47, 50, 51 (2 р.), 54, 64, 66, 81, 83, 101 (3 р.), 113, 118 (2 р.), 119, 122, 125 (3 р.), 126, 130, 137, 141 (2 р.), 143 (3 р.), 148, 152, 158, 182, 196 (3 р.), 197, 201 (4 р.), 209, 211, 218 (2 р.), 247 (3 р.), 249, 250, 270, 276, 277 (2 р.), 291, 329; **їде (їсти)** 1 – 182; **їв** 33, 211, 218, 234; **їла** 1 – 33, 42, 98, 238, Д 386; **їж** 1 – 201, 218, 230; **їжте** 1 – 51, 90, 144, 188, 277; **їмо** 1 – 80; **їли** 1 – 44, 51 (2 р.), 54, 101, 258, 276, 291, 301; **ївши** 1 – 204.

ЇСТКИ (2). *Пестл. до їсти. Він мамі їстки внесе, він сорочечку мамі на плечі натъигне, він мамі не скидаєси. 88.*

+ **їстки** 37.

ЇХАТИ (11). 1. Рухатися, переміщатися в певному напрямку за допомогою яких-н. засобів пересування (9). *Нераз ранком, ще перед сходом сонця, їхав Іван у поле пільною доріжкою. 61. / Образн. (1). Колеса твоїх колясок їдуть моїм серцем і розрізують його. 236.*

2. Вирушати куди-н.; виїжджати. *Збереться бувало, рада і ухвалить: “так і так, це професор нелюдений, він дітий нам не вчєє добре”, зберуться до старости, вернуть з папером, но і дадуть пару волів, заладують тебе з родиною, і їдь в інше село годитися: кілька корців збіжжєа дістанеш, кілька дров, чи маєш псалтир читати в церкві, чи цілу службу співати.* 259.

+ **їхати** 1 – 197, 218; **їду** 2 – 243; **їдеш** 1 – 236; **їде** 1 – 209; **їхав** 1 – 128; **їхав-єм** 1 – 75; **меш їхати** 1 – 28.

Й

ЙМИТИ, діал. (1), **ІМИТИ**, діал. (1). 1. Схопити, впіймати, не пускати (8). *А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'єзав та месив обцасами, як у глину.* 83. / а). Схопити кого-н. за щось (5). *З громади жінок вийшла Іваниха Золота, ймила окервавленого чоловіка за рукав та й так казала ..* 181. / б). Обхопити (2). *Ймила сина за ноги.* 16.

2. Взяти (3). *Він [Федір] їмив пушками губи і стиснув, аби против бога не говорити.* 134.

3. Підхопити, схопити, не дати впасти (2). / *Образн. Хіба, щоб звізда не впала дітям на голову; але вона була жвава така, що і звізду ймила би на кінчик серпа.* 193.

◇ У спол. (2). а) **ймити в руки** – підкорити собі, примушувати слухати, коритися і т. ін. (1). *Ой ззолили нас, так нас ймили в руки, шо з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш гет іти.* 67; б) **ймити за барки** – хапати

за груди (під час сварки, бійки) (1). *Михайло ймив Івана за барки і шалено термосив ним і верещав, як стеклий.* 71.

+ **ймити** 1 – 205; **йму** 2 – 246; **ймив** 1 – 35, 180, 1. а) – 109, 2 – 45; **ймила** 1. б) – 16; **ймили** 1 – 101, 136, 180, 184, 218, 3 – 168; **ймут** 1. а) – 164; **імут** 1 – 85; **йми** 1. а) – 88.

ЙМИТИСИ *див.* **ЙМИТИСЯ**

ЙМИТИСЯ (4), **ЙМИТИСИ**, *діал.* (1). Вхопитися за щось. *Ймився за поруччє і не здавався, як той, що топиться, та філям не даєся.* 56.

+ **ймився** 136, Д 386, **ймилася** 16, **ймуся** 154, **ймивси** 183.

ЙОЙ (2). *Виг.* Ужив. для вираження страху. *У повт. Чує поза собою, як коли очима видить, що з-під стріхи вилизуєся маленький, червоний язичок, вилизуєся і ховаєся... – Ой, йой! йой!* 126.

ЙОЙКНУТИ (1). Викрикнути “йой” від болю. *Я зробок – ціле тіло мозиль, кості дрихлаві, шо заки їх рано зведеш докупи, то десіть раз йойкнеш!* 66.

К

КАБАН (1). *Зневажл.* Назва західноукраїнського селянина чи робітника, яку вживали польські пани, жандарми (1). *У зверт. – Марш, кабане, назад додому.* 250.

КАБАТ, *діал.* (2). Солдатська куртка. *Відси летіли на бабу їзди. У зелених кабатах, з люльками в зубах, на червоних конях.* 45.

+ Мн. М. у **кабатах** 45.

КАВА (1). Ароматний поживний напій (з цукром, часто також з молоком чи вершками). “*Чорна кави*” – “*Чай!*” – і *п'ємо і говоримо: біда, біда! і ще п'ємо, бо привид чуда середньовічного не дає нам супокою, нам, людям новим!* II 46.

КАВАЛОК (9). Шматок, кусок. *А батько не входив тижнями до хати, лиш надворі їв свій сухий кавалок хліба.* 234.

+ Одн. Р. для **кавалка** 101; Зн. **кавалок** 138, 204, 250; Ор. **кавалком** 68; Мн. Н. **кавалки** 258; Зн. **на кавалки** 50; Ор. **кавалками** 150.

КАВАЛОЧОК (1). *Змени.* до **кавалок**. – *Ти не будь дурний, а як дає кавалочок города, а дівка годна і постарана, та й бери.* 129.

КАВУЛЬКА, діал. (1). Верхній, зігнутий кінець костура, палиці. *Коло кожуха его паличка лежить також дуже давня, бо кавулька геть долонею витерта.* 157.

КАГАНЕЦЬ (8). Невеличкий світильник, що складається з гнота та посуду, у який наливається олія, лій чи гас. *Каганець* блимав на припічку.. 137.

+ Одн. Н. **каганець** 79, 109, 110, 159; Р. **каганця** 2 – 109.

КАГАНЧИК (1). *Змени.* до **каганець**. *На горні блимає каганчик.* 233.

КАЗАНЄ, діал. (2). Повчальна промова в церкві. *Одного лумера не знаєши, шо ксьондз казав на казаню. 33. / Перен. Причитання. – А де ж би вона дала, вона цілко любить полюванє робити в чупрі, та зараз занюхає, шо-м пив горівку. Та й казанє: не маєши стиду, старий, ні від сонца, ні від людий. 214.*

КАЗАТИ (219). 1. Передавати словами (думки, почуття тощо); висловлювати, говорити. *Мині самому гей устид вам це казати, але здає ми си, шо би-м грїх мав, якби-м цього вам не сказав. 68. / У знач. вставного слова – само собою розуміється; звичайно; звісно.*

2. Наказувати комусь робити що-н. – *Або говори з нев по добру! Як прийдеши додому, та й кажи жінці так: Мой, жінко, де ти міні прицьгала? 21.*

3. *Перен.* Свідчити про що-н. *А я накриюся подушкою, а воно [нечиста сила] по подушці тими ланцями лупить. Та й ніби каже, ніби лопатою легенькою в саму голову слово суне: а йди ж, а йди ж, зо мнов так тобі буде добре, добре. 154.*

◇ У спол. **казати (сказати) на вітер** – висловитися без певної мети, не думаючи. *Бесіда йшла сама для себе, бо треба єї було конче сказати, мусілося сказати, хоть би на вітер. 70. / ◇ У спол. **най не кажу** – немає чого сказати у відповідь, немає аргументів. *Як ноги погинаютси, коло коний, а в данці подаютси, то такі ноги, най не кажу, що варт. 202. / ◇ У спол. **нема шо казати** – без сумніву,**

безперечно, поза сумнівом. – *Добрий косар, нема що казати!* 157.

+ **казати** 1 – 14, 20, 26, 77, 117, 124, 134, 173, 263; **кажу** 2 – 4, 1 – 8, 20, 21 (2 р.), 24, 31, 38, 49, 77 (2 р.), 78, 82, 86, 92 (2 р.), 133 (2 р.), 134, 140, 145, 2 – 156, 1 – 161 (2 р.), 163, 165 (2 р.), 2 – 167, 1 – 168, 179, 2 – 206 (2 р.), 1 – 207, 214, 217, 218 (2 р.), 229, 238, 243, 244, 247, у знач. вставного слова 259; **кажеш** 2 – 133, 1 – 133, 140, 154, 162, 2 – 179; **каже** 1 – 81, 2 – 134, 1 – 139, 140, 145, 148, 155, 3 – *перен.* 155, 1 – 161, 166, 167, 168 (2 р.), 182 (4 р.), 2 – 182 (2 р.), 1 – 202, 207 (5 р.), 208, 212, 218 (2 р.), 234, 237 (2 р.), 239, 2 – 243 (3 р.), 1 – 244 (2 р.), 246, 2 – 247 (2 р.), 1 – 252 (2 р.), Д 383, 3 – *перен.* Д 385 (2 р.), Д 386, Д 387 (2 р.), II 42; **кажемо** 1 – 216; **кажете** 1 – 32, 77; **кажуть** 1 – 49, 66, 70, 75, 77, 78, 83, 99, 156, 168, 202 (2 р.), 205, 3 – *перен.* 205, 1 – 206, 218, 219, 249, 254, 313, 319, 3 – *перен.* Д 386, Д 387, 1 – II 40; **кажут** 1 – 20, 30; **казав** 1 – 33, 48, 49, 62, у знач. вставного слова 65, 67, 2 – 70, 1 – 76 (4 р.), 78 (2 р.), 79, у знач. вставного слова 81, 84, у знач. вставного слова 86, 90, 2 – 96, 1 – 98 (2 р.), 99, 116, 123, 141, 159, у знач. вставного слова 165, 2 – 179 (2 р.), 1 – 181, 184, 195, 201, 2 – 207, 1 – 214, 2 – 219, 1 – 251, II 47; **казав-єм** 2 – 125; **казала** 1 – 57, 81, 97, 102, 141, 180, 2 – 181, 1 – 195, 225, 2 – 231, 3 – *перен.* Д 385, 1 – II 48; **казали** 1 – 75, 79, 202; **кажи** 1 – 39, 54, 55, 153 (2 р.), 167, 2 – 180 (3 р.), 1 – 184 (2 р.), 2 – 201 (2 р.), 248, 254; **кажіть** 2 – 152, 1 – 167, 246, 2 – 259, 315 (3 р.).

КАЗЕТА див. ГАЗЕТА

КАЗКА (1). Розповідний народно-поетичний твір про вигадані події, вигаданих осіб. *Якас там була така люта звірь змальована, шо в казці би не склав.* 43.

КАКТУС (2). Південна рослина, що має товсте стебло (без листя), покрите колючками або лускою. / *Образн. Японська рожса похилилася і било кактуса до півночи обернулося від голосу.* II 43.

+ Одн. Р. **кактуса** образн. II 43.

КАЛАМУТНИЙ (1). Який утратив прозорість; мутний, нечистий. *У пісні. А гет пізно, як добре напився, співав: Дум, дум, дум, каламутна річка, яка була солоденька з чужов жінков нічка...* II 47.

КАЛАЧ див. **КОЛАЧ**

КАЛЕНИК (8). Чоловіче ім'я; прізвище. *Михайло Печенюк заперси ногами і руками в одвірки, і ані Петрик Синиця, ані два Золоті: Іван та Каленик не могли його витягнути надвір.* 180.

+ Одн. Н. **Каленик** 183 (2 р.), 184 (2 р.); Р. **Каленика** 183, 184; Кл. **Каленику** 184.

КАЛЕНИКІВ (1). *Присв. прикм. до Каленик (1). За нею вийшла і Каленикова жінка.* 181.

КАЛИНА (2). Кущова рослина з червоними гіркими ягодами. *У порівн. В неділю пополудні приходили до баби всі невістки з внуками. Такі чорнобриві, як гвоздики, такі червоні, як калина.* 114.

+ Одн. Н. **калина** у порівн. 190.

КАЛИНЮК (1). Чоловіче ім'я; прізвище. *Ех, господи, як Калинюк Золотий не хомне Касіянка у писок, аж повна миска нацюркотіла.* 183.

КАЛІКА (3). Той, хто позбувся якої-н. частини тіла або втратив здатність рухати нею. *На каліку то ще заробимо, але на п'яка ми не годні наробити. / У порівн. Дорога темна як сліпому молоденькому каліці.* 108.

+ Мн. Зн. **калік** 232.

КАЛОШІ, мн. (1). Взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо. *Йде хлопчик. Ноги в старих калошах.* II 45.

КАЛУЖА (1). Рідина, налита на якій-н. поверхні. *На долівці зробилася калужа крові.* 160.

КАЛЬВІН, діал. (3). Лайл. Негідник, мерзотник. – *Мамко, мамко, то-с ні дала за кальвіна, тото-с ми світ зав'езала! Аді, в неділю береси бити!* 35.

+ Одн. Н. **кальвін** 84, 136.

КАЛЬМАН (4). Прізвище. *Та як Кальман цілу годину диктував свої втрати, не поминаючи найменшої кришки, то мужики загомоніли.* 210.

+ Одн. Р. **Кальмана** 211 (3 р.).

КАМАЗЕЛЬКА, діал. (1). Безрукавка, жилетка. *Зверхи камазелька, а сорочки нема.* 76.

КАМЕНИЧНИЙ, діал. (1). Зроблений, побудований з каменю, вимощений каменем. *В головах труни прибитий віночок із жовтобрудних цвітів. З отих самих, що ростуть попри каміня на подвір'ях каменичних.* 145.

КАМЕНІТИ (1). *Перен.* Ставати нерухомим, застиглим. *Стояв [Іван] перед гостями, тримав порцію горівки у правій руці і, видко, каменів, бо слова не годен був заговорити.* 64.

КАМЕНЬ див. **КАМІНЬ**

КАМІНЄ див. **КАМІННЯ**

КАМІННЄ див. **КАМІННЯ**

КАМІННИЙ (5). 1. Зроблений з каменю (2). *Ви знаєте, що я собі на своїм горбі хресток камінний поклав.* 68.

2. *Перен.* Який має твердий характер; бездушний, нечулий, черствий (1). *Мой, я твердий, я камінний; тебе з моїх рук ніхто не вірве!* 162.

+ Одн. Н. **камінний** 1 – 61, Мн. Зн. **попри камінні** 1 – II 46; М. **по камінних** 1 – II 46.

КАМІНЧИК (2). *Змени-пестл.* до **камінь**. *Повертався заєдно у тім рівці, що дощ викопав докола будки і витягав всякі камінчики.* 145. / *Образн.* Побачивши его [пана], він мав скинути капелюх з голови і йти проти него так, як бузьок по млаці ходить, – обережно, поволеньки, аби панського **камінчика** не вразити. 121.

КАМІННЯ (1), **КАМІНЯ**, діал. (5), **КАМІННЄ**, діал. (2), **КАМІНЄ**, діал. (1). Збірн. до **камінь** (1). Під ногами мокре **каміннє** і мрака непорушина висить у воздуху. 145 (9). / У порівн. (3). Мої слова неказані, мій плач недоплаканий, мій сміх недосміяний! Лягли ви на мене, як лягає чорне **каміннє** зломаного хреста на могилу в чужині! 173. / Образн. (3). Як увідете у чужий язык, у великі студені мури, то доля розфурєє вас по **каміню** і лиш снитиси вам буде наша красна земля, а руки заkostenілі будут з непам'яті сіяти на сміх панам, шо спацірують, яру пшеницю по каміню. 190.

+ Одн. Н. **камінє** у порівн. 207; Р. від **каміння** у порівн. 15, з **каміння** образн. 190; Зн. **каміння** у порівн. 14; М. по **каміню** II 46.

КАМІНЯ див. **КАМІННЯ**

КАМІНЬ (29), **КАМЕНЬ** (1). 1. Окремий шматок твердої гірської породи, що не псується й не розчиняється у воді (21). То як часом якась долішня хвиля викарбутиць великий **камінь** з води і покладе его на берег, то той **камінь** стоїть на березі, тяжкий і бездушний. 65. / У порівн. (12). Марта простягнулася і заперла очі, жінки приступили до постелі, обливали водою, та вода спливала з лиця, як з **каменя**. 254. / У цит. (1). “.. Дощі не упадуть на землю, а земля будет, як **камень**, і не видасть плода із себе”. 115. / Образн. (6). Блимає той **камінь** мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнете його

тягар води, що гнітив єго від віків. 65. У повт. (5)
[–] **Камінь**, – аби **камінь**, та й розпук би си із жьблю. 14.

2. Коштовний мінерал, прикраса (3). У порівн. (1). Буду свій світ різьбити як **камінь**. 174. / Образн. (2). Сонце спускалося насамперед на ліс, що стояв на горі перед хатою, на єго галуззю лишало всі свої дороги **камені** блискучі, а ліс бив проміннями у вікна хати. 96.

3. Тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді (1). / Образн. Дороги дудніли й скрипіли. Їх мова була страшна і той зойк, що родився зі скаженої лютості, як жерло себе залізо і **камінь**. 195.

4. Перен. Тяжке почуття; туга, смуток, горе (2). Гриць здригнувся, бо блискуча ріка заморозила єго, а тот **камінь** на грудях став ще тяжчий. 54.

◇ У спол. (4): а) **як з каменя** – відбуватися, здійснюватися важко, з великим трудом, з перешкодами (1). Так тьижко, вам кажу, **як з каменя** за тот грейцір! 75; б) **як камінь з серця спав** – комусь стало легко, спокійно на серці (1). Радним як коли би **камінь** із серця спав. 79; в) **сісти каменем** – див. **сісти**; г) **камінь вода** – ужив. у знач. виг. для вираження горя, нещастя (1). **Камінь вода** – не я тебе буду, небого, пошивати. 14.

+ Одн. Н. **камінь** 1 – 65, у порівн. 31, 47, 65, 95, 132, 223, II 44, образн., у повт. 150 (3 р.), 4 – 54, 3н. **камінь** у порівн. 1 – 54, образн. 2 – 174, у **камінь** 14, Ор. каменем у

спол. Д 264, Мн. Зн. **каменів** у порівн. 105, М. **при камініях** 145.

КАМ'ЯНИЙ (1). Властивий каменю. / *Образн. Блимає той камінь мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнете його тягар води, що гнітив его від віків.* 65.

КАНАДА (8). 1. Назва країни в Північній Америці (6). *Іван спродав все, що мав. Сини з жінков наважилися до Канади, а старий мусів вкінці податися.* 64. / *У повт. Два роки нічо в хаті не говорилося, лиш Канада, та й Канада.* 66.

2. *Перен. Могила* (2). *І показав [Іван] їй [жінці] через вікно могилу. – Не хотіла-с на цю Канаду, то підемо світами і розвіємси на старість, як лист на полю.* 67.

+ Одн. Н. **Канада** 2 – 67; Р. **до Канади** 1 – 29, 140; Зн. **за Канаду** 1 – 48.

КАНАПА (5). *Польськ. Диван.* – *То канапа его тата, він на ній родився, то спадок.* 146.

+ Одн. Р. **канапи** 146, **від канапи** 146; Зн. **канапу** 146; М. **на канапі** 146.

КАНДИДАТ (1). Той, кого намічено для обрання, призначення або прийому куди-н. *Стаю кандидатом від радикальної партії до віденського парламенту.* Д 328.

КАНДИДАТСЬКИЙ (1). Який стосується кандидата. *Мишу виголошувати кандидатські промови .. і виходжу послом.* Д 328.

КАНЦЕЛЯРІЯ (14). Приміщення відділу установи, яка займається діловодством. *В громадській канцелярії купа неспокійних, крикливих жінок.* 246.

+ Одн. Р. біля канцелярії 209, до канцелярії 73, 135, 248, з канцелярії 73, коло канцелярії 135, 208; Зн. канцелярію 73; М. в/у канцелярії 120 (2 р.), 135, 211; Мн. М. в канцеляріях 166.

КАНЧУК (2), **КАНЬЧУК**, діал. (1). Нагайка. *Я би таку жінку дзумбелав та в ступу бих запрягав та канчук дротьиний з клинка бих до неї стьигав!* 21.

+ Одн. Зн. каньчук 150; Ор. канчуком 150.

КАНЬЧУК див. **КАНЧУК**

КАНЯ (1). Хижий птах родини яструбових, схожий на шуліку. *У порівн. Чикаєте тої смерти, як каня доцу, все “божечку, божечку, найди міні смерть”, а то все на мою голову...* 48.

КАПАРИТИ (1). ◇ У спол. **капарити вік** – все життя прожити бідуючи. *Яке сьогодні легке життя, то ліпше вмерти та не капарити цілий вік по чужім поли!* 38.

КАПАТИ (4). Падати, литися краплями; крапати (2). *Сльози мамині капали на Катрусине волосся і пропадали, як вода у піску.* 36. / Образн. (1). *Вишині зацвили, аж молоко капає, а я лежу та на сопівку граю.* 31.

◇ У спол. **кров (живцем) із серця капає** – про дуже сильне переживання, муку, страждання (2). *Як собі нагадаю за Настю, що вона через мене пішла в землю та й міні діти нанівець осиротила, та й **кров живцем** із серця капає.* 97.

+ **капала** у спол. 173.

КАПЕЛЮХ (19). Чоловічий головний убір із фетру, соломи тощо. *Та не йди простоволосий, але озми хоть дьвидів **капелюх**.* 141.

+ Одн. Н. **капелюх** 141, 142, 148; Р. **капелюха** 123, 218, з-під **капелюха** 142; Зн. **капелюх** 121 (2 р.), 123, 148, 179, 203, в **капелюх** 19, 27; Ор. **капелюхом** 142; М. в **капелюсі** 166; Мн. Зн. 16, 120.

КАПЕЛЮШОК (1). Змени. до **капелюх**. – *Це пустий капелюх, най-но як си найму, то я тогди собі **капелюшок**...* 142.

КАПТАЛ (1). Гроші. *Це як озмут уніс, як процент наперед відберут, як нотареві заплатю, та й того **капіталу** мало шо мені лишитси.* 93.

КАПЛИНА, діал. (1). Краплина. У порівн. *Всякай у невинні душі, як **каплина** роси у чорну землю всякає.* II 39.

КАПЛЯ (1). Маленька частинка якої-н. рідини, схожа на кульку. У порівн. *Сльози текли по руках, як коли би **каплі**, що відірвалися від того водопаду.* II 44.

КАПНУТИ (1). Однокр. до **капати**. *То вповідала [баба], шо як собі **капнув** того ліку на долоню, та й наскрїзь руку перейшов.* 39.

КАПУРЕЦ, діал. (1). ◇ У спол. **зробити капурец** – див. **ЗРОБИТИ**

КАПУСТА (1). ◇ У спол. **побити на капусту** – див. **ПОБИТИ**

КАПУТ (1). Нім. Загибель, кінець. – *Слабував я тогди довго, гадав, що вже буде **капут!*** 169.

КАРА (15). Суворе покарання, відплата за що-н. *Я си **кари** приймаю, бо-м завинив, та й на шибеницу!* 54.

◇ У спол. **вібрати із кари** – див. **ВІБРАТИ**

+ Одн. Н. **кара** 134 (2 р.), 150 (2 р.), 151, 155 (2 р.), 188, 198; Р. **кари** 150, **із кари** у спол. 140; Д. **карі** 134; Ор. з **карою** 230; Мн. Ор. над **карами** 155.

КАРАБІН (2). Гвинтівка. *Спокійно лишень сидить коло стола жандарм із **карабіном** і війт.* 246.

+ Мн. Н. **карабін** 248.

КАРАТИ (17). Завдавати кари, накладати кару, покарання за що-н. *То ми самі судім їх, а як учуємо, що вони завинили, то будемо їх **карати**.* 181.

+ **карати** 78, 135, 150, 184, **караєш** 47, **карає** 50, 134, 150, 152, 155, **караєте** 134, **карают** 134, **карав** 258, **карай** 50, **карайте** 248 (2 р.).

КАРАТИСЯ (2). Зазнавати моральних страждань; мучитися. *Подобала хатина на якусь закляту печеру з великою грішницею, що **каралася** від початку світа та до суду-віку **каратися** буде.* 44.

КАРИГІДНИЙ, діал. (1). Який заслуговує покарання; злочинний. *З горілкою і з добичею приходили веселі, бадьорі, здається, що чорти не хотіли брати участі в каригіднім ділі і вже не приходили з парубками до хати.* 258.

КАРІЄРА, діал. (1). Рід занять. *Я учителював по своїй карієрі музиканта довго, трийцять п'ять років, привик до неписьменних мужиків..* 258.

КАРЛІВСЬКИЙ (1). Який проживає в селі Карлівка. *Якась карлівська жінка кричить: – Ви хочете всі наші діти, що в школах вчуться, зогноїти по криміналах, аби потім мужиків запрячи в ярем...* 244.

КАРПАТИ, мн. (1). Назва гір. – *Я в Карпатах їв два місяці сиру бараболу, стратив коні і віз, ледве добивси додому і півроку відлежсвив, та аби я нічого не мав...* 211.

КАРТА (2). Невеликий аркуш (картка) твердого паперу, на якому зображені умовні фігури або значки чотирьох мастей; набір цих аркушів (колода) вживається для гри. – *Пани мене ймили межі себе, я їм служив, я вас забув, я грав з ними в карти...* 168.

+ Мн. Зн. в карти 167.

КАРТАТИ (3). Гостро дорікати кому-н., ляяти когось; *А він міні каже: мой, ґрунт прісцьив-єс! Печытку прибыває та й картає!* 13.

+ картати 79; картає 139.

КАРТОЧКА, діал. (2). 1. Аркуш паперу, на якому написано що-н. (1). *І Павло почервонів з утіхи, і оглядав карточку з усіх боків.* 91.

2. Лист, поштова листівка (1). *Я їм нічо поповнити не годна, а на споді в скрині є **карточка** від товариша мого чоловіка. Дес з далеких країв тише, що прийде до нас двоїх уже волних.* 254.

КАСА (3). Відділ в установі для приймання, зберігання й видачі грошей. *Розповідали за свої давні достатки, за то, кілько з цісарської **каси** щопершого гроший побирали, яких татів мали.* 127.

+ Одн. Н. **каса** 190; Зн. **касу** 190.

КАСАРНЯ, діал. (1). Казарма. *Поліціян надійшов та й справив до **касарні**.* 18.

КАСИНО, діал. (1). Казино; гральний будинок або ресторан з естрадними розвагами; клуб. *А одного разу я вийшов з **касина** вже по опівночи та й йду додому.* 169.

КАСИЯНИХА див. **КАСІЯНИХА**

КАСІЯН (5). Чоловіче ім'я. *З хорів вибігла купа жінок і **Касіян** поміж ними.* 180.

+ Одн. Р. **Касіяна** 180 (2 р.), 182, 183.

КАСІЯНИХА, діал. (2), **КАСИЯНИХА**, діал. (2). Жінка **Касіяна**. *Думає собі **Касіяниха**, що то буде.* 233.

+ Одн. Н. **Касіяниха** 82; Р. до **Касіянихи** 82; Зн. **Касіяниху** 182.

КАСІЯНКО (2). *Змениш.-пестл. до Касіян. – Касіянко боїтси, а єго найліпше траба обріхтувати! Він межи богачами найгірше в'їдний.* 180.

+ Одн. Н. **Касіянко** 182; Р. **Касіянка** 183.

КАТ (4). 1. Той, хто здійснює смертні вироки або тілесне покарання, бере на тортури (3). *Та же вона така тверда на серце, шо би ката не збояласи.* 21. / У порівн. (2). *Стара гляділа як **кат**, сівши на купу віна, а Катерина спокутувала вже свій гріх і була осяяна прощаючим небом.* 237.

2. *Перен.* Той, хто тиранить, убиває, мучить; мучитель, недолюдок (1). *І поміж ті хрести попроварили солдати її найменшого сина за те, що царя називав **катом**.* 195.

+ Одн. Н. **кат** 1 – 126.

КАТАЛОГ (2). Систематизований перелік, список чого-н. *То тут, аби вже був професор університету, то не видержить довше, як добу, так, що я не раз вставав з-під лавки, а на лавках, на **каталозі** валялися недоїджені оселедці, кавалки сала, а чути було горілкою **каталоги** ще з місяць.* 258.

КАТЕРИНА (13). Жіноче ім'я. – *То як моя Катерина жила, то вас приходило сто на день і приповідали-сте: а вона ганьбить нас, а вона забирає найліпші коні з москалем до міста, а вона каже у кого гроші, у кого худоба, а вона спить у жидівських перинах, а вона дзуркотить жидівськими перлами ...* 237.

+ Одн. Н. **Катерина** 198, 199, 236 (2 р.), 237 (3 р.); Р. **Катерини** 234; Зн. **Катерину** 86, 235, 236; Кл. **Катерино** 67.

КАТЕРИНКА (3). *Змениш.-пестл. до Катерина. Прости міні, Катеринко, приятелю мій добрий!* 129.

+ Одн. Кл. **Катеринко** 237, 326.

КАТРАНС див. **КАТРАННЯ**

КАТРАННЯ, діал. (1), **КАТРАНС**, діал. (1). Різні вироби з домотканого полотна. *Дід нераз аж говорив зі злості, кому вона тільки катрання нашиває та натикає?* 114. / Про одяг (1). – *Мой, як єс газда, то фурни тото катранє з себе, бо тьби віполічкую як курву!* 71.

КАТРУСИН (1). Належний **Катрусі**. *Сльози мамині капали на Катрусине волосся і пропадали, як вода у піску.* 36.

КАТРУСЯ (20). Жіноче ім'я. Форма імені **Катерина**. *Катруся заходилася від плачу і кашляла на все поле.* 38.

+ Одн. Н. **Катруся** 36 (3 р.), 37 (3 р.), 38 (4 р.), 141; Р. **Катрусі** 37, 38; Зн. **Катрусю** 36 (2 р.), 37, 144, 277; Ор. **Катрусєю** 278.

КАТУВАТИ (2). Сильно бити, завдавати тяжких фізичних мук, страждань. *Били та катували наших татів та в ярем запрягали, а нам уже кусня хліба не дают прожертти...* 70.

+ **катує** 126.

КАФТАН, діал. (1). Каптан; чоловічий верхній одяг з довгими полами. *А хлопці давали їсти, а професорка дала кафтан такий довгий...* 247.

КАЧАТИСЯ (2), **КАЧЬИТИСИ**, діал. (1), **КОЧЬИТИСИ** діал. (1). Перевертатися, повертатися на чомусь, по чомусь або в чомусь. *А мені казали, аби не качатися з гори, бо сорочку підру, або собі черево покалічу.* 101.

+ качатися 44, си кочьют 143, качьив-єм си 68.

КАЧЬИТИСИ див. **КАЧАТИСЯ**

КАШЕЛЬ (5). Судорожні, напружені видихи з хрипінням і шумом. *Регіт, сміх, Настин кашель.* 212.

◇ У спол. заходитися (розпукатися) від кашлю див. **ЗАХОДИТИСЯ, РОЗПУКАТИСЯ**

+ Одн. Н. кашель 130; Р. від кашлю у спол. 47 (2 р.); Зн. за кашель 118.

КАШЛАТИ див. **КАШЛЯТИ**

КАШЛИВИЙ, діал. (1). Зневажл. Який постійно кашляє. – *Ну, та ці жебраки всьо би забрали! Таке воно кашливе та заслинене, шо ціпа в руках не годно удержжвити, та й ще воно кокошитси!* 125.

КАШЛЯТИ (10), **КАШЛАТИ**, діал. (1). Видавати звуки кашлю. *Діти заверещали, баба не переставала кашляти.* 48.

+ кашляти 118; кашляєш 36; кашляє 261; кашляла 38, 47; діал. ме кашлати 28, буду кашляти 118, 119 (2 р.), кашляйте 47.

КВАРТА (2). Кухоль. *Приступив до лави, взяв **кварти**у з водою і пив так лакомо, що чути було булькотаннє води в гортанці.* 159.

+ Одн. Зн. **кварти**у 156.

КВАРТИРА (1). Приміщення, яке наймають на певних умовах для тимчасового проживання. *Міщанин, в якого я був на **квартирі**, одного вечора розказав, що царя московського вбили.* Д 326.

КВИЛИТИ (1). Жалібно кричати (переважно про птахів). / *Образн. І чого ти, серце моє, **квилити** мені в грудях, як покинена пташка?* П 40.

КВІТ (2). *Збірн.* Квіти на рослині в період цвітіння. / *Образн. Краями **квіт** мій застиває.* П 42.

+ Зн. **квіт** образн. П 42.

КВІТИ (7). *Збірн.* до **квітка**. *Буде їм здаватися, що походжають по різнобарвних **квітах** і по шовковім зілю.* 57. / *У порівн. (1). Дриботів ногами по грубій верстві пороху і лишав за собою маленькі сліди, як білі **квіти**.* 142. / *Образн. (4). Земля цвіла і **квітами** своїми сміялася до него.* 105.

+ Мн. Н. **квіти** образн. 123; Зн. **квіти** образн. 106, 192, у **квіти** 37.

КВІТКА (6). 1. Трав'яниста рослина, що має на кінці стебла утворення, яке складається із серцевини й пелюсток навколо неї (3). *Він видить у подвір'ю багато малих дівчат, кожда в руці жмінку **квіток** тримає.* 109. / *Образн.* (2). *Кожда **квітка** кидала єму одну перлу під ноги.* 105.

2. Зроблена з паперу, тонкого полотна, дроту квітка, що використовувалась як прикраса (3). – *Не знати, нашо я **квіток** тобі накупувала? Увалила-м два леви, як у болото. Вже, відай, я тебе у ті **квіти** на смерть уберу...* 37.

+ Одн. Зн. **квітку** 1 – 236; Мн. Зн. **квітки** 2 – 37; М. в **квітках** 2 – 205.

КВОЧКА (2). Курка, що висиджує або водить курчат. *У порівн. [–] Порпався [хлопчик] заєдно у тім рівци, що дощ викопав довкола будки і витягав всякі камінчики. Курятко без **квочки**, ну кажу вам, як курятко.* 145. / *У порівн.* (1). *Баба садила їх за стіл, давала сегорічної солонини і балакала з ними, і кудкудакала, як **квочка** між курятами.* 114.

КЕДРОВИЙ (1). Зроблений з кедр. *Образн. Іван та Михайло отак співали за молодії літа, що їх на **кедровім** мості здогонили, а вони вже не хотіли назад вернутися до них навіть у гості.* 70.

КЕЛИШОК (3). Посуд для пиття горілки, вина тощо; малий келих. *Господиня і сусідські дівки поралися та варили м'ясо, господар хати шукав **келишка**, але великого, і все йшло скоро вперед.* 258. / Міра рідких і сипких тіл (звичайно

100 грамів) (2). *Довго ще балакали і Василеві на хорій зуб оставили зо два келишки.* 214.

+ Мн. Зн. **келишків** / 162.

КЕРВАВИЙ див. **КРОВАВИЙ**

КЕРВАВИЦА, діал. (1). *Перен.* Щось нажите, здобуте тяжкою працею. – *Процю, брате, – видиши, н'ємо горівку, ти мене чьистуєши, але н'ємо свою працу, свою кервавицу.* 21.

КЕРВАВІСЬКИЙ, діал. (1). Дуже закривавлений, просякнутий кров'ю. *Але вповідали люди, шо на храму вона скинула кінтарь, а сорочка кервавівська!* 84.

КЕРНИЦА див. **КЕРНИЦЯ**

КЕРНИЦЯ, діал. (1), **КЕРНИЦА**, діал. (1), **КИРНИЦЯ**, діал. (1). Колодязь. – *Семенку, а тепер файно вмийси, і Катруся, і Марія най си вмийот, і побігни в збанок води начерпнути, але не впадь у керницу, не хильийси дуже... 141. / У порівн. (1). – Або приходи хоть ти, коханко, без дитини та на твоїй шиї я вздрю єго руки, а на твоїх губах зачервоніют єго губи, а з твоїх очей, як з глибокої кирниці, я віловю єго очи і сховаю їх в моє серце, як у коробку.* 206.

+ Одн. Р. з **керниці** 17.

КЕРНИЧКА, діал. (4). Джерело. *Вона їх провадила до кернички і сполікувала росу з голов, а найстарий двигав для батька воду в збанятку.* 193. / *У порівн. (2). Очи єго веселі, а чоло ясне, як керничка при пільній дорозі.* 105.

+ Одн. Зн. на **керничку** у порівн. 106; Мн. Зн. **керничок** 117.

КЕРТИЦЯ, діал. (1). Кріт. У порівн. Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на сине сукно, та на вогневі сорочки, бо ти така сліпа, як **кертиця**, ти їм не вишила, відколи ти здуріла з тою Україною, то мені в мошонці все гроші хибують. 239.

КЕРБУТОМ, діал. (1). Присл. Перевертом. З гори, з височенної високості снопи ячмінні **кербутом** на него падають. 110.

КИВАТИ, діал. (2). Брати чуже, красти. – Чого брешеш, лайдаку, а то ж подумана річ, аби мужик не крав?! Хіба ти не мужик? – Я цілком простий мужик, але я чужого не люблю **кивати**. 121.

+ **киває** 77.

КИВАТИСИ, діал. (1). Рухатися, розвиватися в якомусь напрямку (тут про господарку). Сини не хотіли бути наймитами після моєї голови, та їм кажуть: “Ти наш тато, та їм заведи нас до землі, та дай нам хліба, бо як нас розділиш, та їм не буде з чим **киватисити**”. 66.

КИДАТИ (11). 1. Махнувши рукою (руками), примушувати летіти, падати те, що є в руці (в руках) (8). І рвав з голови сиве волосся та **кидав** на землю. 206. / Образн. (5). Кожда квітка **кидала** єму одну перлу під ноги 105. // Викидати (1). І латав, і бісився, і сто разів хотів **кидати** [чоботи] у піч або на гній. 46.

2. Переставати робити що-н., займатися чим-н. (1). *Все, що жиє, кидає з рук роботу і вбираєси в світошнє, а на постелі та й на лаві все дрантє стоїт так, що пани то в руки не хотє брати.* 260.

3. Пирскати (1). [Семениха] *Раз по раз втиралася рукавом, бо чоловік кидав на ню цяточками слини.* 33.

+ кидаю 1 – образн. 139, кидає 1 – образн. 157; кидають 1 – образн. 158; кидав 1 – 143, кидала 1 – 236, образн. Д 164.

КІНУТИ (20). 1. Докон. до кїдати 1. (11). *Лєсь кїнув мішок на землю і став як дурний.* 24. 2. Залишати кого-н, що-н.; покидати (1). – *Ти, курво, то твій чоловік тепер витягає гармати з болота, то ти дитину кїнула в мене на постіль, як сука, що пєята покидає.* 236.

3. Перен. Спрямовувати, поширювати (тінь, світло, промені) (3). *А як сонце сходило, то оба діди прощалися, цілували себе в чорні руки, а червоне сонце кїнуло їх тіни через межі, далеко по землі.* 191.

◇ У спол. (5): а) кїнути щось кому-н., межі кого-н. – дати щось кому-н. (2). *Мой, та же вона тебе обпирала, і облатувала, і плакала, як ти до бранки йшов, а ти єї віхтика соломи не кїнеш?* 79; б) кїнути в дроці – про раптове охоплення тіла судорожним тремтінням (1). *Кїнуло єго в дроці, потім у горячку, потім, уповідають люди, що з рота вийшов маленький, синій вогник, і Базьо богові віддав свою душу.* 116; в) кїнути гроші в болото – даром, марно витратити гроші (1). *Як жид прочитав йому в місті це*

свідоцтво, то Іван сказав, що **кінув гроші в болото**, що таке свідоцтво пусте. 251; г) **кінути оком** – наврочити (1). *Може би й поміг шо, якби то кров, а то хтос кінув оком на ню, бодай му повілазили, та й тепер нема ради.* 49.

+ **кінув** 1 – 54 (2 р.), 203, 205; 3 – 137; **кінуло** 3 – Д 279, **кінули** 1 – 196; **кіну** 1 – 46, 75, 114, у спол. а) 92; **кінут** 1 – 67 (2 р.).

КИНУТИ, діал. (4). ◇ У спол.: а) **кину́ти (мізинним) пальцем** – зачепити, торкнути (2). – *Якби ні жінка мізинним палцем кину́ла, та й бих капурец зробив, на винне яблуко бих розпосочив.* 20; б) **і пальцем не кину́ти** – нічого не зробити (1). – *Та ж бийте, і палцем не кину́!* 24; в) **не кину́ти ні руков, ні ногов** – бути зовсім обезсиленим (1). *Нераз, як днинка кінъчиласи, а я впаду на ниву та й ревно молюси до бога: господи, не покинь ні ніколи чорним кавалком хліба, а я буду все працювати, хиба бих не міг ні руков, ні ногов кину́ти...* 68.

+ **кині** у спол. а) 67.

КИНУТИСИ, діал. (1). Поворухнутися. – *Андрійку, та й ти, Іванку, йдіт тепер бийте, я ані кинуси.* 24.

КИНУТИСЯ (3). 1. Швидко йти, бігти, прямувати за ким-н. (1). *З хорім вибігла купа жінок і Касіян поміж ними. Золоті і Синуця кинулися за ними.* 180. // *Нападати* (1). *І кинулися на него як голодні вовки.* 165.

2. Раптом сильно здригатися (1). *Романиха кинулася, як опарена. – Ой, віточку, та я вмру та не буду лева мати! Де мені лева, де, де, де?!* 78.

КИПТАР, діал. (1), **КІПТАРЬ**, діал. (1). Верхній хутрянний одяг без рукавів. *Вреши ляг на землю і скинув киптар*. 24.

+ Одн. Зн. **кіптарь** 84.

КИРИЛО (1). Чоловіче ім'я. *Малий Кирило підходить мене, як дитину: "Діду, діду, я прочитаю таке файне"*. 239.

КИРНИЦЯ див. **КЕРНИЦЯ**

КИСТОЧКА див. **КІСТОЧКА**

КИТАЙКА (1). Первісно-густа, переважно синя шовкова тканина, яку завозили з Китаю, потім – бавовняна тканина. *А оці хустини, що ми ними Шевченка вбрали, це ж козацькі китайки, матусю*. 196.

КИЦКИ, діал., мн. (1). Засохлі грудки землі (з травою). *Іван бив палі, бив кілля, виносив на него [на горб] тверді кицки трави і обкладав свою частку довкола, аби осінні і весняні дощі не сполікували гною і не заносили єго в яруги*. 62.

КИШЕНЯ (4). Частина одягу (штанів, пальта, піджака, плаття тощо) у формі мішечка для дрібних речей і грошей. *Витягнув вексель з кишені, показував до очий жовнірам і вертався*. 250. / *Образн.* (1). *Тепер пийте горівку, забирайте свої панцікі вуші по кишенях та й марш із корими, бо мужики хотьби собі самі межи собов погуляти*. 127.

+ Одн. Зн. **в кишеню** 250; **М. в кишені** 253.

КІЛ (1). Груба палиця, загострена з одного кінця. *Але Петрик Синиця уфатив єго палец у зуби та й віпровадив, а як віпровадили та й убили колами.* 183.

КІЛЛЯ (1). Збірн. до **кіл**. *Іван бив палі, бив кілля, виносив на него [на горб] тверді кицьки трави ..* 62.

КІЛЬКА (18). Числ., неозн.-кільк. Невизначена мала кількість (у межах від трьох до десяти) (18). *І ще минуло кілька літ.* 130.

+ Одн. Н. **кілька** 24, 90, 116, 129, 145, 216, 250, 252, 260, Д 198; Зн. **кілька** 181, 219, 249, 251, за **кілька** 195, через **кілька** 54; Мн. Ор. **кількома** 195.

КІЛЬКАНАЙЦЯТЬ, діал. (2). У межах – від одинадцяти до дев'ятнадцяти. *Минуло кільканийцять років, а перед Федорову хатчину принесли люди червоні хоругви.* 129.

КІЛЬКИЙ, діал. (4). Займ., означ. Поєднуючись із іменниками, означає: великий, сильний. – *Коли ж бо я, сину, кількому морозови і такі студени не годна вітримати.* 85.

+ Одн. Н. **кілька** 80; Мн. Зн. **кілько** 66; Мн. Зн. **кількі** 66, 134.

КІНЕЦЬ (11), **КОНЕЦ**, діал. (6), **КОНЕЦЬ**, діал. (3).
1. Крайній пункт, межа протягності предмета, площини тощо, а також те, що прилягає до такого пункту, межі (8). – *А я зараз найду [горілки], але аж на кінци села.* 213.

2. Останній момент чого-н., що відбувається в часі, а також час, пов'язаний із цим моментом (6). – *Отож видите,*

ваша шкода разом, пане Вахнюку, виносить дві тисячі шістсот золотих крон, а перемініть на марки, то маєте чим жити до **кінця** віку. 210. // Завершення, закінчення чого-н. (4). А на **конець** заграю їм пісеньку. 57.

◇ У спол. (7): а) до **кінця** – цілком, повністю (2). [–] Мені вже рука дрижить, я не знаю, як я вас доголю до **кінця**.. 213; б) без **кінця й міри** – безперервно, весь час (1). До хати всотуєся біла плахта, всотуєся **без кінця і міри**. 110; в) при **кінці** – під час закінчення чого-н. (1). А **при кінці** то мені стало єго жаль. 169; г) та й **конец** – і все, та й уже (1). – Та шо, шо дужий – вже глина **та й конец!** 180; д) довести до **кінця** див. **ДОВЕСТИ**; е) не знайти **кінця** див. **ЗНАЙТИ**

+ Одр. Н. **конец** 2 – 140; Р. **кінця** 1 – 193, 2. // 102, без **кінця** 1 – 223, до **кінця** у спол. а) 39, з **кінця** 1 – 203; Зн. **конець** 2. // 99, **кінця** у спол. е) 82, М. на **кінці** 1 – 65, по **кінці** 1 – 259, **покоонець** 110; Мн. Н. **кінці** 1 – 130.

КІНСЬКИЙ (1), **КІНЦКИЙ**, діал. (3). Прикм. до **кінь** (3). То він [Максим] потряс сивою головою попід чорні, **кінські** гриви та кричав дальше .. 203. У порівн. (1). – Я можу працювати, бо маю моцні руки, як **кінцке** копито... 147. / Образн. (1). – Та йдіт вже додому, та коли вас жінки зберут до церкви, і коли я вімету оте волосє, **кінцкі** гриви з білих коней... 214.

◇ У спол. **піти під кінцкі копита** див. **ПІТИ**

+ Мн. Зн. (під) **кінцкі** у спол. 196.

КІНЦКИЙ див. **КІНСЬКИЙ**

КІНЧИК (1). *Змениш.-пестл. до кінець 1. / Образн. Хіба, щоб звізда не впала дітям на голову; але вона була жвава така, що і звізду ймила би на кінчик серпа.* 193.

КІНЧИТИСЯ (1), **КІНЬЧИТИСИ**, діал. (1). Доходить до кінця, до завершення. *А як війна кінчилася, то її доньки з дітьми почали сходитися до неї.* 232.

+ **кіньчиласи** 68.

КІНЬ (62). Велика свійська тварина, яку використовують для перевезення людей і вантажів (62). *Коні коло возів добрі.* 187. *У порівн. (6). – Коби-сте не курили такі тютюни, що я гину від них, та не рзали, як коні, бо я глухну.* 212. *Фолькл. (2). – Бадю Семене, на вороні коні та на вози ковані я склав свої діти, аби їх на наругу не подати.* 188. *У зверт. (1). – Гей, коні, ідім, ідім...* 204. / *Образн. (7). І оповідає той кінь своєму лицареві, з яких то побоїв він його виніс: і з половецького, і з турецького, і з московського.* 225.

+ Одн. Н. **кінь** 61 (3 р.), *у порівн.* 101, 204 (2 р.), *у порівн.* 200, 225, *образн.* 225; Р. *у коня* 225; Зн. **коня** *у порівн.* 20, 61 (3 р.), 149, 160, 205, *у порівн.* 217, 225, 226, **на коня** 61; Ор. **конем образн.** 116, **з конем** 62, **за конем** 225; М. **на коні** 61, **на кони** 28, 205; Мн. Н. **коні** 70, *у порівн.* 75, *образн.* 85, 194, 210; Р. **коней** 208, 210, **з коней образн.** 214, **коло коний** 203; Д. **коням** 211; Зн. **коні** 17, 18, 83, 203 (2 р.), 204 (2 р.), 207 (2 р.), 211, 237, 243; Ор. **кіньми** 199, 203, 211, *образн.* 155, *фолькл.* 188, **з кіньми** 203, 218; М. **на конях** 45.

КІНЬЧИТИСИ *див. КІНЧИТИСЯ*

КІПАТИ, *діал.* (1). Трясти; поспішати, квапитися. *Ну, ганциго, кіпай тими безклубими боками.* 37.

КІПТАРЬ *див. КИПТАР*

КІСКА (4). *Змени.-пестл. до коса¹. Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обмичу..* 66.

+ Мн. Зн. **кіски** 233, **за кіски** 88 (2 р.).

КІСОЧКА (1). *Змени.-пестл. до кіска. Коло баби на печі сиділа маленька Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвостик.* 96.

КІСТКА (11). 1. Окрема складова частина кістяка хребетних тварин і людини (5). *А мій дурний вхопив ніж та хотів відрубати. Добре, що-м руков сперла, розрубав аж по кістку.* 253.

2. Мн. Останки, тіло померлого; прах (2). – *Діти мої, сини мої, де ваші кістки білі?* 194.

3. Зчленування кісток голінки з кістками стопи, випнуте по обох боках ноги; щиколотка (1). *Вступив вже у воду по кістки та й задеревів.* 35.

◇ *У спол.* (3). а) **сема кістка** – сьоме покоління (1). *То кара, люде, сему кістку аж карати!* 150; б) **мороз (студінь)** у кістках *див. МОРОЗ, СТУДІНЬ*

+ Одн. Н. **кістка** 1 – 162, *образн.* 158; Р. **коло кістки** 1 – 51; Мн. Н. **кістки** 1 – 51; Зн. 2 – **кістки** 219; М. **в кістках** 1 – *у спол.* 85, **у кістках у спол.** 56.

КІСТОЧКА (3), **КИСТОЧКА**, *діал.* (1). *Змени.-пестл.*
до **кістка** 1 (3). *Бог знає, як ті дрібонькі кісточки*
держалися вкупі? 51.

◇ У *спол.* **кісточками** дзоркати докупи див.
ДЗОРКАТИ

+ Мн. Зн. **кісточки** 146, **кисточки** 253; Ор.
кісточками у *спол.* 152.

КІСТЬ (14). 1. Окрема складова частина кістяка
хребетних тварин і людини (8). *Кості* боліли, кінці їх
стиралися і пекли. 130. / *Образн.* (4). – *Старі кості, як*
стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого.
203.

2. Мн. Останки, тіло померлого; прах (3). *Але високо,*
бо на тих костях зацвіте наша земля. 219.

◇ У *спол.* (3): а) **самі кості** – про дуже худу, виснажену
людину (1). *Та-м слабій; роса, твоя донька, не має вже на*
мені що пити, самі кості. 239; б) **чисі-н. кості і крові** – про
певне, соціальне походження кого-н. (1). *Я чоловік ваш, я з*
вашої кості і крові. 168; в) **лиш шкіра та кості** див.

ШКІРА

+ Мн. Н. **кості** 1 – 66, 190, у *спол.* в) 67, **кости** 1 – 86;
Зн. **кості** 1 – *образн.* 41, 154 (2 р.), 2 – 218; М. **в костях**
1 – 130.

КІТ (2). Свійська тварина, що знищує мишей і щурів
(2). – *Ма, а коло дьиді є кіт, та й таких миший ловит та й*

душит. 27. У порівн. І я ходив тихонько, як біленький **кіт**. 173.

КІТКА (1). Самка kota. У порівн. А стара зараз за мною встає, накриває діти і ходить тихо, як **кітка**, та лагодить їм сніданок. 239.

КЛАНЦАТИ, діал. (1). Клацати. ◇ У спол. **кланцати зубами** – дуже мерзнути (1). Мене в горячку, мене в дрозж пірвало, **кланцаю зубами...** 169.

КЛАНЦНУТИ, діал. (1). Утворити короткий своєрідний звук раптовим зіткненням рівних поверхонь твердих предметів. Але зуби **кланцнули** і заціпилися, і пальці затисли. 110.

КЛАНЯТИСЯ (1). Перен. Принизливо просити чого-н., запобігати перед ким-н., підлещуватися до когось. Робив таку політику, що мужиків не мав за ніц, попам не **кланявся** та мав великий жаль до Польщі і до начальника стації. 249.

КЛАСА, діал. (2). Підрозділ початкової школи або гімназії, що охоплює учнів одного року навчання та однакового рівня знань. Без знання мови, без програми, без темпераменту, – все те робило на мене вражіння штурбаків із першої **класи**. Д 328.

+ Одн. Зн. у **класу** Д 326.

КЛАСТИ (20). 1. Поміщати в що-, куди-н.; розміщувати десь (13). Лиш, каже, раз або два рази в рік вперізував черес, **клав** у “зłodійку” н’єтку, та й гайда до

коршми! 81. / Образн. (4). Ліс переймав голос мамин, ніс його в поле, **клав** на межі, аби знало, що як весна утвориться, то Николай на нім вже не буде орати. 16.

2. Будувати, споруджувати що-н. (4). А маєш гроші заслужені, а ще приробиш та й **клади** собі хату. 126.

3. Ставити (1). **Класти** буде [Оксана] ноту до ноти і слово до слова з дрожачою непевністю, як мала дитина, що вчиться перший раз ходити і **кладе** білі ноги з радістю по землі. 118.

4. Обирати (1). **Війта** вже не **кладемо**, ради не відбираємо, послів не посилаємо. 214.

◇ У спол. (2): а) **класти кого-н. на ноги** – робити міцнішим, здоровішим (1). *Всі морози, що підо мнов жили віки, тепер мене **кладут** на ноги.* 217; б) **класти хрести** – підписуватися (за допомогою хрестика) (1). – *Не можна, каже, на векських **хрестів класти**...* 93.

+ **класти** 2 – 31; 126 (2 р.), образн. 155, Д 150, 2 – 31; **клав** 1 – 32, 169, Д 128, 2 – 31; **клала** 1 / образн. 105; **буде класти** 1. образн. 118; **клади** 1 – 83.

КЛЕВЕЦ, діал. (1). Молоток. *А в голові як коли би цигани **клевцями** гатили.* 31.

КЛЕНОВИЙ (2). Який росте на клені (2). **Кленові** листки. 137.

+ Мн. Н. **кленові** 144.

КЛИКАТИ (12). 1. Запрошувати когось прийти, з'явитися куди-н. з певною метою (9). *Як котрий [стіжок] треба було змолотити, то кликав молотників і знов ховав гроші в податкову книжку, і замикав на колодку.* 113.

2. Голосом, жестом просити наблизитися, підійти, обізватися; гукати, волати (2). *І дід здохнув обі руки вгору і кликав ними до цілого світа: – Ходи, невісточко, ходи до тата, нам попа не треба.* 206.

3. Називати; давати кому-н. назву, ім'я, прізвисько (1). *А ще Івана кликали в селі Переломаним.* 62.

+ кликати 1 – 164, 211, кличемо 2 – 76, кличут 1 – 188, кликав 1 – 73, кликала 1 – 145, 231, 239, 252.

КЛИКАТИСИ, діал. (2). Звертатися до кого-н., благаючи про допомогу, порятунку (2). – *Ой, вже я си покликкала і на днинку, і на Зарваницьку матір божу і кличуси на Івана Сучавського.* 49.

+ кличтеси 49.

КЛИНОК, діал. (2). Забитий у стіну кілочок для вішання чого-н. (2). *Я би таку жінку дзумбелав та в ступу бих запръгав та канчук дротъиний з клинка бих до неї стъгав!* 21.

+ Одн. Н. клинок 156.

КЛІПАТИ (2). ◇ У спол. **кліпати очима** – виявляти збентеження, розгубленість (2). *Злодій прилип до руки, а Максим кліпав очима так, як би хтось єго раз по разові бив по лиці.* 164.

+ **кліпала** 45.

КЛІЩІ, *мн.* (2). Металевий інструмент у вигляді щипців із зігнутими всередину кінцями для захоплювання, тримання тощо розпеченого металу й т. ін. (2). – *Тимку, бери, мой, кліщі та тягни зуб, та я цієї ночі по стінах дравси. 212. / Образн. Сказати другому свій гріх, людський гріх, такий гріх, що всі люди ним грішні, але аби мій сказати, то траба зуби розважити червоними кліщами, аби палахкотіли, як ладан на різдво... 252.*

КЛОНИТИ (1). Нагинати що-н. донизу; нахилити. / *Образн. Воно [поле] води просить, дрижить і усіяке зілле до себе клонить, аби з него води напитися. 109.*

КЛОНИТИСЯ (1). Нахилитися, схилитися. / *Образн. Пиєниці і жита, як золоті і срібні гаї, під легким вітром до себе клонилися. 128.*

КЛОНЬИТИСИ, *діал.* (2). Листовно передавати вітання кому-н. відсутньому (2). *Клоньюси до тебе, брате, та й до вас, мамо, та й до дітей моїх. Федір. 98.*

+ **клоньюси** 97.

КЛОПІТ (4). 1. Неспокій, хвилювання, зумовлені чим-н.; турбота, тривога (1). / *Образн. Та й дивітси, який мене клопіт найшов у самі жнива, у сам вогонь.. Ци маю лишити жнива та й обходити жінку і варити дітем їсти, ци я маю лишити їх тут на ласку божу та й тьигнути голоден косов? 137.*

2. Заняття, справа, робота, пов'язані з труднощами щодо їх виконання, здійснення. **Клопiт** такий був, бо старі не пускали в день сипати, робота в полі, а ми змовилися і сипали ночами: одні кiньми, другі тачками, інші лиш рискалями. 199.

3. Обтяжливий, неприємний обов'язок; тягар (2). – *А ти як маєш сумліне, газдо, то не забивай мене по трошки, але озми то поліно та бахни ще так по голові, як по ногах, та збудеши клопоту, а мені легше буде.* 160.

+ Одн. М. в клопоті 3 – 164.

КЛУБ¹ (1). Громадська організація, що об'єднує людей певного кола, професії для спільного відпочинку, розваг, занять спортом і т. ін. *Якби не чотири наші бесідники з клубу, які виголошували промови і розумні, і гарні, то дійсно треба би соромитися за українське представництво.* Д 233.

КЛУБ² (2). Верхня частина стегна (2). *Але ще кури не піяли, як він зірвався, гримнув клубами до дошок, знов ляг і знов зірвався.* 125.

+ Одн. Ор. за клубом 127.

КЛЮВАТИ (1). Їсти, хапаючи щось дзьобом (про птахів); дзьобати. *Наділили нас їми [китайками] жінки наші, наші мами, сестри наші, щоби ворон очей не клював.* 197.

КЛЯЧАТИ, діал. (1). Стояти на колінах. ...*То знов клячить він у церкві, у тім куті, де жебраки чолами у підлогу гримають.* 126.

КНИГА (2). Велика за обсягом або важлива за змістом книжка (2). *Тепер сніг прикрив дорогу, але – коли б не він, то ви би виділи, що всіми дорогами, по всьому селі розкинені наші книги з читалень.* 196. / *Образн.* (1). *Господи, брешут золоті книги по церквах, що ти мав сина, брешут, що-с мав!* 206.

КНИЖЕЧКА (8). 1. *Змени.-пестл.* до книжка (4). *У їх хаті зачав дяк перший раз читати книжечки.* 116.

2. Який-н. документ у вигляді зшитих до купи аркушів з якимось текстом і місцем для офіційних відміток (4). *Книжечка від цісаря, усюда маю двері втворені. І по панах, і по жидах, і по вській вірі.* 14.

+ Одн. Н. **книжечка** 2 – 13; Зн. **книжечку** 1 – 213, 2 – 13, 14; Мн. Н. **книжечки** 1 – 259; Зн. **книжечки** 1 – 115.

КНИЖКА (22). 1. Зброшурована в одне ціле й оправлена певна кількість друкованих аркушів (17). *Книжки читают, образи купують, таки живі до раю!* 34. *У порівн.* (3). *Та я тобі так шкіру спишу, як у книжці, такими синими рьидами...* 34.

2. Те саме, що **книжечка** 2. (4). *Продав хату, взяв собі від війта синю книжку службову та й має йти десь найматися, служби собі шукати.* 13.

3. Зшиті в одну оправу аркуші паперу для яких-н. записів (1). – *Мой, ти паршыку, не телепайси над книжков, як шибеник на грабку, але давай, брьи, горівки.* 20.

+ Одн. Р. з книжки 1 – 34; Зн. книжку 1 – 115, 116 (2 р.), 2 – 209, в книжку 2 – 113, у книжку 2 – 112; М. у книжці 1 – 115, у порівн. 239; Мн. Н. книжки 1 – 115, 239; Зн. 1 – 34, 116, 193, на книжки 1 – 239; Ор. з книжками 1 – 246; М. у книжках 1 – 21, у порівн. 198.

КНІГІНІЦЬКИЙ (2). Прізвище. *Аж геть пізніше, як я був в гімназії, той звиток показався шляхоцьким дипломом для родини Кнігініцьких.* 231.

+ Одн. Р. **Кнігініцьких** 231.

КНЯГИНЯ, етн. (1). Наречена, молода. *У порівн. Земля собі чекала, бо весна її все убирала, як княгиню до шлюбу.* Д 386.

КО, діал. (4). Спонукально-підсилювальна частка, близька за значенням до частки “но”. – *Ану ж ко я ще раз его віпишу.* 91. *У повт. (1). – На-ко тобі грейцір, на-ко, але не плачь.* 98.

+ **ко** 91 (2 р.).

КОБИ, діал. (49), **КОБИ-М**, діал. (10), **КОБИ-С**, діал. (5), **КОБИ-СТЕ**, діал. (4), **КОБИХ**, діал. (3). 1. *Сполучн. Якби, коли б (19). – Коби-с, мамо, вішолопала послідний феник, то би обідець був.* 41.

2. *Сполучн. Аби, тільки б (14). Коби лиш богач або пану утворив пащеку, а я его тудя кидая, аби лишень збутиси!* 139.

3. *У знач. част. Коли б, хоч би (37). Коби якого борцику, або бевки, або дідька рогатого, або шо!..* 47.

◇ У спол. **коби то свиня мала роги див. СВИНЯ**

+ **коби** 1 – 13, у спол. 33, 39, 48, 79, 126, 138, 139 (2 р.), 151 (2 р.), 2 – 28, 34, 76, 83, 85, 86 (2 р.), 89, 98, 217, 3 – 18, 23, 36, 37, 39, 42 (2 р.), 51, 56, 57, 65, 70, 76 (2 р.), 89, 102, 125, 150, 152, 169, 183, 214 (2 р.), 234, 254, Д 387; **коби-м** 1 – 38 (2 р.), 47, 68, 2 – 77, 3 – 40, 70, 118, 151, 243; **коби-с** 1 – 88, 2 – Д 93, 3 – 38, 48; **коби-сте** 1 – 37, 188, 3 – 83, 212; **кобих** 1 – 82, 2 – 70, 3 – 18.

КОВАЛЮК (6). Прізвище. *І Ковалюк лиш раз свиснув по голові орчиком та й череп хрус на місці, а Федько уснув на місці, як куря.* 183.

+ Одн. Н. **Ковалюк** 179, 181 (2 р.), 183 (2 р.)

КОВАЛЬ, діал. (1). Жук, який, перевертаючись зі спинки на черевце, видає характерний тріскотливий звук. *Зелений коваль держиться подалеки.* 95.

КОВАНІЙ (6). 1. У знач. прикм. Обкований залізом (5). *То як Семен із заходом сонця вернув додому, то застав на своїм подвір'ю п'ять кованих возів, набитих всіляким добром, ще і колиска на верху була.* 187.

2. Дієприкм. пас. мин. ч. Виготовлений способом кування (1). *У порівн. Потряс сивим волоссям, як гривую кованою з ниток сталевих..* 65.

+ Мн. Н. **ковані** 1 – 191; Ор. **кованими** 1 – 188; М. **на ковані** 1 – 188 (2 р.).

КОВБАСА (1). Продукт харчування, приготовлений з м'ясного фаршу і т. ін., якими начиняють кишку або

оболонку зі штучної плівки (1). *Ірон. Ви би ще й дітем ковбаси принесли додому, – говорив Петро Антонів.* 76.

КОВБОК, діал. (1). Обрубок товстої деревини, очищений від гілля, призначений, переважно, для рубання на ньому дров (1). *У порівн. Вона їх [синів] родила міцних і здорових, як ковбки..* 192.

КОВЕРЕЦЬ, діал. (4). Домотканий килимок. *Дід тобі всі коверці під ноги підкине, а байструкови порубає все полотно найтонше на пелінки.* 206.

+ Мн. Зн. **коверці** 114, 237; Ор. **під коверцями** 114.

КОВІНЬКА, діал. (10). Нерівний покручений шматок деревини (стовбура, пня, кореня тощо) (10). *Потім закличе Оксану, аби йшла помагати єму зносити ковіньки і оббивати їх від глини.* 119.

+ Одн. Н. **ковінька** 118; Мн. Р. **ковіньок** 117, 118, 119; Зн. **ковіньки** 118, 119, **за ковіньки** 118, **на ковіньки** 119; Ор. **з ковіньками** 119.

КОВНІР (2). Певної форми смужка тканини, хутра тощо, пришита в одязі до країв вирізу для ший; комір (2). *Спереду обдертий хлопчик з біленьким ковніром під шиєю.* 145.

+ Одн. Зн. **по ковнір** 27.

КОВНЯ, діал. (1). Палиця. *То як я сказав, то вона бігла за мною аж у сіножсьета та таков ковнев в мене попудила, що мнєсо вірвало.* 248.

КОВТАТИ, діал. (1). Бити, стукати. *Легонечко ковтала головою в стіну, якби з радості, що сина доброго має.* 86.

КОГУТ, діал. (1). Півень. *Але він піє, говорить, а сусідські когути тото чують і за ним потягають.* 157.

КОЖДИЙ див. **КОЖНИЙ**

КОЖДІСЬКИЙ, діал. (1). Абсолютно кожний, кожний без винятку. *І таких їх було багато в хаті, що баба виділа кождіський палець Іванів на стіні.* 96.

КОЖІВКА, діал. (1). Кужівка, прядка. *До кожівки треба теплої печі* 249.

КОЖНИЙ (4), **КОЖДИЙ**, діал. (82). 1. *Займ. означ.* Один з усіх, узятий окремо; будь-який з певного ряду; всякий (47). *Кожді ворота минав, всі білі вікна.* 105.

2. *У знач. імен.* Будь-яка, всяка людина (37). *Я тепер можу від кождого втечи...* 247.

◇ *У спол. (2): за кожний раз, за кожним разом – див.*

РАЗ

+ Одр. Н. **кожний** 1 – 115, 155, 206, 2 – 73 (2 р.), 75 (2 р.), 91 (3 р.), 93 (3 р.), 114, 132, 161, 168 (2 р.), 217, 258, **кожна** 1 – 238, 2 – 244, **кожда** 1 – 77, 105, 114, 115, 152, 252, 2 – 109, 114 (3 р.), 126, 202, **кожде** 1 – 138, 238, 2 – II 41; Р. **кождого** 1 – 33, 145, **від кождого** 2 – 226, **для кождого** 2 – 250, **до кождого** 2 – 91, **з кождого** 1 – 91, 229, **із кождого** 2 – 112, **із-за кождого** 1 – 62; Д. **кожному** 1 – Д 328, **кожному** 1 – 135, 2 – 43, 75, 109, 148, 217; Зн. **кожного**

2 – 226, **кожного** 1 – 32, 50, 96, 117, 156, **в кожний** 1 – 85, 111, **за кожний** 1 – Д 121, у *спол.* 169, **кожду** 1 – 121, 156, 197, 2 – 68, 114, **кожде** 1 – 64, 197, 238; Ор. **кождим** 1 – 124, **з кождим** 1 – 50, 197, **за кождим** 1 – 147, 192; М. **на кождім** 1 – 70, у **кождім** 1 – 204, **в кожній** 1 – 174, у **кожній** 1 – 114, **по кожній** 1 – 192, **в кожді** 1 – 253, 254; Мн. Р. **до кожних** 1 – 142, **коло кожних** 1 – 132; Зн. **кожді** 1 – 105.

КОЖУХ (6). Довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини (6). *Коло печі стояла жінка в кожусі.* 161.

+ Одн. Р. **від кожуха** 73, **коло кожуха** 157; Ор. **кожухом** 25, 50; М. **на кожусі** 157.

КОЖУШАНКА (1). Шуба з овечої шкіри, покрита зверху сукном і т. ін. *Ноги пукали від студені, він хотів на них кожушанку накинути, та й серед того очі єму згасли.* 110.

КОЖУШИНА (4). *Змени.* до **кожух** (4). *Вреши затягнув на себе кожушину та й виходив з хати.* 48.

+ Одн. Зн. **кожушину** 70, 128; М. у **кожушині** 17.

КОЖУШИНКА (3). *Змени.-пестл.* до **кожушина** (3). *Вбрала єго [сина] в чобітки, в свою кожушинку, в татів капелюх та й пустила надвір.* 27.

+ Одн. Зн. **кожушинку** 234, **в кожушинку** Д 383.

КОЗАК (12). 1. У дореволюційній Росії – рядовий кавалерійської частини, укомплектованої з таких представників (11). *Як у Марії в голові спомини з жалем з*

розпукою ткали плахту, щоби закрити перед її очима ту прірву в житті, то в ворота, на подвір'я заїхали **козаки**. 195. У зверт. (1). – Не тратьмо часу, **козаки**, пошануймо батька, а хліба будемо їсти по дорозі. 197.

2. Молодецький, ставний парубок (1). “– *Мой, старий, – каже, – але аби ти видів, який **козак** наш Тома..*” 239.

+ Одн. Н. **козак** 1 – 196 (2 р.), 197; Д. **козакові** 1 – 199; Мн. Н. **козаки** 1 – 192 (2 р.); Р. із **козаків** 1 – 195; Зн. на **козаків** 1 – 197; Ор. з **козаками** 1 – 192.

КОЗАЦЬКИЙ (3). Прикм. до **козак** 1 (3). *Ви ж знаєте, як ще нам далеко їхати, – почав **козацький** старшина*. 197. / Який носили козаки (2). *Та тут же, в тій хвилі зірвався один з них, сивий уже, скинув із себе одіж **козацьку**: був без сорочки*. 196.

+ Мн. Н. **козацькі** 196.

КОКОШИТИСИ, діал. (1). Триматися зарозуміло, гордовито; бундючитися, чванитися, хизуватися. *Таке воно кашливе та заслинене, що ціпа в руках не годно удержьвити, та й ще воно **кокошитси!*** 125.

КОЛАЧ, діал. (6), **КАЛАЧ** (1). Білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста (7). ***Колачі** спечемо і дамо таким, шо не мають з чого спечи...* 148. / Образн. (1). – *Іди ж собі, пташко, в ті краї, де ще **колагів** не забрали, а дітей не порізали*. 205.

+ Одн. Зн. **колач** 116; Мн. Н. **калачі** 225, **колачі** 205; Зн. **колачі** 193, 205.

КОЛАЧИК, діал. (1). Калачик. *Змениш.-пестл.* до **колач**. *У порівн. Такий віночок, як колачик бідного мужика, що дає в церкві за простибіг.* 129.

КОЛЕГА (1), **КОЛЄГА**, діал. (3). Товариш за фахом, місцем праці, за навчанням у вищій школі тощо. *Більшого упокорення не знав я, коли вислухував промови моїх колегів у парламенті.* Д 328. / *У зверт.* (3). – *Так, панове колегі, це є найцікавіше, що я вам мав вповісти.* 260.

+ Мн. Кл. **колеги** у зверт. 258 (2 р.).

КОЛЕСО (8). 1. Коло зі спицями або суцільне, що обертається на осі й надає руху екіпажеві та іншим засобам пересування (7). *Син з татом сіли на фіру. Мама ймилася руками за колесо.* 16. / *Образн.* (2). *Колеса твоїх колясок їдуть моїм серцем і розрізують його.* 236.

2. У знач. присл. **колесом**. По колу (1). *Пани гуляли, мусіли, мужики їх колесом обступали і реготалися, аж корима дудніла.* 127.

+ Одн. Зн. **колесо** 1 – 142; М. в **колесі** 1 – 142; Мн. Н. **колеса** 1 – 200; Р. 1 **коліс** 61; Ор. під **колесами** 1. *образн.* 187.

КОЛЕШНЯ, діал. (2). Хлів, стайня. *Ого, вже за мінуту та й верецит, аж крізь вуха промикаєси: паршьюку, а ти ж мой, шо корову із колешні виводиш?! 81.*

+ Мн. Зн. **колешні** 82.

КОЛЄГА *див.* **КОЛЕГА**

КОЛЄРА, *діал.* (1). Ужив. як лайливе слово. *У порівн. Інші газди як газди, а він такий зателепаний, як колєра.* 33.

КОЛИ-НЕБУДЬ (2). *Присл. У будь-який час. Чує кожде їх слово, коли-небудь сказане, і кожду розмову за Україну.* 197.

+ **коли-небудь** 197.

КОЛИС *див.* **КОЛИСЬ**

КОЛИСАТИ (2). Злегка гойдати що-н. гнучке, висяче і т. ін. (2). *У порівн. (1). Нахилювалися [газди] до себе і відхилювалися, як би дві галузці, що ними легенький вітер колише.* 20. / Гойдати (дитину) в колисці, заспокоюючи і присипляючи. *У пісні (1). Лишень моя мила як голубка сиза, Вона спати не лягає! Дитину колише..* 190.

КОЛИСКА (3). Невеличке ліжечко для спання і колисання дитини (3). *А коло неї колиска з Юрком, найменшим.* 223.

+ Одн. Н. **колиска** 187; М. **в колисі** 223.

КОЛИСОЧКА (1). *Змени.-пестл. до колиска. / Образн. І як він викидав жменею зерно, то приповідав: колисочку я вам постелив м'ягеньку, ростіт до неба.* 204.

КОЛИСЬ (1), **КОЛИС**, *діал.* (3). *Присл. У який-н. час у майбутньому (4). Але колис на ці землі буде покаяніє, бо нарід поріжеси!* 67.

+ **колись** 167, **колис** 115, 138.

КОЛІДА див. **КОЛЯДА**

КОЛІДУВАТИ див. **КОЛЯДУВАТИ**

КОЛІЙНИЦЬКИЙ, діал. (1). Прикм. до **колійник**; одяг, який носить робітник, що працює на залізничній колії. *Парасочка зав'язала їх [гроші] у вузлик, а гроші на трактамент всипала в кишеню, бо вбрався в **колійницьке** одіння.* 250.

КОЛІЙОВЕЦЬ, діал. (1). Залізничник, колійник. *Треба розповісти про смішну подію Івана Гусака, **колійовця**.* 249.

КОЛІЙОВИЙ, діал. (1). Який використовується на залізниці. *Чути від нього [чоловіка] сажу із **колійового** вугля.* 233.

КОЛІНКУВАТИ (1). Повзати на колінах. – *Сонце пражит, але не пражит, аж вогнем сипле, а я **колінкую** з гноєм наверх, аж шкіра з колін обскакує.* 62.

КОЛІНО (24). 1. Мн. Ноги від колінного суглоба до таза (13). *Мама Андрійка вимила та й взяла на **коліна** та й чесала.* 27. / Образн. (2). *Вони так файно сплять, порозкидаються, що гріх рипнути дверима; їх сон святий, бо їх бог взяв на свої **коліна**, на колінах божих вони ростуть.* 239.

2. Суглоб, що з'єднує стегнову гомілкову кістку; місце згину ноги (9). *Тато припав на **коліна** у ногах Николая та молився.* 19. / Образн. (3). *Вбиті по **коліна** в землю, вони [люди] у безтямній многості падали і здоймалися.* 105. У

пісні (2). *Ой, не коси, бузьку, сіна, бо ся зрошиш по коліна.* 101.

3. Покоління в родоводі; рід (2). – *То до семого коліна буде їх так душити..* 150.

+ Одр. Н. **коліно** 3 – 150; Мн. Н. **коліна** 1 – 75; Р. з **колін** 2. *образн.* 62; Зн. **коліна** 1 – 140, **межи коліна** 1 – 75, 88, **на коліна** 1 – 18, 29, 101, Д 383, 2 – 42, 194, 252, **по коліна** 2. *у пісні* 102; М. **на колінах** 1 – 28, 137, *образн.* 239, 2. *образн.* 243.

КОЛІСЦЕ (1). Предмет, що має форму кільця. / *Образн.* *А як Франко приїхав до мене з молодими ночувати, то жінка, хот як вічів не любила, але не торкотіла на мене в малі хаті, бо виділа, що наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, якби він кождому поклав золоте колісце на голову.* 217.

КОЛІСЦЯТКО, діал. (1). Котушка для намотування ниток. *Іванко бігав від порога до стола та возив на нитці колісцятко від ниток..* 96.

КОЛІЯ, діал. (14). 1. Поїзд (13). 1. *Колія* *добігала до великого міста.* 18.

2. Ряд, розташування один за одним (1). *Як порція обійшла колію, то Іван її поставив лігма коло фляшки..* 137.

+ Одр. Н. **колія** 1 – 17 (2 р.), 18, 193; Р. **до колії** 1 – 71, 218, **ід колії** 1 – 243; Зн. **колію** 1 – 15, **в колію** 1 – 243, **на колію** 1 – 193, **у колію** 1 – 188; М. 1. **на колії** 1 – 207.

КОЛО (177). *Прийм.* Ужив. при позначенні особи, предмета, поблизу або біля яких відбувається дія, хтось чи щось знаходиться, перебуває (173). **Коло** *стола схилений стояв Іван, господар хати і тато маленької дитини, що її охрестили.* 137. / а). При позначенні осіб, предметів, стосовно яких відбувається й на які спрямована дія (з дієсловами поратися, клопотати, доглядати і подібних та віддієслівними іменниками від них) (33). **Іван найбільше коло горба заходився.** 64. / б). При позначенні незначної відстані від чого-н. (2). – *Дьидеви несу на лан коло ставу.* 143. / в). При позначенні осіб, предметів, навколо яких відбувається дія (2). – *Якже ж то буде, як чоловік встане, то-то буде ці довгі кіски обмотувати коло своїх рук..* 233.

◇ У *спол.* (4): а) **коло (власної) хати див. ХАТА;** б) **один коло одного див. ОДИН;** в) **раз коло разу** – дуже густо (1), *див. РАЗ;* г) **ще цицка коло рота не обісхла** – дуже молодий, недосвідчений (1), *див. ЦИЦКА.*

КОЛОДА (1). *Стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля. У порівн. – Аді, насадився, та й льигає, як колода, ану-ко, ци він вікаже де носа?* 33.

КОЛОДКА, діал. (1). *Висячий замок. Як котрий треба було змолотити, то кликав молотників і знов ховав гроші в податкову книжку, і замикав на колодку.* 113.

КОЛОМИЙСЬКИЙ (1). *Розташований у Коломиї. Давні роки минулися у гімназії Коломицькій і Дрогобицькій.* Д 327.

КОЛОМИЯ (4). Назва міста, що в Івано-Франківській області. *Якос був-єм у Коломиї, та й дивлюси – йде якес таке, як дідько, господи ні прости!* 7.

+ Одн. Р. з **Коломиї** 243; М. в **Коломиї** 179, 243.

КОЛОΝІАЛЬНИЙ (1). Який привезений з колонії. *Тавбер тепер у Відні має магазин **колоніальних** товарів і їсть солонину і шинку.* Д 326.

КОЛОПЕНЬКИ, діал. (1). *Змениш.-пестл. до колопні – коноплі. **Колопеньок** не посієш, бо траба ести, полотенца не купиш, бо грейціря нема..* 46.

КОЛОС (4). 1. Суцвіття більшості злаків і деяких інших рослин, у якому квітки розміщені вздовж стрижня (2). *А що **колос** здойме, то співанку свою урве і наново її зачне..* 118.

2. Те саме, що колосся (2). – *Межу кортит також зродити **колос**, бо межа таки земля, вона ще ліпше...148. / Образн. (1). **Колос** дійшов, похиливси, землю цулує, вже почорнів, а косар чикає!* 157.

+ Одн. Ор. **колосом** 1 – 152.

КОЛОСИСТИЙ (1). Який має багато колосків, з великим колосом. / *Образн. Перед ними **колосисте** море золота, поза ними діти в холоді снопів.* 106.

КОЛОСОК (2). Те саме, що **колос** 1 (2). *Пестл. Оксана здойматиме кождий **колосок**, що надибле..117. / Образн. Той крайній [мужик], як вітер на ниві, все неспокоїть, всі **колоски** від дороги аж до суголовків.* 120.

КОЛОССЕ *див.* **КОЛОССЯ**

КОЛОССЯ (4), **КОЛОССЕ**, *діал.* (1). *Збірн. до колос 1 (5). Оксана буде нести свої сніпки колосся.. 119. / Образн. (1). Земля під колоссем лящіла, співала, словами говорила. 128.*

+ Одн. Р. **колосся** 117, 119; Зн. **колосся** 117.

КОЛОТИ (2). 1. Натискати або проколювати чим-н. гострим, спричиняючи біль (1). *А потім воно бігає коло худоби, ноги одна рана, роса їст, стерня коле, а воно скаче та й плаче. 139.*

2. Розсікати, розщеплювати, роздрібнювати що-н. тверде на частини (1). *Грими як грім, що найбільшого дуба коле і палить. II 38.*

КОЛЬИДА *див.* **КОЛЯДА**

КОЛЬИДКА, *діал.* (3). Старовинна обрядова різдвяна пісня (3). *Заколідував би-м вам кольидку з кременалу, але боюси, шо вітер мою кольиду у лісі стратит та й під ваші вікна не привіє. 97.*

+ Одн. Зн. **кольидку** 80, **за кольидку** 80.

КОЛЬИДОЧКА, *діал.* (1). *Змени.-пестл. до кольидка. – Я буду горівочку попивати, а ти міні файну кольидочку колідуй та й мому синові, бо свої мамі не скидаєси... 87.*

КОЛЮЧИЙ (1). Який може колоти, з колючками. *П'ятий голос: є в мене поле, широкі ниви рожі зродили, рожі зродили та ще колючі.* П 43.

КОЛЯДА (2), **КОЛЬИДА**, діал. (3), **КОЛІДА**, діал. (1). 1. Старовинний обряд славлення різдвяних свят піснями (колядками) (3). *А собі то я вночі гет чисто нагадав за кольиду. Як ще хлопцем ходив колідувати, як ви, мамо, мене у тата здовольили, аби пустили у коліду..* 97.

2. Старовинна обрядова різдвяна пісня (3). *Дрантивим голосом цілу коляду відколядувала.* 87.

+ Одн. Н. кольида 1 – 97, коляда 2 – 225; Зн. коліду 2 – 97.

КОЛЯДУВАТИ (2), **КОЛІДУВАТИ**, діал. (14). Співати колядки, брати участь в обряді, пов'язаному з виконанням цих пісень (16). – *Бувало, прийдемо до него колідувати.* 80. / *Образн. (5). Твоя грушечка зо мнов колідує.* 87.

+ колідувати 87, 97 (2 р.), колідую 87, колідуєш образн. 87, колідує 87, колідуємо 80, 97, колядують 225 (2 р.), колідували 80, колідуй образн. 87 (3 р.).

КОЛЯСКА (1). Чотириколісний ресорний екіпаж з відкидним верхом. / *Образн. Колеса твоїх колясок ідуть моїм серцем і розрізують його.* 236.

КОМЕДІЯ (2). *Перен.* Забавний випадок, що-н. смішне; курйоз (2). *Погоничі повилізали з ясел, аби дивитися на комедію.* 133.

+ Одн. Зн. **комедію** 166.

КОМЕДІЯНСЬКИЙ (1). Який призначений для виступів артистів; циркових клоунів тощо. *На ринку стоїть комедіянська буда; якісь страшні музики вигравають у ній, страшні бестії вишкірюють зуби з полотен буди і якась панна воскова гримає в брязкучі тарелі.* 166.

КОМЕНДА, діал. (2). Група людей, об'єднаних якимись спільними інтересами. – *Ми росли, діти наші множилися, всі одного духа, та війна багато їх поклала в сиру землю, а всі, що лишилися, яких ми вігодували і що їх Франко навчив, зробили одну **коменду** українську, а **коменда**, каже, має бути Україна.* 218.

КОМІРНЕ (2). ◇ У спол. **піти (сидіти) у комірне** – винаймувати помешкання (2). *То Іван пішов у **комірне** до неї [Парасочки].* 249.

+ у **комірне** у спол. 41.

КОМІСАР (13). Урядовець, що виконував поліцейні функції; пристав. *Сивий **комісар** в'їздив в село форшпаном і дивувався, що воно ще стоїть чисте і біле.* 208.

+ Одн. Н. **комісар** 208 (2 р.), 211 (3 р.); Р. **комісара** 211, для **комісара** 211; Д. **комісарові** 211, **комісару** 208, **комісара** 208, 211, на **комісара** 211.

КОМІСІЯ (2). Група осіб, якій доручено розв'язувати певні питання. *Дес ще з осени з'їхала **комісія** з банку до него та й каже: або гроші, або пускаєм маєток на вікликане.* 83.

+ Мн. Зн. **комісії** 181.

КОМІТЬ (1). *◇ У спол. піти коміть головою – див. ПТИ, ЗНИКАТИ, ЩЕЗАТИ, ГИНУТИ* (про статки, матеріальні цінності). – *Але потім, бротя, пішло все коміть головою.* 31.

КОМОРА (5). Приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо (5). *Солонини в коморі стояло три бочці.* 113.

+ Одн. Н. **комора** 192; Р. **до комори** 211, **з комори** 92; Зн. **у комору** 160.

КОНАТИ (4). Умирати (4). – *Ой, діти, молись за грішного тата, він **конає**.* 230. *У прокл. (2). – Аби так моїм ворогам **конати**, як міні було із свої хати вістунати!* 14.

+ **конати** у прокл. 244, **буду конати** 230.

КОНАЮЧИЙ (1). Той, хто помирає. / *Образн. А ті, руки, багато їх, хапали їх [оскаржених] мстилися і ревли по селі, а за собою лишали страшний зойк жінок і **конаючі** філі німсти.* 184.

КОНЕЦ *див. КІНЕЦЬ*

КІНЕЦЬ *див. КОНЕЦЬ*

КОНИК (2). 1. *Змени.-пестл. до **кінь** (1). У колядці. – “Ой рано-рано пан Василь устав, при першій свічці личенько вмивав, при другій свічці суконки вбирав, при третій свічці **коника** сідлав”.* 225.

2. Комаха з довгими ногами, що стрибає й крилами утворює сюржітливі звуки (1). *Квіти цілували єго по чорнім нечесанім волоссю, пільні **коники** єго перескакували.* 123.

КОНИНА (3). Заморений, слабосилий кіннь, конячина (3). *Потяг **конину** батогом та й виїхав за ворота.* 37. *У порівн. (2). Та й махаєш головов, як **коница** на сонце..* 34.

+ Одн. Р. у **коници** у порівн. 33.

КОНОВКА (3). Дерев'яне відро (3). *Він, аби не кричати, сипав порох у рот з землі, але зойк з серця роздував порох з рота, то він сів коло **коновки** з водов та й тримав заєдно повний рот води..* 253. *У порівн. (1). – Ноги, синку, як **коновки** набреніли: ані їх пігнути, ані їх зібгати.* 85.

+ Одн. Ор. **коновков** 253.

КОНТЕТНИЙ, діал. (7). Вдоволений, задоволений. – *Бабо, не кажіть так, бо ми всі такі **контетні** вашими словами, як коли би-сьмо вино солодке пили.* 152.

+ Одн. Н. **контетний** 138, 157 (2 р.), 162, 247; Мн. Н. **контетні** 162.

КОНЧЕ (7). 1. Неодмінно, обов'язково (4). *Старече знесиленне термосило ним, як би **конче** хотіло викинути з фотелю, аби панувати безгранично.* 56.

2. Дуже, вкрай (3). *Лягаю і **конче** хочу на образ подивитися, а не маю відваги...* 169.

+ **конче** 1 – 70, 184, Д 387, 2 – II 45, Д 383.

КОПА (1). Стіжок із 60 снопів хліба, складених колоссям усередину й прикритих одним снопом зверху. *А як нажали копу, то спочивали.* 193.

КОПАТИ (5). 1. Розпушувати землю заступом, лопатою тощо (3). *Взяла рискаль і копає..* 95.

2. Робити заглиблення, виймаючи, відкидаючи землю заступом, лопатою тощо (1). *По битві копали гроби..*195.

3. Добувати що-н. із землі за допомогою заступа тощо (1). *На тім горбі копали жінки пісок..* 62.

+ **копати** 1 – 62, **копає** 1 – 95.

КОПАТИСЯ (1). *Пас. до копати 2 / Образн. По їх чолах копалися рови один коло одного.* 106.

КОПИЛ (1). Короткий брусок, закріплений у полоз саней для зв'язку полозів з коробом. *У порівн. Мама. То він санки майструє, цес кустрюбатий майстер? (Підлізає на ніч та й відбирає санчата. То дві драничці, споєні поперечкою і затесані, як копила від саней).* Д 381.

КОПИЛЮК, діал. (1). *Зневажл., лайл. Позашлюбна дитина; байстрюк. – Дитина захрипла від плачу, та й вповідає мені, що як ішов до школи, цес копилюк перейшов його лугами, та й каже: “Так і так, Лукине, скинь сорочку, я тобі тіло намалюю всілякими фарбами”.* 247.

КОПИТО (3). Рогове утворення в кінці ніг деяких ссавців (2). *Бігли в долину і лишали за собою сліди коліс, копит і широчезних п'ят Іванових* 61. *У порівн. (1). – Я*

*можу працювати, бо маю моцні руки, як кінцке **копито**...*
147.

◇ У спол. **піти під кінцкі копита** див. **ПШТИ**

Мн. Зн. **під копита** у спол. 196.

КОРА (1). Верхній затверділий шар чого-н. / *Образн. Гірко воно, як живе ще тіло обростає **коров** та стає стовпом.* 216.

КОРЕЦ див. **КОРЕЦЬ**

КОРЕЦЬ (2), **КОРЕЦ**, діал. (1). Стара міра сипких тіл, що дорівнює 100 кг; центнер. *Та прося божої ласки та й панцкої, аби-м си погодили та аби пан дали мені **корец** орнарії таки зараз, аби дати жінці межі діти, а до служби я можу зараз ставати.* 121. / *Образн. (1). – Видко діло, шо вже постаріласи .., а язык не постарівси. Сто **корців** на днину перемолола би та й ще би дивилася, чи нема де других сто...* 114.

+ Мн. Р. **корців** 259.

КОРИСТЬ (1). Добрі наслідки для кого-, чого-н. *А я повідносувала гроші по ворожках. Та й з того нема ніякої **користі**.* 36.

КОРИТИ (1). Гостро дорікати кому-н., ляяти когось; різко критикувати, осуджувати кого-, що-н. *Зіпреси один з другим у церькві такий гладкий, шо муха по нім не полізе, та **корит** та картає!* 139.

КОРИТО, діал. (3). Ночви. *Посеред хати сидів Семенко і сестри, і корито з маленькою дитиною стояло.* 143. *У порівн. (1). Так то сонце розчьишло весну на землі, як у великім кориті...* 205.

КОРИНЄ див. **КОРИНЯ**

КОРИННЄ див. **КОРИНЯ**

КОРИНЬ (1). Частина рослини, що міститься в землі й за допомогою якої рослина всмоктує з ґрунту воду з поживними речовинами. *Потім у день, чи в два дні така звіялася буря, такі вітри подули, що дерево з коренем виривало, а хатам здоймало верхи...* 150.

КОРИНЯ, діал. (1), **КОРИНЄ**, діал. (2), **КОРИННЄ**, діал. (1). 1. *Збірн. до корінь. / Образн. (3). Але світила пускали корінне у пільму і не падали.* 18.

2. Корінці деяких рослин, що їх використовують як ліки (1). *Правда, ворожка угадала за все, як дома дієси, яка тобі біль, але коріне нічо не помагає.* 36.

◇ У спол. **вірвати з корінєм** див. **ВІРВАТИ**

+ Одн. Р. з **коріня** 1 – 207; Ор. з **корінєм** у спол. 1 – 98.

КОРМИТИ (1). Годувати. *Всіх блукаючих, всіх бідних, всіх нещасливих вона зодягала і кормила зі своєї бідної долоні.* 232.

КОРОБКА (3). Невелике вмістилище різної форми з картону, пластмаси, фанери тощо, звичайно з кришкою (3). *У порівн. (1). – Або приходи хоть ти, коханко, без дитини*

*та на твоїй шиї я вздрю єго руки, а на твоїх губах зачервоніють єго губи, а з твоїх очей, як з глибокої кирниці, я віловлю єго очи і сховаю їх в моє серце, як у **коробку**. 206. / Образн. (2). Видурюють від неї гроші на представлення та на книжки та тягають стару **коробку** по читальнях, а вона вертає з ними додому та радується, як дівка. 239.*

+ Одн. Зн. **коробку** образн. 158.

КОРОВА (22). Велика парнокопитна свійська молочна тварина; самка бугая (22). *У Романихи заслабла **корова**. 49. / Образн. (1). Проця жінка біла, а Іван єго вчив бути паном жінці. – Ого, вже най того вола шлях трафит, шо го **корова** б'є! – казав Іван. 20.*

+ Одн. Н. **корова** 50 (3 р.); Р. **корови** 50, **коло корови** 50; Зн. **корову** 13, 50 (2 р.), 81, 210, **за корову** 50; Ор. з **коровою** 112, **над коровою** 50; Мн. Н. **корови** 81, 194, **корови** 128, 207, Д 328; Р. **коров** 47; Ор. **коровами** 128.

КОРОВКА (4). *Змени.-пестл. до **корова** (4). Я цілий свій вік змарнувала, аби **коровки** дочекатиси. 49.*

+ Одн. Зн. **коровку** 30, 75, 90.

КОРОНА (5), **КРОНА** (4). Грошова одиниця Австро-Угорщини, а також монета відповідної вартості (9). – *Та пара коней, та віз це на почитку війни австріяки взяли, коні з возом тисячу **крон**. 210. / Образн. (1). – Ей, пане, бог ті **корони** буде рахувати, а марок мені не треба. 210.*

+ Мн. Р. **корон** 210 (2 р.), 211, **крон** 210 (3 р.); Зн. **корони** 210.

КОРОТАТИ, розм. (1). ◇ У спол. **коротати свої три дні** – постійно одноманітно жити десь. Заповнювати час якоюсь діяльністю, аби тільки він швидко й непомітно минав; проводити. *Не так як чоловік, що мус свої три дні на місци коротати.* 90.

КОРОТКИЙ (2). ◇ У спол. (2): а) **коротка памнеть** – хтось швидко забуває, має погану пам'ять (1). – *Я не тямлю. – Памнеть коротка* якас. 184; б) **короткі гони** – про близьку смерть (1). – *Пиймо, брѣи, бо гони наші короткі! що будемо собі жалувати?* 214.

КОРОТКО (2). Недовго. *Чи там довго, чи коротко правдалися жінки з жандармами, але за яку годину рушив похід жінок під магістрат..* 244.

+ **коротко** 219.

КОРСА, діал. (1). *Перен. Кістка. лайл., у зверт. – Та якого дідька болиш ти, стара корсо, хрупаєш у кождім замку, кривуле?* 204.

КОРТІТИ (2). Дуже хотіти, бажати; тягти до чогось (2). *Білі мотилі граються над ним, кортить їм сісти на біле дідове волоссе.* 157.

+ **кортит** 148.

КОРЧ¹ (4). Прізвище. *Радний Корч уже знав, що комісарові треба румунки, масла, курий та яєць.* 211.

+ Одн. Н. **Корч** 211 (3 р.)

КОРЧ² (7), **КОРЧЬ**, діал. (1). Низькоросла дерев'яниста рослина, гілки якої ростуть майже від кореня; кущ (3). *Йому [Іванові] лишилося ще трохи гроший, то він вернувся в луг, заборнав їх під корч..* 251.

2. Кущ картоплі з коренеплодами (5). *А посеред розкопаних корчів спить мама.* 95.

3. *Перен.* Ділянка землі, що різко виділяється на тлі решти місцевості (1). *У порівн.* (1). *І лишився я, як корч лугу серед поля.* 174.

+ Одн. Р. до **корча** 2 – 95; Зн. **корчъ** 2 – 95; Ор. під **корчем** 2 – 79, 2 – 95; Мн. Зн. **корчі** 2 – 95.

КОРЧИТИСИ, діал. (1). Вигинатися, кривитися в корчах; судомитися. *А жида береш на пірший вогонь за пейси, він скаче, плює, корчитси, як пружина.* 162.

КОРЧМА (3), **КОРШМА**, діал. (19). Шинок, заїзд, де продавались спиртні напої (22). *Лесь своїм звичаєм украв від жінки трохи ячменю і ніс до коршми.* 23. / *Образн.* (1). *Іван їх завойовував своєю бесідою. Робив з коршми церкву.* 31.

+ Одн. Н. **коршма** 127; Р. до **корчми** 151, 239, до **коршми** 21, 23, 24, 81 (3 р.), 257, з (із) **коршми** 24, 127, з-перед **коршми** 24; Зн. **коршму** 21; Ор. **перед коршмою** 23; М. **в корчмі** 20, **в коршмі** 32, 128, 131, **у коршмі** 30.

КОРЧУВАТИ (1). Виривати з землі разом із корінням дерева, кущі, пні. / *Образн.* *Я гадав, аби неправду корчувати, а то вони мене з корінєм вірвали..* 98.

КОРЧЬ *див. КОРЧ*²

КОРШМА *див. КОРЧМА*

КОСА¹ (2). Заплетене волосся (2). *Мама заплітала косу.* 37.

+ Мн. Ор. **косами** 233.

КОСА² (7). Сільськогосподарське знаряддя для косіння трави, збіжжя тощо (7). *Заплакані [дїдия] взули косу та й пішли.* 144.

+ Одн. Р. **коси** 130, **коло коси** 130; Зн. **косу** 167, 230; Ор. **перед косою** 238, **косов** 137.

КОСАР (2). Той, хто косить траву, збіжжя тощо (2). *Колос дїйшов, похиливси, землю цулує, вже почорнів, а косар чикає!* 157.

+ Одн. Н. **косар** 157.

КОСИТИ (8). Зрізувати, стинати траву, збіжжя й т. ін. косою (8). *Я косю ваші лани та й забуваю не лиш за діти, але за себе не памньятаю!* 139. / *Образн., у пісні* (6). “Ой, не **коси**, бузьку, сіна...”. 102.

+ **косити** 238, **коси** *образн., у пісні* 101, *образн., у пісні* 102 (2 р.), **най косить** *образн., у пісні* 101, *образн., у пісні* 102.

КОСМИНКА (1). Прізвище. – *Ти як називаєшси?* – *Андрій Косминка.* 29.

КОСТЕЛ (1). Римсько-католицький храм. *Старий жебрак стоїть перед готицкою фасадом костела.* П 48.

КОСТРЮБАТИЙ, діал. (1), **КУСТРЮБАТИЙ**, діал. (1). Кошлатий, розкуйовджений, наїжений (про волосся, пір'я тощо). *То він санки майструє, цес кустрюбатий майстер?* Д 281. *У порівн. Хатчина маленька, непоказна, виглядала між другими хатами, як би хто пустив межги громаду гарних птахів маленьку, кустрюбату курочку.* 129.

КОСТУР (3). Груба палиця часто з загнутим верхнім кінцем; ціпок (3). *Згорблена, стара, з костуром у руках сиділа на присні та грілася на сонці.* 102.

+ Одн. Зн. **костур** 237; Ор. **костуром** 236.

КОТИТИ (1). Пересувати круглий предмет у певному напрямку, обертати його. / *Образн. Котили по столі завзяті слова і схилившись слухали, що стіл говорить.* 20.

КОТИТИСИ див. **КОТИТИСЯ**

КОТИТИСЯ (1), **КОТИТИСИ**, діал. (2). 1. Спадати краплями додолу (1). *Одна сльоза котилася по лиці, як перла по скалі.* 69.

2. *Перен.* Іти, пересуватися (1). *Добігаю до лісу, а вони [діти] йдуть против мене, ледви землев котьуси.* 42. / *Образн.* (1)... і *котиласи* весна, як море, як потопа.. 205.

КРОНА див. **КОРОНА**

КУСТРЮБАТИЙ див. **КОСТРЮБАТИЙ**

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Мовна особистість Василя Стефаника.....	4
Літературно-діалектний дуалізм у новелах Василя Стефаника.....	20
Взаємодія української літературної мови і південно-західних діалектів: мова новел Василя Стефаника.....	33
Гуцульсько-покутські діалектні паралелі в мові новел Василя Стефаника.....	53
Лексика новел Василя Стефаника: кількісний аналіз	67
Персоніфікація у новелах Василя Стефаника	81
Повтор і полісиндетон як художній засіб у новелах Василя Стефаника	87
Художня мова Василя Стефаника в наукових студіях Івана Ковалика	97
Лінгвістичне стефаникознавство: здобутки і перспективи...	110
Література	135
Додаток. Фрагмент ”Словника мови художніх творів Василя Стефаника” (літери И, І, Ї, Й, К).....	150

Наукове видання

Василь ГРЕЩУК, Валентина ГРЕЩУК

**МОВНИЙ СВІТ
ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Головний редактор *Василь Головчак*
Технічне оформлення *Анастасія Кос,
Ангеліна Василюшин*

ISBN 978-966-640-586-2

Підп. до друку 30.09.2025. Формат 60x84/16.
Гарнітура "Times New Roman". Ум. друк. арк..13,14
Наклад 300 пр.

Видавець

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: plai.cit@cnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8438 від 02.09.2025

Виготовлювач
Підприємство "НАІР"
м. Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
Тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net